

Sjúrður Gullbein

Soleiðis segði mamma mín

Orsøkin til føroyska málreinsing og ein samanburður millum
Móðurmálsorðabókina 1998 og nútíðar føroyskt, við serligum atliti at skriftmáli

Høvuðsritgerð til cand.phil á Føroyamálsdeildini 2006

Vegleiðari: Zakaris Svabo Hansen

Innihald

1	Inngangur	4
1.1	Ætlan	4
1.2	Ástøði	5
1.3	Evnisskipan og háttalag	6
1.4	Orðagreiningar	7
2	FYRRI PARTUR: Orsøkin til føroyska málreinsing	9
2.1	Inngangur	9
2.2	Føroyskt skriftmál í stuttum baksýni, 1298-1700	10
3	Málreising 1700–1900	11
3.1	Upplýsingartíðin 1700-1800	11
3.1.1	Føroyskt á gravarbakka – Jens Christian Svabo	12
3.1.2	Byrjan til stríð – Johan Henrik Schrøter	14
3.2	Tjóðskaparromantikkurin 1800-1900	15
3.2.1	Longur fram á leið – spurningur um skriftmálið	16
3.2.2	V. U. Hammershaimb	18
4	Málreinsing 1900–1950	19
4.1.1	Málreinsingin verður sjósett – Jákup Jakobsen	20
4.1.2	Ein grundhugsan aftan fyri málreinsingina – Christian Matras	22
4.1.3	Málslig samfelagsframtøk	25
5	Mótstøða 1950-2000	28
5.1.1	Eitt frontalálop – André Niclasen	29
5.1.2	Kola og lampa, lýsi og olja – stílspurningur	32
6	SEINNI PARTUR: Umboðar Móðurmálsorðabókin útlendsk orð í føroyskum skriftmáli?	37
6.1	Eitt sindur um grundarlagið undir føroyskari orðabókagerð	37
7	Vegleiðandi kanning um nýtisluna av Móðurmálsorðabókini og um hugburð til útlendsk orð	39
7.1	Val av informantum	39
7.2	Val av spurningum	40
7.2.1	Fakta (spurningarnir 1-7)	40
7.2.2	Útgávaslag og nýtislutitleiki (spurningarnir 8-9)	40
7.2.3	Leitorð (spurningarnir 18-30)	40
7.2.4	Hugburður til útlendsk orð (spurningarnir 31-32)	41
7.3	Talvur yvir kanningarúrslit	43
7.3.1	Talva 7.1 – Útgávaslag (spurningur 8)	43
7.3.2	Talva 7.2 – Nýtislutitleiki (spurningur 9)	44
7.3.3	Talva 7.3 – Leitorð (spurningarnir 18-30)	45
7.3.4	Talva 7.4 – Hugburður til útlendsk orð sum heild (spurningur 31)	46
7.3.5	Talva 7.5 – Hugburður til úrvald útlendsk orð (spurningur 32)	47
8	Kanning um, hvussu Móðurmálsorðabókin umboðar útlendsk orð í føroyskum skriftmáli	48
8.1	Áðrenn kanningina	48
8.1.1	Málsligar treytir fyri orðum	48
8.1.2	Keldutilfar	49
8.1.3	Avmarking	50
8.1.4	Mannagongd	51
8.2	Kanning	52
8.2.1	Bólkur 1	52

8.2.2	Bólkur 2.....	61
8.2.3	Bólkur 3.....	66
8.2.4	Bólkur 4.....	69
8.2.5	Bólkur 5.....	72
8.2.6	Bólkur 6-8	76
8.2.7	Talva 8.1 – Samlað töl fyrri orðabólkar	77
8.3	Onnur úrslit	78
8.3.1	Móðurmálsorðabókin og talumálsorð	78
8.4	Samanfatandi kjak.....	82
9	Niðurstøða.....	87
10	Bókmentir.....	90
11	Fylgiskjøl	95
11.1	Fylgiskjal 1: Uppskot til samtyktar hjá Tjóðveldisflokkinum	96
11.2	Fylgiskjal 2: Nýtluorsøk	100
11.3	Fylgiskjal 3: Yvirlit yvir orð, sum hoyra til viðgerðina av bólkunum 1-8.....	101
11.4	Fylgiskjal 4: Yvirlit yvir fast og leyst samansett orð	114
11.5	Fylgiskjal 5: Móðurmálsorðabókin og talumálsorð	119
11.6	Fylgiskjal 6: Spurnabløð	121
11.7	Fylgiskjal 7: Orðtítteleikalisti	123
11.8	Fylgiskjal 8: Útlegdarlisti.....	124

1 Inngangur

1.1 *Ætlan*

Við hesi ritgerð seti eg mær tveir høvuðssetningar fyri. Hin fyrri er at finna orsökina til føroyska málreinsing. Hetta verður gjørt við at varpa eitt málsligt og bókmentaligt samtíðarljós á hana, frá tí at hon tók seg upp og fram til okkara dagar. Eg seti mær eisini fyri at lýsa hugburðin, sum føroysk málreinsing og føroysk orðabókagerð hava havt til talumálið og hugtakið stíl. Hetta verður gjørt út frá tí støði, at málsligt samskipti er ikki einvorðið, men at tað skiftir í formi og stíli, alt eftir málbrúkarar og umstøðum.

Hin seinni høvuðssetningur er at lýsa tað árin, sum føroysk málreinsing hevur havt á Móðurmálsorðabókina, ið Føroya Fróðskaparfelag gav út í 1998. Ætlanin er at vita, hvussu hon umboðar útlendsk orð í føroyskum skriftmáli um ár 2000. At eg velji hesa orðabók kemst av tveimum orsökum. Hin fyrri er, at hon er talgild og lætt at arbeiða við. Hin seinna og meiri umvarðandi er, at eg síggi hana sum eitt samlað úrslit av føroyskum orðabókarstarvi og føroyskari málreinsing gjøgnum tíðirnar. At eg yvirhøvur velji eina orðabók til at kanna málreinsing er heldur ikki av tilvild, tí málreinsingin hevur verið við til at mynda føroyskar orðabøkur gjøgnum tíðirnar, og tá ið málfrøðin hevur staðfest, at orðabøkur eru normsetandi og hava stóran myndugleika í málsamfelagnum, er val mítt ikki annað enn natúrligt.

Til tess at reinsa, má okkurt vera at reinsa – ið hesum føri eitt føroyskt skriftmál. Tað høvdu vit ikki, tá ið málreinsingin tók seg upp í Føroyum, og tí nyttar lítið at tosa um reinsing um hetta mundið. Hjá okkum galt fyrst um at *reisa* okkum eitt skriftmál, og tí hevur hesin partur av ritgerðini fingið heitið *málreising*. Tá ið skriftmálið síðan fær skap og kemur fyri seg, er skil í at tosa um málreinsing. Hana havi eg sett at byrja um 1900, hóast ilt er at siga, nær hon veruliga tók við. Summi siga fyri, onnur eftir – í hesi ritgerð siga vit 1900. Føroysk málreinsing hevur fyri ein ógvuliga stóran part snúð seg um orðatilfeingi, og tí verður mestsum allur dentur lagdur á henda partin. Onnur øki sum t.d. nøvn, formur og stavseting verða tí bara nevnd so hissini.

Hetta er máslig og bókmentalig viðgerð, og stjórn málafrøðiligi spurningurin millum Føroya og Danmarkar verður tí ikki viðgjørdur. Tó at eg ásanni, at hesin partur kann hava stóran týdning fyri málsligar hugsanir hjá fólki, so hugsi eg, at samfelagsfrøðin, sálarfrøðin ella stjórn málafrøðin eru

røttu kanningaramboðini í hesum sambandi – ikki málførðin. Har, sum politiski parturin kann hava spælt ein leiklut, verður hetta tí einans nevnt, ikki viðgjørt.

1.2 Ástøði

Ástøði mítt verður bygt á grein, ið Johnny Thomsen hevði í sjeýnda nummari á hinum nú niðurlagda tíðarritinum *Máltingi* undir heitinum ”Eitt sindur um orðabókagerð.” Høvuðsevni hansara er spurningurin um *diglossia*, t.e. *tvímæli*.¹ Í stuttum lýsir Johnny hetta málsliga fyrbrigdi sum ”*ein støða, har vit í einum málsamfelag hava tvey frábrigdi av tí sama málinum, eitt sokallað háamál og eitt sokallað lágmál, hvørt við sínum funksjónum.*” (Thomsen 1993 bls. 3). Lágmálið verður brúkt av øllum, í hvussu er í vanligum gerandislívi, og eftir hansara hugsan umboðar lágmálið tað føroyska standardtalumálið. Um háamálið sigur hann, at tað verður ikki brúkt til gerandis, men í formligum sambandi sum t.d. í kringvarpi og bløðum, og háamálið í føroyskum er skriftmálið burturav. Hann vísir á, at eitt tað besta dømið um føroyska diglossiu er stóri munurin á orðatiltarinum í gerandisligum skriftmáli og gerandisligum talumáli. T.d. kann ein føroyskur blaðmaður ikki sum ein danskur endurgeva fólk við somu orðum, sum tey brúka, men má umskriva ella broyta til orð úr háamálinum. Hetta sæst eisini aftur í føroyskum orðabókum, tí har er støðan tann sama, at hópur av gomlum og neutralum orðum í lágmálinum sleppa ikki upp í part, tí at tey verða ikki góðtikin í skrift. Dømi eru orð sum *behøvast*, *forklára* og *vissi*.

Johnny vísir eisini á tvey onnur eyðkenni fyri diglossiu í føroyskum. Hitt fyrri, at lágmálið vendir sær ímóti donskum og háamálið móti íslenskum, og hitt seinna, og háamálið verður góðtikið so ella so av flestøllum skrivandi føroyingum og av nógvum lesarum eisini, men at lágmálið verður vanvirt av ráðandi málpolitikkinum og eisini av nógvum talandi, hóast tað er tann málnormur, sum tey brúka. Hesir áhugaverdu spurningar verða somuleiðis kannaðir og viðgjørdir.²

Eg skal beinanvegin gera vart við, at eg viðgeri ikki diglossiu á mótinum millum skrift og talu, men á mótinum millum ymsar skriftmálsstíllir. Spurningurin um diglossiu í føroyskum skriftmáli er eftir mínum tykki vorðin ógvuliga viðkomandi við internetinum, tí nú sendari og móttakari hava beina leið ímillum sín og rættlestrarliðurin ofta er burtur, vinna alt fleiri útlensk gerandisorð fram, og tí

¹ Eg skal gera vart við, at greinin varð prentað, áðrenn Móðurmálsorðabókin varð útgivin, og Johnny hevur tí ikki kunnað tikið støði í hesi bók. Spurningurin um diglossiu er tó líka viðkomandi fyri tað.

² Johnny vísir á, at hjá sær hava heitini ”háamál” og ”lágmál” einki við virðið á málunum at gera, t.e., at háamál hevur ikki hægri virði enn lágmál. Hesa somu áskoðan havi eg sjálvur.

verður orðatilfeingið øðrvísi og fjølbroyttari. Tá ið eg sigi fleiri útlendsk gerandisorð, meini eg ikki bara *nýggj* orð, tí mong hava longu verið brúkt í talumáli. At tey nú eisini verða vanligari í skriftmáli hevur við sær, at tey leggjast aftur at teimum mongu spurningum, sum orðabókahøvundar skulu taka støðu til.

Lat meg eisini gera vart við, at *diglossia* hevur nógv at gera við hugtakið *stíl* í føroyskum. Tí brúki eg heldur orðið *stíl* í ritgerðini og ikki *diglossiu*, uttan tá ið eg vísi til sjálvst ástøðið.

1.3 Evnisskipan og háttalag

Ritgerðin er lutað í tveir partar. Hin fyrri er um málreising, málreinsing og hugburð um talumál og stíl. Hin seinni um Móðurmálsorðabókina og hvussu hon umboðar útlendsk orð í skriftmáli okkara.

Háttalagið í fyrra parti er bókmenta- og greinalestur um evnið, og eg geri síðan egna niðurstøðu burturúr. Farið verður um tað nógva av málreisingini og málreinsingini, og víst verður á umvarðandi framtøk og hendingar. Til at avmarka evnið, verður ikki alt tikið við, herímillum málspurningurin í skúla og kirkju, tí til tess er økið ov vítt og rúgvismikið. Nýggjari málreinsing frá 1950 til 2000 verður heldur ikki viðgjørd, tí eg meti hana sum eitt óbroytt framhald av teirri undanfarnu. Hesi árin leggi eg heldur dent á at lýsa mótstøðuna ímóti málreinsingini. Hetta skuldi eisini givið betri dýpd og javnvág í viðgerðina.

Háttalagið í seinna parti er mestsum alt grundað á egið arbeiði. Talan er um tvær kanningar. Hin fyrri er ein vegleiðandi, skrivlig spurnakanning um nýtsluna av Móðurmálsorðabókini og um hugburðin hjá fólki til útlendsk orð. Hin seinna er kanning um, hvussu Móðurmálsorðabókin umboðar útlendsk orð í føroyskum skriftmáli ár 2000. Kanningin er grundað á empiriskt innsavningararbeiði í 2001 og 2002 í sambandi við verkætlanina “Føroysk teldutala.” Burturúr spurdist stórir orðtútleikalisti yvir føroyskt skriftmál, og hesin listi verður sjálvur bulurin í viðgerð míni. Meira verður sagt um kanningarar, tá ið viðgerðin kemur fyrri.

Sjálvst høvudsheitið á ritgerðini: *”Soleiðis segði mamma mín,”* krevur helst eina lítla frágreiðing. Tað kundi verið egnu mammu mína, eg sipaði til, men so er ikki. Heitið vísir heldur til tann málsliga lærdóm, ið vit nema frá barnsbeini. Fyrst frá mammu, pápa og næstingum, og síðan frá teimum,

sum vit eru saman við upp ígjøgnum barnaárin. Orðið *mamma* skal tí skiljast sum tann málsligi grundvøllur, sum hvør okkara hevur fingið at standa á.

Undirheitið – *ein samanburður millum Móðurmálsorðabókina og nútíðar føroyskt, við serligum atliti at skriftmáli*, er at skilja, sum tað stendur. At tað er við serligum atliti at skriftmáli kemst av, at áðurnevndi orðtítteleikalisti er bygdur á skriftmál burturav. Lesarin hevur kanska illgruna um, at eg seti fólksliga orðið *mamma* upp ímóti tí eldra *móðir*, og hetta er púra beint. Tað verður gjørt fyri at fáa fram ein spenning millum tann málsliga grundvøllin og málreinsingina, ið mangan verður søgd at byggja á aðra grund. Um hetta er so, veit eg ikki. Tað skal henda ritgerð kunna prógva ella mótprógva – í øllum førum geva eina ábending um.

1.4 Orðagreiningar

Til tess at eingin ivi skal vera um týðningin, sum eg leggi í ávís orð í ritgerðini, skal eg greiða frá teimum í stuttum.

Við skriftmál meini eg skrivað mál í víðastu merking. Ongar stílsligar ella stavsetingarligar treytir verða settar yvirhøvdur. Orðið merkir alt skrivað mál, frá kjattsíðum og inn um kirkjugátt.

Við føroysk orð meini í fyrra lagi við orð, sum føroyskt hevur havt við sær úr vesturnorrønnum, t.e. *maður, kona, bátur, hjálpa* og tílík orð. Í seinna lagi meini eg við nýgjørð/íslendisk orð, t.d. *tyrla, uppvørpa, úthendi og frymil*.

Við útlendsk orð meini í fyrra lagi við orð, sum ikki eru føroysk, t.d. *anlegg, definera, kamera, network*. Í seinna lagi meini eg við føroysk orð, sum hava útlendskan bygnað, t.d. *baðiland, livikor, undirgrava* og *hondtak*. Orðini verða síðan flokkað eftir ymsum málsligum treytum, sum greitt verður frá seinni. Frávik frá nevnda orðtýðningi verður summpart gjørt í “*Stakroyndir av samansetingum – fyrri liður*” í bólki 1, og summpart í “*Samansett sagnorð, har fyrri liður er fyriseting ella hjáorð*,” eisini í bólki 1. Í hesum báðum førum verða føroysk orð eisini viðgjørð.

Við málreinsing meini eg málstarv, hvørs hugsjónarliga grundarlag er, at føroyskt *skal einans* innihalda føroysk orð. Høvuðsdentur verður lagdur á at seta føroysk orð fyri útlendsk, uttan mun til

innihald og móttakara. Málreinsing setur føroysk orð fyri útlendsk av upprunafrøðiligum ávum. Málreinsing sær diglossiu sum ein ónatúrligan part av másligum samskifti.

Við málrøkt meini eg málstarv, hvørs hugsjónarliga grundarlag er, at føroyskt kann bæði innihalda føroysk og útlendsk orð. Høvuðsdentur verður lagdur á at arbeiða við ymsum stílsløgum, alt eftir innihaldi og móttakara. Málrøkt setur føroysk orð fyri útlendsk og útlendsk fyri føroysk av stílsligum ávum. Málrøkt sær diglossiu sum ein natúrligan part av másligum samskifti.

Við móðurmál meini eg við ta merking, sum Móðurmálsorðabókin leggur í orðið: *“Tað mál, sum ein hevur lært sum barn og er alin upp við.”*

Við Móðurmálsorðabók meini eg við *Føroyska orðabók*, ið er almenna heiti hennara. Eg nevni hana Móðurmálsorðabók av teirri orðsøk, at soleiðis verður hon ofta kallað. Eg brúki hetta heitið alla staðni uttan í sjálvum bókmentalistanum og í endurgevingum.

Eg fari at takka vegleiðara mínum, Zakarisi Svabo Hansen, adjunkti í málfrøði, fyri góða, fakliga hjálp og vegleiðing annars, sum ritgerðini leið. Heini Justinussen, forritari, skal hava tøkk fyri beinasemi at gera teldutøkar samanberingar millum Móðurmálsorðabókina og orðtítteleikalistan. Uttan henda vælsignaða móguleika var snøgt sagt eingin ritgerð. Starvsfelagi mín í sambandi við føroyska teldutalu, Pétur Helgason, PhD, fær eisini tøkk fyri at gera orðtítteleikalistan teldutøkan. Jógvan í Lon Jacobsen, adjunktur og doktaraevni í málfrøði, fær tøkk fyri góða vegleiðing við ritgerðarbyrjan. Og ein sjálvsøgd tøkk til Sáru Joensen, deildarskrivara á Føroyamálsdeildini, fyri so mangan at hava verið góð í ávikum.

2 FYRRI PARTUR: Orsøkin til føroyska málreinsing

2.1 *Inngangur*

Málreinsing er gomul í garði og víða kend, eisini í Norðurlondum. Í Íslandi og í Svøríki hefur hon verið síðan 16. øld, og í Danmark kom hon eftir týskari fyrimynd nakað seinni, (*Brunstad 2002 bls. 11-12*). Tá ið upplýsingartíðin birtist nakað fyri 18. øld við boðskapi um framburð og upplýsing á fólksins máli, kemur rættilig ferð á málreinsingina, og seinni ávirkaði tjóðskaparromantikkurin eisini almikið. Báðar hesar rørslur komu til Føroya og høvdu avgerandi týðning fyri málreinsingina hjá okkum.

Men hvat er málreinsing í grundini? Undir sjálvum heitinum býr hugmyndin um tað reina málið, og fastur táttur í hesi hugmynd er at lúka burtur málsliga ávirkan úr øðrum málum. Henda ávirkan skal skiljast í víðastu merking og er galdandi fyri bæði ljóð, stavseting, orð og setningsbygnað. Málreinsing setur sær fyri at seta heimlig orð inn fyri tey, sum uttaneftir koma, ella at laga útlendsk orð til heimligar málreglur.

Henda reinmálshugmynd er elligomul. Longu stutt fyri okkara tíðarrokning síggja vit hugsanina um puritas – tað reina málið – spretta sum part av klassiska retorikkinum, og haðan hefur hon breitt seg til aðrar lærur, (*Brunstad 2001 bls. 41*). Gamla hugmyndin hevði tó einki at gera við tað, sum vit nú kalla málreinsing, men var læra í stílfrøði – um hvussu ein fær ljóð fyri tí, sum liggur einum á hjarta.

Onkur kundi sagt, at vil ein reinsa mál sítt fyri ávirkan frá øðrum málum, so munnu hesi mál óivað vera skitin. Tílk hugsan kemst ivaleyst av, at skal ein lýsa seg sjálvan, má ein eisini lýsa tað, sum er uttanum. At siga, at eitt mál er reint og onnur skitin, er tí ein praktiskur háttur at varpa ljós á sjálvan seg, eitt slag av sjálvsøknari einfaldan. Málfrøðiliga er tó lítið høpi í slíkari hugsan, tí hjá málfrøðini er mál einki uttan eitt samskiftisamboð, sum kann hava ymsar formar og eginleikar. Skitið og reint eitur einki.

Málreinsing er og hefur verið grundleggjandi í føroyskum málstarvi. Vit kunnu siga, at hon er fastgrógvin partur av málsamfelagnum, og sum málbrúkarar noyðast vit at hava eina meining um hana, antin vit eru fyri ella ímóti. Tað eru ikki so fá dømi um hetta. Væl kend munnu vera orðini *grót-*

føroyskt og *setursmál*, og stundum verður sjálvst orðið *føroyskt* brúkt sum ímynd um málreinsing. Tí hvør, sum hevur lisið føroyskt mál, hevur ikki onkuntíð fingið tað blíðliga prikið, at *hann er so føroyskur?* Orð og málberingar av hesum slagi kunnu sigast at vera fólksligar lýsingar av reinsingini – eitt tekin um fólksins tankar. Og hóast álvari meiri enn so kann loða upp við slíkum útsagnum, so eru tær stundum sagdar í skemti, og viðhvørt man eisini búgva okkurt samtykki undir teimum. Men av øllum siga tær frá, at málreinsing er fastur partur av málmentan okkara.

2.2 Føroyskt skriftmál í stuttum baksýni, 1298-1700

So fáment, sum føroyskt er, mugu vit undrast á, at tað kortini hevur livað og búnast so mikið. Tað skerst tó ikki burtur, at sum skriftmál ók tað á knøum tað nógva av tíðini frá siðaskiftinum og fram í 19. øld. Og skal ein skilja málstøðu okkara nú, má ein eisini skilja grundarlagið undir henni og vita, at føroyskt er ment stórliga seinastu 150-200 árin.

Fyri góðum túsund árum síðan kunnu vit siga, at føroyskt var ikki til. Talumálið er eyðvitað farið at broytast so spakuliga frá tí vesturnorrøna máli, sum vit høvdu í felag við norðmenn og íslendingar, men fyrstu mongu árin eru eingi skrivlig prógv um hetta. Fyrstu ábendingarnar síggja vit í avskrift av Seyðabrævinum frá 1298. Avskriftin, sum stendur í teirri sonevndu Lundarbókini, verður hildin at stava frá 14. øld. Hvønn týðning, vit skulu leggja í hana, er tó ivasamt, tí semja er ikki um, hvør ið hondina hevur átt. Summi halda tað vera føroying, ið búði í Noregi, men vissa er ikki fyri hesum, (*Matras 1960 bls. 80*). Í fornum brøvum frá fyrst í 15. øld síggjast tekin um, at gamla /e:/-ljóðið er farið at treingjast til /i:/ (gengin>gingin), og at tvíljóðið /au/ er vorðið til /ey/ (dauð>deyð). Onnur broyting er, at blásturin í framljóðinum /hr-/ er viknaður ella burturdottin, so at føroyingar eru farnir at siga t.d. /rogn/ fyri hitt eldra /hrogn/ (*Jakobsen 1985 bls. 38*).³ Flestu upplýsingar um eldri føroyskt mál eru tó at síggja í yngri avskrift av Seyðabrævinum frá 1600, og hesa ferð er vissa fyri, at skrifvarin er føroyingur, ið nevni seg ”*G. M. paa Ferrøø.*” (*Jakobsen 1985 bls. 32*). Í hesi avskrift eru fleiri broytingar at síggja, t.d. eru ljóðini /a:/ og /ea/ farin at falla saman, /ð/ tykist at vera burturdottið, og /p/ er skerpt til /t/ (*Jakobsen 1985 bls. 40-41*).⁴

³ Jákup vísir á ovurrætta formin *hrenta* fyri *renta*. Eg velji dømið við *hrogn*, so at tað skal vera lættari at skilja.

⁴ Her er alt talan um skriftmál. Talumálið kann hava líkst nógva meira frá upprunamálinum, enn skriftirnar bera boð um. Sí meira um hetta í t.d. *Diplomatarium Færoense* eftir Jákup Jakobsen.

Hetta er í ógvuliga stórum tað, sum finst um málið í Føroyum frá landnámstíð og fram í 17. øld. Umstøðurnar at menna nakað føroyskt skriftmál hava helst verið vánaligar. Skrivandi menn vóru fáir, og politisku umstøðurnar við norskum og donskum yvirvaldi hava eyðvitað tarnað gongdini eisini. Besta dømið man vera, at við trúbotini um 1540 gjørdist kirkjumálið danskt, og føroyingar fingtu danska bíbliu, hóast ein høvuðstáttur við luthersku trúnni var, at fólk skuldi hoyra Guds orð á móðurmáli sínum, eins og úrslitið gjørdist í Svøríki, Danmark og Íslandi. Hjá okkum varð ikki so, og tá ið prestaskúlin í Kirkjubø hartil varð niðurlagdur, noyddust menn nú ta longu leið til Danmarkar at lesa. Avleiðingin varð, at tað heldur vóru danskir prestar, ið komu higar í tænastu, (*Rasmussen 1997 bls. 25*). Nær danskt fer at gerast skriftmál í Føroyum, er ilt at siga, men í doktoraritgerð síni heldur Petur Martin Rasmussen, at tað kann hava verið um ár 1500, (*1987 bls. 55*). Støðan er í hvussu er tann, at danir fáa alt meiri myndugleika í Føroyum, og alt fyrisitingarmál verður danskt. Dagliga sambandið millum myndugleikar og borgarar var tó lítið, so talumálið livdi sítt fríska lív.

3 Málreising 1700–1900

Øll ávirkast vit av rørslum og rákum, ið uttaneftir koma, og soleiðis var eisini hjá undanfólki okkara. Til nøkulunda at skilja tær hendingar og hugsanir, sum nú komu til Føroya, er neyðugt at kasta eitt lítið ljós á yvirskipaðar tankar og hugsanir, sum eyðkendu tíðina frá 1700 til 1800 og frá 1800 til 1900 – upplýsingartíðina og tjóðskaparromantikkin.⁵

3.1 **Upplýsingartíðin 1700-1800**

Eitt eyðkenni fyri skeiðið undan 18. øld var aðalsvaldið og krav kirkjunnar um fólksins blindu trúgv á læru og arbeiði hennara. Við einum alt sterkari borgaraskapi og tí vaksandi humanismuni mentist eitt mótrák ímóti hesum valdi, og nýggja støðið varð bygt á heilt aðra lívsfatan – á skynsemi og virði hjá hvørjum einstøkum menniskja. Vegurin til framburð og lívsdygdir vóru vitan og upplýsing, og tíðin ber heiti eftir hesum sama, *upplýsingartíðin*.⁶

⁵ Árstølini 1700-1800 og 1800-1900 eru grovliga sett. Upplýsingartíðin byrjaði ikki í Føroyum ár 1700, og tjóðskaparromantikkurin ikki heldur ár 1800. Tølini eru til vegleiðingar.

⁶ Sí meira um upplýsingartíðina í Føroyum í t.d. “Jens Christan Svabo 1746-1824: Eitt barn av síni tíð“ eftir Jógvan í Lon Jacobsen, (óútgivið rit).

Strembanin eftir upplýsing á fólksins egna máli hevði við sær, at menn fóru at skriva og týða bøkur um vísindalig evni og at geva út orðabøkur. Hjá málum, sum eru ikki búgvín og mýkt at viðgera vísindaligar spurningar, verður hetta ringur kneysi at sleppa um, tí teimum fattast vituligt orð fyri mangt og hvat. Ein óundansleppandi trupulleiki gjørdist tí at finna orð fyri tí nýggja, og í kjalarvørrinum á hesum kemur málreinsingin. Í Føroyum galt tó av av øllum um málreising, tí hjá okkum eins og norðmonnum var so vorðið, at vit høvdu einki hevdbundið skriftmál. Øðrvísi var við íslenskum, tí hóast tað hevði verið fyri stórari ávirkan, so var tað sterkari bókmentaliga. Íslendingar høvdu longu sína egnu Bíbliu, og sjálv málreinsingarhugsanin var teimum ikki ókend heldur, (*Brunstad 2002 bls. 11*). Gøtan hevur tí verið greiðari hjá íslensku málreinsingini, og í 1779 stovna íslendingar Lærdómsfelagið⁷ við tí ógvuliga tíðarhóskandi ætlan at ”varðveita málið reint og vakurt, og at reinsa málið fyri fremmanda ávirkan.” (*Jacobsen 1996 bls. 12*).

3.1.1 Føroyskt á gravarbakka – Jens Christian Svabo

Í Føroyum er tað fyrst og fremst miðvingurin, Jens Christian Svabo, (1746-1824), ið er umboð okkara fyri upplýsingartíðina. Ávirkaður av samtíðini og ivaleyst av íslenskum studentum, meðan hann las búskap og náttúruvísindi í Keypmannahavn, fer hann undir at lýsa føroysk viðurskifti, serliga arbeiðslív. Málið var sjálvsagdur lutur í arbeiði hansara sum hjá starvsbrøðrum í Danmark og Íslandi, men Svabo fær tungan róður. Føroyskt var ikki brúkt sum fyrisingarmál í eini 300 ár, og so nógv helt hann, at hevði danskt ávirkað, at málið líktist ikki sær sjálvum longur og stóð neyvan til at bjarga. Sum Svabo sjálvur skrivur: ”*Den færøske Mundart (...) har saaledes igjennem Tiden udartet, ved Omgang med fremmede, og ved Forsømmelse at skrive i Sproget, at det gamle Sprog nu er næsten uigjenkjendeligt.*” (*Svabo 1976 bls. 265*).

Men tó at hann er vónlítill og heldur, at føroyskt er komið at gravarbakka, so er hann kortini millum teir fyrstu, sum aftur fara at skriva á føroyskum, og orðabókauppskriftir hansara frá 1773-1808⁸ eru málsligur stórfongur. Leggja vit so harafturat kvæðauppskriftir hansara, mugu vit siga, at tann syrgiligi minnisvarði, ið Svabo helt seg seta móðurmáli sínum, gjørdist ein viti og eitt grundarlag hjá eftirmonnum hansara. At hann var umráðandi maður fyri føroyskt, kemur týðiliga til sjóndar hjá Reidari Djupedal, ið heldur hann vera ”*den mannen som framom alle andre set det avgjerende skilet i færøysk åndshistorie.*” (*Djupedal [s.a.] bls. 149*).

⁷ Hið Íslenzka lærdómslistafélag.

⁸ Sí uppskriftir hansara í ”*Dictionarium Færoense*”.

Áhugavert kundi nú verið at spurt, um føroyskt talumál var so nógv broytt til tað ringa, at tað var ”*næsten uigjenkjendeligt*,” sum Svabo sigur. Hetta er sjálvandi ilt at meta um. Broytt var tað frá upprunamálinum, men at tað skal hava verið so illa statt, tykir mær ógvuliga ivasamt. Bara orðaval-ið hjá Svabo fær meg at ivast, tí vit eiga geva gætur, at menn tóku rívan til í skrivning síni um hetta mundið og spardu ikki upp á kenslubornar vendingar. Hetta sæst skilliga í lýsingini hjá Svabo av tí flata a-ljóðinum hjá svínoyingum og fugloyingum, sum vit nú á døgum halda vera natúrligt, men sum Svabo kallar ”*en besynderlig udtrækkende Tone*” (Svabo 1976 bls. 266). Orð sum *ruiner*, *plat* og *fordærvet* eru eisini fastur partur í málnýtsluni, ikki bara hjá Svabo, men hjá øðrum samtíðar-monnum eisini. Eitt veruligt dømi um, at føroyskt helst ikki var so ”*uigjenkjendeligt*,” sum Svabo sigur, er henda endurgeving hansara av samrøðu millum tveir føroyskar bøndur.

”Góðan morgun! Gud signi teg! Hvat eru ørindi tíni í morgun? Eg ætli mær til útróðrar. Hvussu er veðrið? Hvussu er ættað? Tað er gott enn, men eg veit ikki, hvussu tað vil taka seg upp móti degi. Vilt tú ikki fara við? Nei! Hví? Tí, eg vænti mær einki á sjónum, og tað er betri at fara at seyði.” (Svabo 1976 bls. 266).⁹

Svabo sigur hetta prógva, hvussu málið ”*har dalet fra sin gamle Reenhed*” (1976 bls. 266), tó at sjálvur kalli eg hetta gott føroyskt mál. Dømið vísir heldur fatan Svabos um samtíðarinnar fall frá eldri og glæsiligari døgum, og at hann hevur verið ein másligur fatalistur, sum Reidar Djupedal eisini vísir á, (Djupedal [s.a.] bls. 153). Einki løgið kortini í hesum dapurskygni. Tíðin kravdi upp-lýsing til fólk, íslendingar vóru farnir til verka og stóðu á rímligari grund, men sjálvur stóð Svabo at kalla hjálparleysur við ongari bókmentaligari siðvenju og ongum skriftmáli. Tað munnu vera onnur enn Svabo, sum høvdu fingið fatalistiskar tankar í slíkari støðu. Kann vera, at vit høvdu kallað tey vónbrotnar realistar nú á døgum.

Men var Svabo í so avgjørdur um ringa standin hjá talumálinum, so hevði hann hinvegin rætt í, at vantandi siðvenjan at skriva føroyskt var ein stórur trupulleiki, tá ið galt at fáa málið á fótur aftur. Tí var tað óivað í tøkum tíma, at málreinsingin bankaði á dyrnar.

⁹ Svabo skrivar við ljóðrættari skrift. Eg havi broytt hetta, so betri er at lesa.

3.1.2 Byrjan til stríð – Johan Henrik Schrøter

Heilt annar maður av lyndi var havnarmaðurin, Johan Henrik Schrøter, (1771-1851). Við sínum framfýsni og viljastyrki ivaðist hann onga løtu í, at føroyskt hevði framtíðina fyri sær, (*Djupedal [s.a.] bls. 154-155*). Av verkum hansara eru at nevna Færøiske Qvæder og Færeyinga Saga, men áhugaverdast í hesum sambandi er týðing hansara av Matteusar evangelium, tí hon sigur eitt sindur um, hvussu ringt tað var at arbeiða við einum máli, ið enn var so ótant sum skriftmál og sum onga fasta stavseting hevði. Og tað lýsir ikki minni ta fatan, sum fólk hevði av føroyskum sum bíbliumáli.

Sambært Christiani Matras skrivar Schrøter í 1815 til Det danske Bibelselskab við hugskotinum at týða Nýggja testamentið til føroyskt. Serliga hugsar hann um børnini, tí tey skilja illa danskt, og Schrøter skrivar, hvussu glað tey eru at hoyra hann lesa okkurt bíbliuorð fyri teimum á føroyskum, (*Matras 1936 bls. 182*). Hann fær játtan at týða Matteusar evangelium fyri fyrst, og í 1823 er bókin liðug. Stavsetingin er hin ljóðrætta hjá Svabo, og hetta er fyrsta føroyska týðing yvirhøvur, sum prentað er í bók.

So bókmentaliga fátækt, sum føroyskt var, skuldi hetta verið ógvuliga kærkomin lesnaður hjá føroyingum. Teir taka tó misjavnt ímóti, og mangur heldur, at føroyskt er ikki nóg bæriligt at boða Guds orð. Og tá ið Jens Davidsen 10 ár seinni heitir á Det danske Bibelselskab um at geva út Markusar evangelium, er svarið stutt og greitt nei. Ein orsök er, at ”...*Færingerne ansaae Oversættelsen paa Hverdagssproget for en Nedværdigelse af det Hellige...*” (*Matras 1936 bls. 187*).

Hóast fólk ikki vóru so mildorðað um týðingina, so er evnið ikki minni spennandi fyri tað. Sambært Reidari Djupedal er spurningurin um Guds orð á fólksins máli ikki málsligur, men átrúnaðarligur, og støðan er kend í mongum málkloyvdum landi, har fólk hevur hildið, at ikki einans er tað skeivt at skriva Bíbliuna á fólksins máli. Tað er vanhalgan, (*Djupedal [s.a.] bls. 157-158*).

Hetta samsvarar væl við svarið, sum Jens Davidsen fekk frá Det danske Bibelselskab, og tað hóskar eisini við tað, sum Søren Sørensen, viðareiðisprestur, sigur frá fólki, ið hevur hoyrt hann lisið úr týðingini. ”*Velsignet være Du,*” endurgevur hann mann, ”*Ordet er ikke helligt nok til at betegne saa hellige Ting. Vort Maal kan være godt nok i daglig Tale, men om de aandelige Ting hører vi helst paa Dansk, for hvis Udtryk i Religionssager vi have baaret Ærbødighed fra vi vare Smaae.*”

(*Matras 1936 bls. 186*).¹⁰ Men tó at Reidar Djupedal man hava rætt í, at hetta snýr seg um átrúna og ikki um mál, so er átrúnaður neyvan einasta orsøkin. Hetta snýr seg eisini um teir trupulleikar, sum altíð eru, tá ið eitt lítið mál skal vinna seg inn á økið hjá størri, antin tað er í kirkju, skúla, sjónvarpi, vikubløðum ella aðrastaðni, tí tað vekur ofta mótstøðu hjá fólki. Hví so er, er ilt at siga. Kanska er tað ein ótti at gera sær fyri skommum, kanska eitt ynski um at halda seg til tað gamla og kenda, ella kanska er tað bara vantandi sjálvsálit. Menniskjaligt er tað í øllum førum, og soleiðis var støðan ikki bara hjá forfedrum okkara, men er tað enn.

Feskt dømi er uppskot hjá Tjóðveldisflokkinum á Løgtingi hin 3. mars 2006 at brúka føroyskt í vørumerking, telduforritum og tílkum.¹¹ Í oddagrein í Dimmalætting nakrar dagar seinni verður uppskotið umrøtt, og tó at blaðið tekur undir við at stuðla føroyskum máli, so fær uppskotið kortini tað skoðsmál, at tað *”saknar samband við veruleikan, er ómodernað og óumhugsað, drepur handilslívið í Føroyum, er beinleiðis forðing í altjóðagerðini og ein vanlukka fyri føroyska brúkaran”* (*Dimmalætting 21. mars 2006*).¹² Í so máta er ivasemi okkara ikki so nógv broytt tey 183 árin, síðan Matteusar evangelium kom út.

Eitt annað umráðandi við týðingini hjá Schrøter er spurningurin um stíl. Týðingin er gjørd á tí talumáli, sum nýtt varð til kirkjubruk – ein blandingur av føroyskum og donskum – og hetta kann eftir mínum tykki hava kenst fólki nakað verðsligt at brúka um heilag viðurskifti. Hetta er neyvan rætta valið til gudiligar tekstir, og tí kann hugsast, at Schrøter hevur ikki havt hin rætta stílsin, ella at hann bara hevur valt skeivt. Í øllum førum eigur hesin spurningur at verða tikin við í málsligu metingina. Hinvegin hevði Schrøter ikki so nógv í at velja, tí føroyskt skriftmál var ikki búgvíð til slíka nýtslu. Eftirtíðin minnst heldur ikki Schrøter sum góðan týðara, men sum ein umráðandi slóðara fyri føroyskum. Og væl man so hava hepnast, tí næstu árin skuldi ganga stórliga framá.

3.2 Tjóðskaparromantikkurin 1800-1900

Føroyskt skriftmál var í endurreisn, og eins og upplýsingartíðin setti ferð á málreisingina, so skuldi tjóðskaparromantikkurin gera tað sama, og tað stórliga.

¹⁰ Sumt er lagt burturúr í endurgevingini, men einki umráðandi kortini.

¹¹ Sí uppskot og viðgerð í Fylgiskjali 1: Uppskot til samtyktar hjá Tjóðveldisflokkinum. Sí eisini yvirlit yvir bókmentir.

¹² Endurgevingin er samansett úr heildini fyri at lætta um. Sí alla greinina í Fylgiskjali 1: Uppskot til samtyktar hjá Tjóðveldisflokkinum.

Sermerkt fyri tíðina undan 19. øld var skipanin við einaveldi, har kongur, aðalsfólk og kirkja ráddu fyri borgum. Búskaparligur framburður og upplýsingartíð fingu miðalstættina at seta seg upp ímóti hesum valdi, og við fronsku kollveltingini í 1789 brast fyri nev hjá teirri sterku tjóðskaparrørsluni, ið setti fram krav um frælsi og rættindini hjá einstaklinginum, og at fólk ið skuldi hava lut í landsins stjórn, (*Debes 1982 bls. 14-15*). Við tjóðskaparrørsluni kom eisini tjóðarhugtakið. At fólk skal ikki vera sundurbýtt av tilvildarligum politiskum hendingum, men heldur eftir felags eyðkennum sum trúgv, søgu, siðum og natúrligum landafrøðiligum mörkum. At so nógur dentur varð lagdur á mál, stóðst av hugsanini hjá týskum romantikkarum um, at fólk vóru skipað í tjóðir frá náttúrunar hond, og av hesum kemur hugtakið ”tjóðskaparromantikkur”. Hann byggir í stórum á týska heimspekingin Johann Gottfried von Herder, ið grundgav, at tjóðin bygdi á mentan sína, og av mentanini var málið hin týðningarmesti luturin, (*Debes 1982 bls. 15-16*).¹³

Tjóðskaparromantikkurin kom sum aðrar rørlur til Føroya, og eisini her var høvuðsboðskapurin at lívga um upprunamentanina. Hetta fekk stóra ávirkan, bæði bókliga og málsliga, og størsta beinleiðis leiklut átti tjóðskaparromantikkurin í valinum av skriftmálinum. Í so máta kom hann í røttu løtu, beint sum tað skuldi leggjast á pannuna.

3.2.1 Longur fram á leið – spurningurin um skrifmálið

Svabo og Schrøter nýttu ljóðrætta skrift í verkum sínum og stavaðu eftir úttalu. Fyri málfrøðingar er hetta gripur at granska og gevur hópini av vitan um talumálið, men skuldi føroyskt skriftmál savna tey mongu málførini og verða ogn hjá øllum, so var ljóðrætta skriftin neyvan besta valið. Slík skrift krevur, at rithøvundar og onnur fólk skapa hana og vinna henni hevd sum skrivligur mentanarberi við tíðini, og soleiðis var ikki Føroyum. Her skuldi skriftmálið mestsum enduruppfinnast, og hetta hevur verið torførur setningur við so nógvum javnstærkum málførum. Men greiðast skuldi fløkjan, um málreisingin skuldi bera boð í bý.

Í tíðini, sum nú kom, vóru tað serliga tríggar hendingar fram um aðrar, sum settu ferð á arbeiðið við skriftmálinum. Hin fyrsta var stovnanin av danska *Oldskriftsselskabet* í 1825 til at geva út fornorrønar bókmentir um fólksins søgu, (*Jacobsen 1932 bls. 1*). Serliga skrivari felagsins, C. C.

¹³ Sí meira um tjóðskaparrørsluna í Føroyum í t.d. “NÚ ER TANN STUNDIN...” eftir Hans Jacob Debes.

Rafn, fekk samstarv í lag við øll Norðurlond, og fremstu úrslit í Føroyum munnu vera stovnanin av Færø Amts Bibliotek í 1828 og útgávan av Føroyingasøgu í 1832 í týðing Schrøters.

Onnur hendingin hevði meiri beinleiðis ávirkan á, at knúturin um skriftmálið varð loystur. Byrjanin var reglugerðin um *Almueskolevæsenet på Færøerne*, ið varð lögð fyri stættating í Roskilde í 1844, (*Djupedal [s.a.] bls. 162*). Henda skúlaskipan vann ongantíð frama í Føroyum, men ikki óvæntað setti kjakið um skúlaverkið eisini ferð á málspurningin. Hollan stuðul áttu føroyingar í Svend Grundtvig, sum í bók síni *Dansken paa Færøerne*¹⁴ staðiliga talaði fyri tí rætti, sum føroyskt átti í Føroyum. Verja hansara skal í fyrra lagi setast í samband við ta fákunnu, sum galt um føroyskt á stættatingi, og í seinna lagi við kravið hjá slesvíkingum um hava danskt sum móðurmál. Her er vert at gáa eftir, hvussu væl hugsan Grundtvigs hóskar til andan í tjóðskaparromantikkinum.

Triðja hendingin var ætlanin hjá Svend Grundtvig, V. U. Hammershaimb og øðrum at stovna *Forening til bedste for det færøske Sprog*. Í røttum tjóðskaparromantiskum anda var hugsanin við felagnum “...ved alle til dets Raadighed staaende Midler at virke for det færøske Sprogs og den færøske Folkeligheds Bestaaen og fuldstændige Anerkjendelse.” (*Djupedal [s.a.] bls. 165*). Tað varð kortini av ongum við hesum felag. Høvuðsorsøkin var grein hjá danska málfrøðinginum og professaranum, Niels Matthias Petersen, sum havnar innbjóðing felagsins við teirri grund, at tað hjálpir ikki at starvast fyri føroyskum máli og bókmentum, um eingin fastur skriftformur er at byggja á. Hann mælir nú til at velja íslendskan upprunaleist heldur enn málføri, og orsøkin er tann einfalda, at eingin “*Dialektudtale nogensinde kan blive et Skriftsprog*,” tí at “*Skriftsproget er det harmoniske i Dialekterne, henført til Sprogets simple, ædle, oprindelige Form*.” (*Djupedal [s.a.] bls. 165*). Hetta er eftir mínum tykki heldur háfloygdar og kenslubornar grundgevingar at brúka hjá málprofessara, og tað vísur betur enn nakað, hvussu stóra ávirkan, ið tjóðskaparromantikkurin hevði. Men ikki hevur N. M. Petersen verið romantikari burturav, tí tá ið galt donsku rættskrivningina talaði hann fyri nett tí mótsetta – at gera hana meiri ljóðrætta, (*Brunstad 2001 bls. 145*). Eingin beinleiðis tvørsøgn býr tó í hesum hugsanum. Munurin er heldur at finna í teirri sannroynd, at danskt var longu eitt skipað skriftmál, og tað var føroyskt ikki. Tað skuldi tó skjótt ganga tann vegin.

¹⁴ Fulla heitið á bókini er “*Dansken paa Færøerne, et Sidestykke til Tysken i Slesvig*.” Bókin varð útgivin í 1845.

3.2.2 V. U. Hammershaimb

Sandavágismaðurin, Venceslaus Ulricus Hammershaimb (1819-1909), var prest-lærdur og las eisini norrønt mál. Hóast vit plaga at siga, at Hammershaimb er faðir at skriftmáli okkara, so er hetta ikki allur sannleikin. Hann var kanska tann, sum best dugdi at snúgva sær í kvarðanum av mótstríðandi hugsanum um skriftformin – tann besti diplomaturin – og tað var eisini hann, sum legði navn til endaliga uppskotið. Vit vita tó, at Hammershaimb arbeiddi sjálvur við eini

ljóðrættari skrift eins og Schrøter, men atfinningarnar hjá N. M. Petersen gjørdu sítt til, at hann valdi aðra leið. Tað vildi eisini so til, at eftir at N. M. Petersen hevði sagt sína hugsan, tók hin navnframi norðmaðurin, Peter Andreas Munch, undir við honum og førði somu sjónarmið fram um norskt, (*Djupedal [s.a.] bls. 166*). Einki løgið í, at so týðningarmiklir menn hava fingið Hammershaimb at umhugsa støðu sína og at ganga frá ljóðrøttu skriftini.

Endaliga skriftformurin spurdist burtur úr nøkrum føroyskum gandaørindum, sum sonur Schrøter hevði skrivað upp í Suðuroy, og sum send vóru Oldskriftsselskapinum at prenta. Har líkaði monnum ikki stavingina, og í samráði við N. M. Petersen varð tilfarið sent íslendinginum, Jóni Sigurðssyni, ið snikkaði eina stavseting til eftir íslenskum leisti, (*Djupedal [s.a.] bls. 166*). Hetta gjørdist grundin undir tí, sum vit kalla Hammershaimbs stavseting frá 1846, tó at sanni faðir hennara man vera Jón Sigurðsson.

Endaligu stavsetingina fáa vit í 1891 við útgávuni av Færøsk Anthologi, og aftur er tað V. U. Hammershaimb, ið leggur navn til. Tó at menn framvegis vóru ósamdir á máli og skutu upp stavsetingina *Broyting*, ið bygdi á uppruna og á úttalu, sum serliga Jákup Jakobsen¹⁵ mælti til, so vann kortini upprunastavsetingin. Hetta kann tykjast løgið, men ein orsök mundi vera, at tjóðskaparromantikkurin var so mikið sterkur, at kenslur og skilvísi róðu ikki í sama borð. Onnur orsök kann eisini vera tann sannroynd, at einstaklingar hava lutfalsliga stórt vald í lítlum samfelagi, og at hugsanin hjá oddafiskunum tí hevur vunnið á vísindum og semjum. Her verður fyrst og fremst sipað til brøðurnar Jóannes og Sverra Patursson og háskúlamenninar Símun av Skarði og Rasmus Rasmussen. Hugsar ein um tað vald, sum hesir høvdu í mentanarlívinum, er ikki óhugsandi, at tað

¹⁵ Dópsnavnið var Jakob Jakobsen. Formurin “Jakob” verður tí nýttur í yvirlitinum yvir bókmentir.

fram um alt vóru teir, sum gjørdu, at upprunastavseting Hammershaimbs vann frama.¹⁶ Hvussu ið úrslitið so gjørdist, so var skriftmálið veruleiki, og við tí var málreisingin sloppin um tað ringasta.

Samanumtikið er at siga, at skriftmálið í stórum var eitt úrslit av teirri tjóðskaparromantisku tíð, sum tað búnaðist í, har upprunin – tað norrøna – samsvaraði best við galdandi rák. Men enda vit her, so siga vit ikki allan sannleikan. Upplýsingartíðin, við boðskapi sínum at geva fólki kunnleika á móðurmálinum, var helst fyrsta stigið, og átøkini hjá Svabo, Schrøter og øðrum birtu vissuliga undir framhaldandi arbeiðið. Er tí rætt at siga, at skriftmálið var eitt barn av tjóðskaparromantikkinum, so verður myndin upp aftur beinari, um vit siga, at tað var eitt barn, ið tjóðskaparromantikkurin var pápi at, og sum upplýsingartíðin var abbi at.

Skriftmálið var veruleiki, og við hesum var støðið lagt undir framtíðar málstarv, harímillum ta málreinsing, ið nú sá dagsins ljós.

4 Málreinsing 1900–1950

Jóhan Hendrik W. Poulsen man vera á beinari leið, tá ið hann í greinini “Det færøske sprogs situation” sigur soleiðis:

“Det er klart at Hammershaimbs skriftsprog med sin lighed med islandsk og norrøn retskrivning direkte indbød til den puristiske kurs, som islændinge for længst var slået ind på.” (Poulsen 2004a bls. 98).

Valla fær ivi verið um, at Hammershaimbs stavseting mestsum noyðir málreinsingina inn á upprunaleiðina. Eitt er útsjóndin, tann ortografiski formurin, annað er, at hon gevur ikki fullgott høvi at stava útlendsk orð, tí henni fattast tekn fyrri ljóð, ið uttanífrá koma. Í føroyskum serliga longu einljóðini /a:/ og /y:/, men eisini fráveran av teknum sum c, é, w, x, z og å elvir til, at orð við hesum teknum kennast fremmand, tó at tey ikki nýtast at vera tað. Men at upprunaleiðin einans kemst av stavsetingini, man ikki vera beint. Her hava tjóðskaparlig samtíðarviðurskifti verið uppií eisini.

Nú vit nærkast 20. øld er at nevna triggjar lutir, sum hvør á sín hátt ruddu rás fyrri málreinsingini. Í 1889 var støðan um síðir búgvín at fremja hina meira enn fjøruti ára gomlu ætlan Svend Grundtvigs

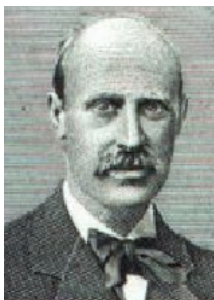
¹⁶ Sí t.d. Brunstad 1995 bls. 163 og Rasmussen 1987 bls. 18.

og V. U. Hammershaimbs at stovna felag fyri føroyskt mál. Hetta var *Føringafelag*, ið umframt at virka fyri málinum eisini skuldi fremja samanhald og framburð í Føroyum yvirhøvur, (*Debes 1982 bls. 158*).¹⁷ Stovnararnir, teirra millum Rasmus Effersøe og Jóannes Patursson, høvdu fleiri lisið burturi, bæði í Noregi, Danmark og Íslandi, og hava ivaleyst verið ávirkaðir av tí, ið frammi var í lestrarlandinum. Málspurningurin var t.d. nógv frammi í øllum hesum londum, og háskúlarørslan somuleiðis.

Árið eftir, í 1890, koma Føringatíðindi út sum fyrsti skriftmiðil á føroyskum máli. Gamaní var tilfar útgivið áðrenn, men til at menna føroyskt skriftmál hava Føringatíðindi eyðvitað havt nógv størri týdning. Tástani buðust móguleikar at skriva regluliga um fjølmong viðurskifti, og hin málreinsingarlíga spurningurin um orðatilfeingið – um røttu orðini – verður helst ógvuliga viðkomandi.

Í 1899 verður Háskúlin stovnaður. Málsliga hevði hann stóran týdning, tí leingi var hann einasti skúli, ið undirvísti á føroyskum. Hugburðarlíga gjørði hann eisini nógv burturúr at styrkja ta fatan, at føroyskt var ómissandi partur av mentan okkara, (*Jacobsen et al. [s.a.] bls. 8*).

4.1.1 Málreinsingin verður sjósett – Jákup Jakobsen

Jákup Jakobsen, (1864-1918), var einasti føroyski málfrøðingurin hesa málsligu rembingartíð. Ávirkaður av realismuni og junglæruni hevði hann stóran áhuga fyri talumáli, men tað var við arbeiði sínum fyri skriftmálinum, at hann gjørði størstu átøkini. Bæði við at geva út smásøgur og annað, men besta tilfarið eftir Jákup munnu vera lívssøga Nólsoyar Páls, Diplomatarium Færoense og týðingar nar av álmanakkanum hjá Københavns Observatorium. Hvaðan Jákup hevur fingið ið íblástur til starv sítt, kunnu vit bert gita um. Ein orsökkin var ivaleyst tjóðskaparromantikkurin, men fremst av øllum man Jákup hava verið vísindamaður og hevur havt sannan hug at upplýsa landsmenn sínar og at menna skriftmálið til eitt nýtiligt amboð. Heldur ikki mugu vit gloyma, at í arbeiði sínum við hetlenskum kendist honum eisini svárt at síggja tað úrslit, ið kann spyrjast burturúr, tá ið bókmentaliga og politiskt sterkari mál ota seg inn á eitt veikari, so at tað doyr burtur.

¹⁷ Ætlanir og endamálsorðingar hjá Føringafelag at “fáa Føroya mál til æru” og at “fáa føroyingar at halda saman og ganga fram í øllum lutum, at teir mugu vera sjálvbjargnir,” minna ikki sørt um ætlanina hjá Grundtvig og Hammershaimb at stovna Forening til bedste for det færøske Sprog. Tað felagið skuldi eisini av øllum alvi virka fyri “det færøske Sprog og den færøske Folkeligheds Bestaaen og fuldstændige Anerkjendelse.”

Kaj Larsen vísir í hesum sambandi á lesarabræv, sum Jákup skrivar í Dimmalætting, eftir at hava verið í Hetlandi: “*Jo mere, jeg studerer dette mishandlede sprog og forsøger på at smede stumpene sammen, des stærkere føler jeg dets nære slægtskab med mit eget modersmål, des stærkere kærligheden dertil, og des stærkere hadet til skotter og engelskmænd, som planmæssigt har kuet det i vækst og trivsel*” (Larsen 1993 bls. 14). Jákup nevnr ikki beinleiðis, at føroyskt er fyri sama hóttafalli sum hetlendskt, og hann sammetir ikki støðuna hjá donskum í Føroyum við enskt/skotskt í Hetlandi, men tað er eyðsýnt, at hann er stórliga ávirkaður av støðuni og hevur sæð fyri sær, at føroyskt kundi fáa somu lagnu sum hetlendskt, um illa vildi til.

Jákup ger nógv við at seta nýggj orð fyri útlendsk í útgávum sínum. Sambært Kaj Larsen ger hann meginpartin av orðunum sjálvur, men tekur eisini fittan part úr tveimum íslenskum orðabókum eftir Jón Thorkelsson og Jónas Jónasson, ið útgivnar vóru seinast í 19. øld, (Larsen 1993 bls. 16-18). Hesar bókur taldust millum mangar aðrar útgávur frá íslensku málreinsingini.

Vituligt er misjavnt, hvussu tað vignaðist Jákupi við íslensku orðunum, men fleiri eru tó vordin vælkend og hava fest sterkar røtur í føroyskum. Av reinum íslenskum orðum, sum hann flytir inn í føroyskt, teljast t.d. *hugsjón* (ideal), *sjónarringur* (horisont) og *varðhald* (vagt). Dømi um orð, har ið Jákup setur saman íslenskt og føroyskt, eru *sjónarvitni* (ísl. sjónarvottur), *skaðatrygging* (ísl. votrygging) og *sóttverja* (ísl. sóttvörn), (Larsen 1993 bls. 18-19).

Við Jákupi Jakobsen var hin føroysk/íslenski leisturin undir málreinsingini lagdur. Neyvan hevur tað volt honum nógv høvuðbrýggj at finna fram til henda leist; hann man hava verið mestsum sjálvsagdur. Orsøkirnar vóru fleiri. Ein var, at hugurin at leita aftur til upprunan enn var sterkur í Føroyum, og onnur var upprunaligi skriftmálsformurin.¹⁸ Ein triðja og meiri praktisk orsök var helst eisini, at íslendingar longu høvdu gjørt stórarbeiði fyri íslenskt, og hugsa vit um, at føroyingar vóru illa fyri við bóklærdum og málkønum fólki, var eingin orsök ikki at brúka tilfar frá íslendingum. So ólík eru málini heldur ikki.

¹⁸ Jákup Jakobsen legði seg tó ongantíð eftir stavseting Hammershaimbs, men fylgdi trúgvur teirri semju, sum menn komu til við stavsetingini “Broyting”.

4.1.2 Ein grundhugsan aftan fyri málreinsingina – Christian Matras

Christian Matras, (1900-1988), størsti málreinsingarmaður í samtíð síni, helt fram á teirri kós, sum Jákup Jakobsen hevði sett. Christian helt nógv um arbeiði Jákups, og í tilsipan til lívssøgu Nólsoyar Páls skrivar hann einki minni, enn at: *“det er det mest storslåede eksperiment indenfor færøsk sprogrøgt.”* Og meira sigur hann: *“Her vrimler det med nydannede ord for begreber, der er fælles for europæisk civilisation, her udvikles et folkesprog til også at tage imod kulturens og lærdommens frugter”* (Matras 2000 bls. 144). Tá ið maður sum Christian er so sannførdur um hesa málsligu nývelting, so er lætt at ímynda sær tað mikla árin, ið Jákup Jakobsen hevur havt.

Til at skilja, hvussu fátækt føroyskt var bókmentaliga fyrst í 20. øld, er hugvekjandi at hoyra Christian greiða frá, tá ið hann sum smádrongur á fyrsta sinni hugdi í føroyska bók, “Bíbliusøgur” eftir Joen Poulsen:

“I mine første skoleår var det ikke noget fag, der hed færøsk. Så skete der en dag det, at jeg i mit hjem fandt en bog, der fik en betagende magt over mit sind. (...) Det betagende kom ikke alene af bogens magtfulde indhold (...) nej, det var også selve sproget, som bjergtog mig, dette sprog, der var mit eget, og dog noget andet, noget fremmed, om man vil.(...) Det hele blev for mig et ejendommeligt fortryllende produkt, men, som jeg nu ved, var et produkt fremkaldt af bevidst sprogrøgt.” (Matras 2000 bls. 137-138).

Hetta brotið sigur nógv um hugsanir og lyndi Christians, tá um málið ræður, og tað lýsir sera væl ta málsligu tølingina og nýfiknið, sum skrivaða málið kann vekja í barninum. At nýggj orð og málreinsing veruliga kann hava góð úrslit við sær. Men eftir mínum tykki lýsir hetta brotið allar-mest ta bókmentaligu støðu, sum føroyskt var í. Bara setningurin: *“Så skete der en dag det, at jeg i mit hjem fandt en bog”* vísir veruliga, hvussu illa var statt við bókmentum, og hvussu nógv er hent síðan. Orðini kennast heilt merkilig, nú føroyskar barnabøkur eru hvønnndagsligar sjálvfylgjur; men soleiðis var ikki tá, og vituligt hevur tað kveikt hugin hjá Christiani og øðrum málreinsingarfólki at vinna føroyskum betri rúmd.

Í 1929, árið eftir at Christian og M. A. Jacobsen góvu út Føroyska-danska orðabók, skrivar hann greinina “Hin føroyski málspurningurin og støða hans í norrønum nýreisingarverki,” har hann ger upp støðuna hjá føroyskum málreinsingararbeiði og vísir á røttu leiðina at ganga eftir sínum tykki. Hetta er ógvuliga viðkomandi og áhugaverdur lesnaður, tí her verður ljós varpað á mentanarligu og másligu fatanina hjá einum av høvuðsmonnunum í føroyskari málreinsing.

Christian leggur fyri við at gera vart við tey vánaligu kor, sum føroyskt siðmenningarlíf hevur í bløðunum. Dimmalætting hevur hann ongan heiður at bera, hon bara “*nørist dag undan degi í fólkatali, rúgvu og gudligum mjólkarvatnsskvatli.*” Tingakrossur, sum eina ferð var eitt “*fjølbroytt og livandi blað*” er vorðið keðiligt, og Føroya Socialdemokratúr er eitt “*danskt leysingabarn*” (Matras 1929 bls. 46). Her verður við øðrum orðum lagdur sjógvur ímillum tað, sum vit vanligu kalla *lættisopp*, og tað, sum Christian seinni kallar *mentanarverk*, t.e. bókmentir, ið eru verjar fyri siðmenningini. Eg nevni hetta fyri at vísa á, at vit í innganginum í hesi grein síggja eina ábending um, at *hámentanin* hevur havt nógv at siga fyri Christian, og at hetta tískil eisini kann hava ávirkað støðið undir Føroysk-donsku orðabókini. Hetta eru sjálvandi míni egnu orð, men ikki eru tey ótrúlig kortini. Okkurt meira í greinini stuðlar upp undir hetta.

Christian skrivar t.d. sum framhald av blaðfleingjuni, at “*Vísmenninir, teir alvísu profetarnir í fólki okkara, rista við høvðinum: Bløðini, hvat hava bløðini at týða í okkara mentunarlívi? Teir* (t.e. vísmenninir) *ugga seg sum smábørn yvir tí neyðarsindri av skaldskapi, ið vit eiga.*”¹⁹ (1929 bls. 47). Hvør skal siga: elitán borgar fyri fólksins menning. Her nevnir Christian m.a. bíbliuarbeiðið hjá Jákupi Dahl, landalæruna hjá Mikkjali á Ryggi og skaldskapin hjá Hans Mariusi Eidesgaard. Og meira sigur hann: “*Um bløðini ikki gjørdust leikpallur fyri tí streymandi lívi, nýggjum hugsjónum og øllum tí, sum kann ørkymla fordómar og maðketnar lívssjónir her á landi, so kom hitt reina áhaldandi mentunarstarvið, sum altso er til í Føroyum, okkara fólki meira til gagns enn nú. So var tað leiðiliga ikki tann vandi, sum tað nú er í bókmentum okkara.*” (1929 bls. 48).

Vit síggja altso eina týðiliga ábending um eina elitudyrkan hjá Christiani, og orsök er eisini at hugsa, at hesin hámentanarhugur hansara hevur ávirkað, hvørji orð hava verið tikin við í Føroysk-

¹⁹ Vit síggja eitt ávíst samsvar millum henda “vísmannahugburð” Christians og tann hugburð, sum Jóhan Hendrik W. Poulsen ber fram á bls. 56 í *Språk i Norden* 1985 í sambandi við málreinsingarstarv: Hann skrivur: “Vi har ikke råd til at udlevere sprogets ve og vel til sælgere og hæsblesende journalister. De kyndige, der kender sprogets anatomi, må give deres bidrag til sprogets røgt og ikke kun beskæftige sig med at registrere og beskrive.”

donsku orðabókina. Hetta byggi eg á ta grundgeving, at føroyskt talumál var fram til Christiansa tíð ikki hildið at vera eitt virðiligt umboð fyri málið – tak til dømis hugsanina hjá Svabo, Schrøter og N. M. Petersen – og hevur Christian havt ta eliteru siðmenningina sum eitt av sínum skjaldrarmerkjum, so kann hetta eisini hevur fingið hann at strika tey orð, sum vanliga fólkíð bar á sínum varrum. Sjálvandi hevur málreinsingin fyrst og fremst snúð seg um at lúka burtur útlendsk orð yvirhøvdur, men hugsa vit um áðurnevnda hugburð Christians, so hevur hon kanska oftari snúð seg um fólksins útlendsku heldur enn elitunnar útlendsku orð. Í hesum sambandi er greinin ikki minni áhugaverd, tí hon er prentað árið eftir, at Føroysk-donsk orðabók varð útgivin. Greinin skuldi tí verið hampiliga gott próvskjal fyri politikkin aftan fyri bókina, og hugsa vit okkum bókina sum grundarlag undir øðrum orðabókaútgávum, so er greinin eisini eitt hampiliga gott próvskjal fyri føroyskan orðabókapolitikk tey næstu mongu árin.

Christian viðger eisini sjálvst málreinsingararbeiðið í greinini. Fyrst og fremst er hon eitt harmaljóð um tann skilnað, sum er íkomin millum landsmálið og føroyskt við teirri leið, ið landsmálið er farið. Christian tekur frástøðu frá kósini hjá Ivar Aasen, sum við sínum heldur ljóðrætta stavsetingarformi ikki megnaði at savna norskt mál, men heldur “*kleyv Noreg í helvt eftir longdini, av tí at hann ikki, sum Hammershaimb, valdi ein aðalnevvara fyri øll norsk málføri til skriftmál.*” (1929 bls. 55). Høvuðsdentin leggur Christian tó ikki á henda trupulleika norðmanna. Høvuðsdentin leggur hann heldur á, at teir eru komnir nógv styttri við orðasmíði enn føroyingar. Orsökina heldur Christian vera, at teir við skriftmáli sínum hava girt seg úti frá “*tí gamla norrøna skriftmálinum og tessvegna eiga so fátækslig amboð til nýggjyrði.*” (1929 bls. 57). Hetta, kunnu vit siga, er prógv Christians fyri, at føroysk málreinsing gjørdi rætt at velja ta føroysk/íslendsku kósina. Sum áður nevnt, fær henda hugsan eisini fult endurljóð frá Jóhan Hendriki W. Poulsen, ið heldur, at upprunastavseting okkara beinleiðis beyð málreinsingini á gátt.²⁰

Men tó at Christian er sannførdur um, at føroysk/íslendski leisturin er hin rætti, so er hann kortini ikki so trábeitin, at hann ikki sær vandan at taka við øllum íslenskum, og at onkuntíð kann verða gjørt ov nógv av. Hetta sigur hann eisini við hesum orðum:

“Annars hava Føroyingar nýggjyrðum viðvíkjandi lært óføra nógv av Íslendingum. Ofta ov nógv, við tað at vit tóku upp íslensk orð, sum vóru óhóskandi. Tó at

²⁰ Sí endurgeving í byrjanini á kapitlinum ”Málreinsing 1900–1950” á bls. 19.

orð finnast í tí gamla bókheiminum, er tað óvist, tey hóska til Føroyskt nú. Her er tíverri ov ofta syndað av Føroyingum, (1929 bls. 57).

Høvuðsboðskapur Christians er tó, at føroyingar eru á rættari málreinsingarleið. Og við greinini stingur hann út í kortið og setur orð á tann málpolitikk, sum verið hevði í Føroyum seinastu árinum, og sum helst longu hevði vunnið hevd í føroyskum. Heilt skeiv fara vit heldur ikki, um vit halda, at henda greinin hjá Christiani er ein roynd at orða eina stevnuskrá – eina framtíðarætlan – fyri føroyskt málstarv. Hesa hugsan hevur eisini norski málgranskarin, Endre Brunstad, sum skrivar, at hon ”..har i ettertid vore tolka som programartikkel både for å oppretthalde den etymologiserende skrivemåten og for å utvikle færøysk ordpurisme i islandsk lei.” (Brunstad 2001 bls. 255). Endre vísir her á viðtal við Jóhan Hendrik W. Poulsen í Dimmalætting, har Jóhan Hendrik kallar greinina fyri “eit program for den færøyske purismen.” (Brunstad 2001 bls. 255).²¹

Vit kunnu í øllum førum staðfesta, at henda grein hjá Christiani er umráðandi skjal í føroyskari málsøgu, tí hon lýsir væl tað málpolitiska sjónarmið, ið ráddi um tað mundið, tá ið Føroysk-donsk orðabók var útgivin. Og hon verður ikki minni umráðandi skjal, tá ið fremsti málreinsari á okkara døgum, Jóhan Hendrik W. Poulsen, kallar hana stevnuskrá hjá føroyskari málreinsing.

4.1.3 Málslig samfelagsframtøk

Tá ið hin Føroysk-danska orðabókin kom út í 1928, var málreinsingin longu komin fyri seg við útgávum av skaldsøgum og øðrum bókartilfari, og orðabókina kunnu vit meta sum innsiglingarvita á hesi leið. Tey næstu tríati árinum, fram til aðru útgávu í 1961, henda stór málslig samfelagsframtøk. At nøkur teirra eisini hava havt stóran týðning fyri málreinsingina, man vera sannroynd.

Hitt fyrsta framtakið er, at í desembermánaði 1938 verður eftir áralangt stríð sett í gildi tann fyriskipan, sum javnsetur føroyskt við danskt í fólkaskúlanum, (Thomassen 1984 bls. 101),²²⁻²³ og árið eftir verður tað javnsett við danskt í kirkjuni. So umvarðandi, sum skúli og kirkja eru sum mentanarberar, eru árinum 1938 og 1939 tí at rokna sum sigursár hjá føroyskum máli. Knappliga tíggju ár

²¹ Fótnota á nevndu blaðsíðu.

²² Talan var um “Anordning af 12. December 1938 om Ændring i Anordning af 16. Januar 1912 angaaende forskellige Forhold vedrørende Folkeskolen i Bygderne paa Færøerne.”

²³ Sí meira um føroyskt mál í skúlunum í t.d. “Færøsk i den færøske skole” eftir Arnfinn Thomassen.

seinni, í 1948, verður aftur ein grundarsteinur lagdur, tá ið staðfest verður í heimastýrslógini, at føroyskt er høvuðsmál í Føroyum.

Í 1949 er enn eitt frambrot, tá ið út kemur føroyska bíblían hjá Brøðrasamkomuni í týðing Victor Danielsens. Tað gingu tí samfull 365 ár, frá tí at íslenska bíblían varð útgivin, til føroyingar fingu sína. Hetta sigur kanska meira enn nakað, hvussu nógv sterkari íslendingar hava verið bókmantaliga enn føroyingar, og tað bendir á, hvussu ymiskt grundarlagið hevur verið undir málreinsingini í londunum. Hvat bíbliuni viðvíkur, kunnu vit samanbera okkum við nýnorskt, sum fekk sína í 1921. Tann munin áttu vit kortini, at í 1961, eftir bert ellivu árum, áttu vit ikki minni enn tvær, tá ið kirkjubíblían varð útgivin í týðing Jákup Dahls. Hetta megnartak man so vera tekin um dirvi og stríðsvilja hjá tveimum høvuðsaktørum í málstarvi føroyinga.

Í 1950-árunum vóru fleiri málslig framstig. Í 1952 verður stovnað Føroya Fróðskaparfelag, og onnur endamálsorðing felagsins var “Á føroyskum máli at geva út Fróðskaparrit.”²⁴⁻²⁵ Henda ætlan Fróðskaparfelagsins samsvarar ógvuliga væl við upplýsingartíðina í 18. øld, tó at hon ikki var beinleiðis avleiðing henni Málreinsingarlíga er hetta forvitnisligt felag, tí millum stovnararnar taldust fúsir málreinsarar sum Rasmus Rasmussen, Hanus Debes Joensen og Jóannes Rasmussen. Christian Matras var eisini millum fyrstu limir felagsins, og reinsingin man tí hava átt sjálvsagt innivist í felagnum, eins og hugsast kann, at hon hevur fingið sama innivist á Føroyamálsdeildini, ið var barn hjá Fróðskaparfelagnum.

Til tess at lýsa máslíga hugburðin hjá fyrsta ritstjóranum á Fróðskaparritum, Hanusi Debes Joensen, er vert at lesa tvey brot úr formæli hansara í Alisfrøði, sum kom út seytjan ár eftir stovnan felagsins. Um málstøðuna sigur Hanus m.a.:

“Í 1952 kom eg at verða ein ritstjórin av Fróðskaparriti. Arbeiðið við hesum riti og teimum bókum, sum Fróðskaparfelagið hevur havt um hendur, sannførdi meg

²⁴ Av heimasíðu Føroya Fróðskaparfelags: <http://www.frodskaparfelag.fo>. (Sí gjølligari kelduávísing á bls. 92 í kapitlinum “Bókmentir”).

²⁵ Í 1992 varð endamálsorðingin broytt, so at Fróðskaparrit nú kunnu verða skrivað á enskum, sum vorðið er vísindamál burturav í fleiri frøðigreinum. Upprunasetningurin at skriva frøðigreinar á føroyskum er tó varðveittur í nýggjari endamálsorðing, har felagið skal “menna føroyskt sum vísindamál.”

einaferð enn um, hvussu stutt á leið vit enn eru komin í øllum tí, sum krevur at vera framborið við serorðum og neyvum frøðiheimum.” (Joensen 1969 bls. 7).

Hanus vísir á tveir vegir, sum eftir hansara tykki eru teir einastu at ganga, um komast skal um henda kneysa:

“Mær hevur altíð tøkt, at vit hava tveir kostir í at velja: Annaðhvørt at blaka frá okkum og lata fremmand orð, óføroyskan málbúrd og avskeplað orðalag sleppa at troðka seg ótarnað inn á okkum gjøgnum yrkismál, tøkniligt og vísindaligt mál, til tess at hesin ómakaleysi atburðurin er vorðin viðurkendur, og málið er farið so nógv av lagi, at ov seint verður at byggja borð fyri báru. Vit verða tá verri fyrrikomin, enn tá ið málrøktin av fyrstan tíð tók seg upp.²⁶ Ella vit kunnu miðvíst á øllum økjum halda fram tær gøtur, sum slóðararnir í seinra helmingi av farnu og fyrsta parti av hesi øld høvdu vegað aftan á fyrstu aftan á fyrstu trilvandi royndirnar.” (1969 bls. 8).

Henda tvívegishugsan Hanusar um føroyskt sum yrkismál, at antin má tað falla, ella má tað reisast heilt, tykist eitt sindur fatalistiskt og minnir ikki sørt um hugsan Svabos í 18. øld, tó at málsliga støðan ikki kann samanberast. Uttan at skera alt um ein kamb havi eg hug at siga, at henda fatalisma hevur verið eitt eyðkenni hjá føroyskari málreinsing. Miðleiðin, at føroyskt kann vera ein blanding av uppruna og útlendskum, tykir summum heldur smakkleys, og fatalisman verður í staðin sum ein drívmeði hjá málreinsingini.

Hvat orðabókum viðvíkur, hevur Føroya Fróðskaparfelag eisini uttan samanbering verið umboð fyri málreinsingina. Tað hevur staðið aftan fyri flestu útgávur í Føroyum, og tá ið dansk-føroyska bókin frá 1995 er frá, hava allar orðabøkur felagsins bygt á reinsingina.

Í 1956 og 1959 verða tveir aðrir grundarsteinar lagdir, Bókadeild Føroya Lærarafelags og Føroya Skúlabókagrunnur. Týdningurin, sum hesir stovnar hava havt fyri føroyskar bókmentir, kann ikki yvirtast, tí síðan sjevtiátini hava teir staðið fyri meginpartinum av allari bókaútavu í Føroyum. Ikki er tað smávegis mongd heldur, tí frá 1980 til 2004 hava hesi feløg staðið fyri ikki minni enn

²⁶ Eg veit ikki, hvat H. D. Joensen meinir við orðið *málrøkt*, men sjálvur tulki eg orð hansara sum *málreinsing*. Sí munin, sum eg geri á hesum hugtøkum, á bls. 7-8 í kapitlinum “Orðagreiningar.”

3.152 útgávum, har góðar túsund eru barnabøkur og góðar fimmhundrað eru lærubøkur.²⁷ Málreinsingin hevur eisini verið rímiliga grundleggjandi táttur í útgávupolitikkinum hjá báðum forløgum, sum tí kunnu metast sum ógvuliga sterkir málreinsingarligir boðberar.

Seinasta framtakið hetta tíggjuáraskifti var í 1957, tá ið Útvarp Føroya varð stovnað. Másliga ávirkar slíkur miðil eyðvitað nógv, men hvønn veg, hann hevur ávirkað, málreinsingarleiðina ella frísinnaðu leiðina, er annar spurningur. Skal eg sjálvur taka dagar ímillum, so man málreinsingin hava átt rímiligan góðan stuðul í Útvarpinum. Hetta sigi eg út frá teirri sannroynd, at Útvarpið er líka nógv skriftmiðil sum talumiðil, tí nógv av tilfarinum verður fyrireikað og fest á blað og síðan upplisið. Stíllurin verður sjálvandi litaður av hesum, og so kunnu vit vera ójovn á máli um, hvussu hann eitur. Summi siga *setursmál*, onnur *vánamál*, men hvørki tykir mær rætt. Tá ið samanum kemur, er talan saktans ikki um annað enn *almennan* stíl í *almennum* útvarpi. At málreinsingin fær eitt sjálvsagt innivist í slíkum skriftmálsmiðli, er tó valla nakar ivi um.

5 Mótstøða 1950-2000

Tað er ikki annað enn væntandi, at koyrir ein orð burtur úr einum máli og setir onnur í staðin, so verður onkur, sum talar at. Tí mál er ikki sum stóddfrøði, har ein við algildum reglum kann skilja millum rangt og rætt. Til tess hevur tað ov nógv við kenslur at gera – kenslur, sum kunnu ganga hjartanum nær. Tað er sterkur samleiki úteftir mótvegis kenningum og ókunnufólki, og tað er ikki minni samleiki inneftir, har ein kennir tokka til orð og máliskur, sum ein hevur lært frá foreldrum og skyldfólki sínum. Mál er ein ógvuliga persónlig søk og als ikki at spæla við. Tí er so sjálvsagt, at fer ein broyta tað, antin tað er grótføroyskt ella ein jammurlig dialekt, so kann ein vænta sær mótstøðu.

Og málreinsingin hevur fingið hesa mótstøðu. Hon er helst byrjað beinanvegin, sum fyrstu bøkurnar vórðu útgivnar – Matteusar evangelium er dømi um tað – og hon man hava vaksið so líðandi, alt sum bókaútgávur og fjølmiðlar eru vorðin fleiri og hava breitt skriftmálið og nýggj orð út millum fólk. Mótstøðan sæst helst av álvara, tá ið Føroya Fróðskaparfelag fer undir útgávuvirksemi sítt, og millum teirra, sum hava talað at, er Rikard Long, sum vísti á málreinsingarligar skeivleikar hjá t.d. Hanusi Debes Joensen í bóklinginum *Mannakroppurin*, (Long 1979 bls. 177-188), og seinni skrivar

²⁷ Av heimasíðu Hagstovu Føroya: <http://www.hagstova.fo>. (Sí gjølligari kelduávísing á bls. 92 í kapitlinum “Bókmentir”).

hann drúgva viðgerð av Donsk/føroysku orðabókini eftir Jóhannes av Skarði í 1967, (*Long 1979 bls. 208-234*). Fram ímóti okkara døgum er mótstøðan vaksin, og meiri bit er komið í. Ofta hevur verið víst á, at reinsingin er ov einsíðug, og at hon útihýsir vanligum, útlenskum orðum. Johnny Thomsen hevur t.d. umrøtt evnið út frá diglossiu,²⁸ og annar, sum hevur víst á nakað tað sama, er André Niclasen. Eftir hansara tykki eiga orðabøkur okkara at loyva fleiri orðum, tí føroyskt livir í ymsum stílum, alt sum fólk og umstøður eru til, og hann ger í hesum sambandi greiðan mun á *málreinsing* og *málrøkt*. Sjónarmið síni leggur hann fram í Máltingi í atfinningarsamari og ógvuliga áhugaverdari grein, sum verd er at viðgera.

5.1.1 Eitt frontalálop – André Niclasen

Í innganginum í grein síni, sum André so sigandi kallar “Tann skeiva málrøktarkósini,”²⁹ nevnið hann fyrst stutt tær atfinningar, sum verið hava ímóti nýnorsku málreinsingini, og vendir sær síðan til ta føroysku. Hann saknar fyrst og fremst ein greiðan arbeiðssetning, har ein tekur dagar ímillum og vísir tjóðskaparligt hómsemi, heldur enn at fara fram í óðum verkum. Sambært André hevur føroysk málreinsing ikki sýnt hetta hómsemi, tvørturímóti. Hann lýsir støðuna soleiðis:

“Tey reinsihugaðu hava ikki sjálvi vitað, hvussu djúpt tey skuldu skera. Ein óklár danofobi, ein ræðsla fyri donskum ella tí, sum hevur verið hildið at vera danskt, hevur leingi stýrt føroyskum málfólkum. Hetta nationalistiskt gjøgnumsúrugaða fjølilsíð hevur mangan kámað útsýnið og skert ta sakligu metingina.” (Niclasen 1992 bls. 2).

Við hesum ógvuliga greiðu orðum sipar hann til føroyska málreinsing yvirhøvur, og serliga til Føroysk/donsku orðabókina frá 1928, har summar danismur so sum *forbjóða* og *forlata* eru tiknar við, men ikki aðrar sum *forbetra* og *forklára*. Hann saknar tí ein greiðan reinsingarpolitikk, ið sigur, nær útlenskt verður góðtikið, og nær tað verður vrakað. Hetta er sjálvandi sera viðkomandi spurningur at seta, men helst líka torførur at svara. Satt man vera, sum André skrivar, at hin føroyska málreinsingin veit ikki altíð, hvussu “djúpt hon skal skera,” og hóast Christian Matras royndi at

²⁸ Sí eisini ummæli hjá Johnny av Móðurmálsorðabókini í greinini “Føroysk orðabók” í Máltingi 24, bls. 26-37.

²⁹ Greinin fekk sum vera man okkurt aftursvarið. Sí t.d. lesarabrøvini “Tann skeiva málrøktarkósini – eitt aftursvar” og “Hin ósakliga málvilluleiðin” eftir ávikavist Asbjørn Lómaklett og Jeffrey Henriksen í Máltingi nr. 5.

orða ein greiðan málpolitikk,³⁰ so hefur eingin slíkur verið. Vit kunnu tí spyrja, um úrvalið til føroyskar orðabøkur altíð hefur verið so skilvíst, og um ikki mangan hefur verið arbeitt eftir gefühl heldur enn eftir ávísum leisti. Hinvegin kunnu vit beinanvegin staðfesta, at júst úrvalið – sjálvt leitorðið – er ringur knútur at loysa hjá einum og hvørjum orðabókahøvundi, so bara at geva málreinsingini skyldina, ber heldur ikki til. Tað eru mong føroysk orð, ið fáa somu lagnu sum tey útlendsku, tí eingin orðabók rúmar øllum. Eftir stendur kortini, at eingin greiður politikkur er, og at slíkur politikkur helst hevði gagnað øllum pørtum.

Vert er at geva gætur, at André finst ikki at føroyskari málreinsing í sjálvari sær, men at framferðarháttinum og tí stóra móthuginum ímóti donskum. Hann heldur sjálvur, at tað *“hefur verið beint at útskifta nøkur orð, og tað hefur verið beint at normera gramatikkina”* (1992 bls. 3), men um trekleikan móti donskum sigur hann, at: *“tað hefur ikki verið beint, at so nógv orð, sum »líkjast donskum«, skuldu fáa durafjórðingin.”* (1992 bls. 3). Her verður serliga sipað til orð, sum roynt hefur verið at fingið burtur við teirri fylgju, at týðningar og orðingar hvørva úr málinum, av tí at nýggjyrðini hava ikki altíð fult javnirði við donsku orðini.

Ein útsøgn hjá André, sum avgjørt eigur at verða tikin fram, er, at føroysk málfolk hava leingi verið *“stýrd”* av eini *“óklárari danofobi,”* sum skal vera *“ein ræðsla fyri donskum ella tí, sum hefur verið hildið at vera danskt.”* Hetta er heldur harðtøkin hugsan, sum André tó neyvan er einsamallur um. Hvørt hon er røtt ella ikki, skal eg ikki taka dagar ímillum, tí ymiskt er, sum kveikja kann málreinsingarhugin. Vælkent er tó málsliga fyrbrigdið *grannaandstøða*, tað er, at fólk hefur ein íbygdan vilja til at líkjast frá næstu grannum sínum. Onkur kann t.d. hugsa, at orðið *andsvar* er danskt og skal burtur, hóast orðið er púra føroyskt í merkingini *aftursvar*. Henda grannaandstøða er neyvan galdandi fyri mál einans, men sæst so nógvastaðni. Tað man til dømis verða seinur dagur, at HB og B36 fara at spæla í somu litum; hin føroyski postkassin er einans bláur, tí at hann ikki skal vera reyður sum hin danski,³¹ og tað er neyvan tí at týskir klumpar og fronsk sós smakka so illa, at vit kalla tey evju. Hetta hefur nakað við samleika at gera, og tað man vera hetta, sum hefur eyðkent part av føroyskari málreinsing. Tað, sum André kallar ein *“óklár danofobi, ein ræðsla fyri donskum ella tí, sum hefur verið hildið at vera danskt,”* er heldur ein roynd at finna seg sjálvan, og hesi grannaandstøðu eru føroyingar langt frá einsamallir um. Hon finst millum svíar og norðmenn, franskmenn og eingilsmenn, týskarar og hollendingar, eins og hon finst millum hópin av øðrum

³⁰ Eg hugsar her um greinina “Hin føroyski málsurningurin og støða hans í norrønum nýreisingarverki.”

³¹ Upplýsing eftir munnliga samrøðu við Roymer Lamhauge á p/f Postverki Føroya hin 17. mai 2006.

tjóðum – og ofta er mál uppií. Skilja vit grannaandstöðuna sum ein slíkan samleikaspurning, so verður lítið høpi í at kalla hana eina “óklára danofobi.” Tá verður útsøgnin líka skeiv sum at siga, at sviar eru sjúkliga ræddir fyri norðmonnum og norskum, av tí at teir kundu hugsað sær at brúkt eitt svenskt orð í staðin fyri eitt norskt. Tað snýr seg eftir mínum tykki mest um at finna seg sjálvan í mun til onnur – og ikki um at ræðast nakran. At stjórn málafrøðiligi spurningurin millum Føroya og Danmarkar kann virka sum ein kveikjari hjá málstrembarum, er satt,³² men at siga tað vera eitt “nationalistiskt gjøgnumúrsgað fólilsí” tykir mær skrumblut og lítið undirbyggt.

Sum greinarheitið “Tann skeiva málrøktarkósín” bendir á, so heldur André, at føroysk málreinsing er á skeivari leið – at hon er ein misskiltur formur fyri málrøkt. Hann ger við hesum greiðan mun á orðunum *málrøkt* og *málreinsing*. Málrøkt er at *brúka, mýkja og ríka*, hon er at *lata grógva og trívast og at hjúkla um – og vegleiða, tá tørvur er*. Føroysk málreinsing hevur hinvegin verið at *sensurerað og einsrættað*, og hetta kann fáa móttetta fylgjur, (1992 bls. 10). Eg fari í seinni parti at meta um, hvørt málreinsingin hevur sensurerað og einsrættað. Í hesum umfari vísi eg bert á, at tað hevði óivað verið vert hjá reinsingini at gjørt skilnað millum røkt og reinsing. Móðurmálsorðabókin vísir sjálv á, at munur er á hesum orðum. Málreinsing er at (*royna at*) *reinsa mál fyri fremmandaorð og fremmandar máliskur*, málrøkt hinvegin er at *røkta (og menna) (skrift)mál*.³³

Vit kunnu tó einans tosa um veruliga málrøkt, um málið er so mikið væl fyri, at tað tolar hana. At tað upprunaliga tilfarið er nóg sterkt og nóg nógv til at kunna rúma útlendskum eisini. André heldur, at so er, og grundgeving hansara fyri málrøktini er, at hon tekur fyrivarni fyri stílinum. Ikki einans stílinum hjá teimum, sum eru ímóti málreinsing, men eisini stílinum hjá málreinsingarfólki.

“Ein kann skriva ein »málreinan« stíl, ein annar kann skriva ein natúrligan ella krydraðan stíl, men báðir/báðar eiga at sleppa at skriva sín stíl.” (Niqlasen 1992 bls. 8).

³² Hetta sigi eg av egnum royndum, t.e., at stjórn málafrøðiligi spurningurin millum Føroya og Danmarkar telist millum tað, sum hevur kveikt mín egna hug at arbeiða fyri føroyskum. Sum nevnt í innganginum viðgeri eg ikki henda spurning í ritgerðini, av tí at eg haldi, at hann hoyrir ikki málførðini til.

³³ Sí leitorðini “málreinsing” og “málrøkt” í Móðurmálsorðabókini.

Hetta eru áhugaverdir og spennandi tankar. At ein og hvør skal kunna skriva sín stíl, skuldi verið sjálvsagt, men hvørt føroyskt er búgvið til tess ella ikki, má helst roynast í verki. Nakað ástøðiligt svar fæst neyvan fyri hesum.

Hetta við stílinum er tó ikki nýggir tankar, og eisini málreinsarar hava brúkt útlendsk orð. Vit kunnu nevna Christian Matras, sum ikki var so víðgongdur, at hann ikki brúkti útlendsk orð á skrift, um hann helt tað vera neyðugt. Um hetta sigur Jóhan Hendrik W. Poulsen, at: “*Christian smæðist ikki við at nýta útlendsk orð, serliga frøði- og yrkorð, tá ið stíllur og fatan krevja tað. Er føroyskt orð ikki fyri hendi, leggur hann ikki doyðin á at kroysta okkurt hissini burtur úr sær, men nýtir fremmandaorðið. Hetta er ymist, alt eftir tí, sum stílvirðið leggur á hann...*” (Poulsen 1991 bls. 9). Tað vóru tó ikki einans útlendsk frøði- og yrkorð, sum Christian brúkti í verkum sínum, men eisini onnur útlendsk orð,³⁴ tó at hann havnaði fleiri teirra í orðabókunum. Tí er at spyrja: Hvørji útlendsk orð verða so tikin við? Hvønn bólk hoyra tey til? Og hvat siga orðabøkurnar yvirhvør um stíl?

5.1.2 Kola og lampa, lýsi og olja – stílspurningurin

Yvirskriftin sipar til týðing Schrøters av Matteusar evangelium, ið fólk helt bera ov nógv brá av talumáli, sum ikki hóskaði seg til halgan tekst, (*Djupedal [s.a.] bls. 164*). Og væl kann vera, at fólk hevði rætt, tí illa ber til at orða seg um hátíðarligar lutir á vanligum talumáli, og øvugt er líka ringt. Úrslitið gerst ongantíð gott; í besta føri ivasamt, í versta føri komiskt. Hetta stílbland var óivað eitt mistak hjá Schrøter, og í so máta var Jákup Dahl munin hepnari í síni bíbliutýðing.

Tað rekst ikki aftur, at stílspurningurin er ógvuliga viðkomandi evni í málreinsing. Skulu vit loyva okkum at brúka útlendsk orð fyri at raka ein ávísan máltóna? Ella skulu vit fáa burtur alt útlendskt og koma í ta støðu, at okkum fer at vanta rámandi orð fyri tankar okkara? Hvussu langt skulu vit fara? Hjá málreinsingini skuldi eingin ivi verið. Finst eitt føroyskt orð, so skal tað brúkast, og finst tað ikki, so skal tað gerast. Og einki ilt um tað, tí er ein reiðilig søk. Spurningurin er bara, hvussu væl tað ber til, ella um tað gerst yvirhvør. Tí sannroynd er, at við ávís sum fyrbrigdum fylgja ávís orð, sum ikki altíð ber til at skifta um við onnur. Í summum førum útlendsk orð, sum ikki ber til at skifta um við føroysk.

³⁴ Sí t.d. Niclasen bls. 10.

Lat okkum taka eitt dømi við orðinum *lekkur*. Tað er innkomið í føroyskt úr donskum og stavar frá týska orðinum *lecker*, ið aftur er avleitt av *lecken*, t.e., at *slikka/sleikja*, (*Nudansk ordbog 1982 bls. 588*). Vanliga merkingin í føroyskum er *frálíkur*, *leskiligur* ella *vakur*, og hesi orð ber saktans til at brúka. Málsligi veruleikin er tó tann, at føroyingar brúka eisini orðið *lekkur*, tá ið tørvur er á tí. Skulu vit so loyva okkum at útiloka hetta orð? Ein íðin málreinsari sigur ivaleyst ja, og eg fari at geva honum rætt – men bara helvtina. Tí siga vit, at “Sámal sá eina vakra kvinnu,” so hóskar *vakra* líka væl sum *lekkra*, um ikki betur. Tí hevur málreinsarin rætt – tað ber til at seta føroysk orð fyri útlendsk. Men siga vit, at “Sámal sá eina lekkra tøs,” so verður ringt at siga *vakra*, tí stílurin krevur *lekkra*. Nú hevur málreinsarin ikki rætt – tí tað ber ikki altíð til at seta føroysk orð fyri útlendsk. Skulu vit so kortini útiloka orðið? Tað letur til, tí *lekkur*³⁵ stendur ikki í Móðurmálsorðabókini. Tað eru við øðrum orðum ongar lekkrar tøsir í Føroyum.

Og hvussu hevur so stílspurningurin verið viðgjørdur í orðabókum okkara? Siga tær nakað um hann? Ella er tað, sum André Niclasen vísir á, at reinsingin hevur sensurerað og einsrættað? Okkurt bendir so á, at vanliga málið hjá fólkinum, lág málið, hevur ikki líka góðan rætt í orðabókum okkara sum há málið, ið borga skal fyri siðmenning. Hetta sigi eg út frá míni egnu hugsan um, at Christian Matras legði størri dent á hámentan enn á lág mentan,³⁶ og tí kunnu vit gita okkum til, hví orð sum *lekkur*, *spísiborð* og *porno* ikki standa í Móðurmálsorðabókini, men at orð sum *positivur*, *elektroda* og *doktari* eru við, tó at tey eru ikki petti føroyskari av teirri orsök. Henda úrskiljing hóskar eisini væl við tær íðuligu atfinningar, sum verið hava at fólksins máli. Heilt frá Svabo, sum í 18. øld kallar tað *plat* og *fordærvet*, og til Jóhan Hendrik W. Poulsen, sum í innganginum í Móðurmálsorðabókini sigur, at tey flestu av útlendsku talumálsorðunum í bókini “*hava tílíkt stílvirði, at ikki er mælandi til at nýta tey í vandaðum máli.*” (*Føroysk orðabók 1998 bls. 9*). Hetta, sum her er nevnt, skuldi verið nóg mikið prógv fyri at víst á, at føroysk málreinsing brúkar ikki einans málslig krøv at útiloka útlendsk orð. Hon brúkar eisini há málskrøv, soleiðis at skilja, at hevur orðið røtur í hámentan, so hevur tað størri móguleika at sleppa við í orðabøkum, enn um tað hevur røtur í lág mentan. Hetta er ikki sørt lógið, tí hjá málfrøðingi skuldi rátt tann hugsan, at eitt orð er eitt orð. Hvørt tað er ljótt ella vakurt, mentað ella ómentað, er óviðkomandi. Málfrøðingar eiga at fáast við fólksins mál, ikki við fólksins mentan og siðmenning. Tað kunnu teir lata upp í hendurnar á Emmu Gad.

³⁵ Til kunningar skal nevnt, at orðið “lekkur” er ikki so óvanligt á skrift í føroyskum. 113 dømi eru í orðtítteleikalistanum. Orðið “vakur” er tó nógva tað vanligara orðið. 1744 dømi eru um tað. (Meira verður annars sagt um orðtítteleikalistan í kapitlinum “Keldutilfar,” bls. 50-51.)

³⁶ Sí kapitlin “Ein grundhugsan aftan fyri málreinsingina – Christian Matras” á bls. 22.

At mentaorð hava framíhjárætt, er tó ikki sereyðkenni fyri føroyska málreinsing, tí tað er kent aðrastaðni eisini. Eitt dømi, sum minnir nógv um Móðurmálsorðabókina, síggja vit í innganginum hjá Christiani Molbech í orðabókini “Dansk Ordbog – Tolk for det rene, det dannede Skriftsprogets rigtige Brug i vor nærværende Alder (1828-33).” Har sleppa einans við tey útlendsku orð: “*som ved almindelig Brug i dannet Tale (...) ere blevne ligesaa almeenforstaaelige, som de oprindelige danske Ord.*” (Brunstad 2001 bls. 138-139). Hetta er nett sama hugsan um útlendsk talumálsorð sum í Móðurmálsorðabókini, hóast 165 ár eru ímillum teirra. Einasti munur er, at Móðurmálsorðabókin tekur nøkur teirra við, men mælir frá at brúka tey “*í vandaðum máli.*”

Og hvat siga aðrar orðabøkur um evnið? Tann føroysk-danska frá 1928 sigur einki. Hon nevnr bara, hvaðan hon hevur tilfar sítt, og tað er alt úr skrivaðum keldum. Um stíl og málreinsing verður als einki sagt, so at tann, sum ikki veit betur, kann halda, at hetta er vanligt føroyskt mál, sum í bókini stendur. Her verður tí farið ógvuliga lætt um spurningin, og vit kunnu gita okkum til, at reinsingin verður framd ex silentio, t.e. í tøgn. Vit kunnu vera eitt sindur bonskari og siga, at við tað at orðabøkur hava myndugleika millum fólk, so er hetta ein lumpin málreinsing, tí hon nevnr seg ikki við navni og misnýtir tískil myndugleikan hjá orðabókini.

Um Føroysk-donsku orðabókina frá 1961 sigur Christian Matras í innganginum, at stovnurin er bæði talu- og skriftmál eins og í orðabókini frá 1928. Í teirri bókini verður tó einki nevnt um talumál, so tað er mær ógreitt, hvat hetta meinast við. Um stíl og málreinsing verður framvegis einki sagt, og málreinsingin verður tí enn framd við tøgn heldur enn við kunning og opinleika. Í eykabindinum frá 1974 eftir Jóhan Hendrik W. Poulsen er støðan tann sama. Einki verður sagt um málreinsing, heldur einki um stíl.

Fyrstur at gera vart við, at hann hevur skrivað eina orðabók út frá reinsingarstevnuni, er Jógvan við Ánna. Í innganginum til “Føroysk málsþilla og málrøkt,” 1961, orðar hann seg ógvuliga greitt. Hann sigur beinleiðis: “*Ta málsþilla, ið hevur verið algongd heima hjá okkum ta seinastu øld, verður her roynt at týna, og verður heldur roynt eftir fõrimuni at fremja málrøkt ístaðinfyri. Ætlanin var, at hetta orðasavnið skuldi verða ein slík bõtandi hond móti tí spillandi tungu, ið dag og dagliga fer fram okkara millum bæði í skrift – og ikki minni – í talu.*” (Føroysk málsþilla og málrøkt 1987 bls. 1). Her er eingin ivingur um, at rithøvundurin spælir við opnum kortum og byggir á málreins-

ing.³⁷ Sjálvt undirheitið á bókini “Óföroysk-föroysk orðabók” sigur eisini frá ørindum hansara, men her eins og í Móðurmálsorðabókini verður serliga víst á talumálið sum enfant terrible. Tað er tó tað serliga við hesi bók, at hóast hon ikki sjálv nevni stílspurningin, so er hon í mongum førum ein stílorðabók, tí hon hevur hópín av útlenskum orðum sum leitorð og vísir síðan á aðrar móguleikar. Tann líkskap hevur hon tó við aðrar bøkur, at hon vil ikki kennast við tey útlensku orð, sum hon viðgerð.

Í aðru útgávu av Dansk-föroyskari orðabók frá 1977 er Jóhannes av Skarði eisini greiður í orðum. Hann sigur: ”Málstøðan í Føroyum er tann, at mong orð, sum vanligar verða nýtt manna millum, hava ikki fingið innivist í bókamáli. Tey hava, heilt frá tí at áhugin fyri málinum vaknaði, og farið varð rættiliga undir at arbeiða við tí, verið hildin at vera óföroysk, tó at fólk yvirhøvur nýttu tey. Føroyingar hava so í málstrevi sínum alla tíðina verið tað, vit kunna kalla málreinsingar. Tílik orð eru heldur ikki tikin upp í hesa bók.” (Donsk-föroysk orðabók 1977 bls. 9). Her verður reinsingin nevnd, og tó at tað framvegis eru lágmálsorðini, sum ikki sleppa við, so mælir Jóhannes tó ikki frá at nýta tey. Nakað annað er so, um summi av hálmálsorðunum í bókini eru so nógv föroyskari enn útilokaðu lágmálsorðini. Er t.d. *ravmagsmaður* föroyskari enn *elektrikari*? Er *lestrarbarn* föroyskari enn *konfirmatur*? Og er *hvørviskilja* föroyskari enn *sentrifuga*? Spurningarnir eru ikki so eyðsvaraðir, tí tað veldst sjálvandi um, hvussu vit hugsa. Hugsa vit um málreinsing, so er svarið ja, tí orðini eru föroyskari í bygnaði. Hugsa vit hinvegin um títleika og nýtslu, verður svarið øðrvísi, tí *ravmagsmaður*, *lestrarbarn* og *hvørviskilja* eru rættiliga ókend orð í föroyskum skriftmáli.³⁸ Men Jóhannes letur so upp fyri hesum spurningi og ger vart við, at hann hevur skrivað eina orðabók út frá málreinsingarstevnuni, har sum aðrir ofta tagdu.

Í 1992 kemur broyting í, tá ið Ensk-föroysk orðabók eftir Annfinn í Skála, Jonhard Mikkelsen og Zakarias Wang kemur út. Tað undarliga við henni er, at hóast hon hvørki nevni stíl ella málreinsing í innganginum, so er bókin slóðbrótandi, tí at hon nevni fleiri vanlig orð, sum higartil hava verið burturtagd. T.d. stendur orðið *cowboyur*³⁹ fyrri fyrstu í eini föroyskari orðabók saman við *limusin*,

³⁷ Jógvan við Ánna kallar tað málrøkt, men eftir teirri merking, sum eg leggi í orðið, er talan um málreinsing. Sí annars kapitullin “Orðagreiningar” á bls. 7-8.

³⁸ Skriftmálsstítleikin er sambært orðtítleikalistanum hesin: *ravmagsmaður*: 0 dømi • *elektrikari*: 33 dømi • *lestrarbarn* (+ *lestrarbrongur/lestrargenta*): 0 dømi • *konfirmatur*: 28 dømi • *hvørviskilja*: 3 dømi • *sentrifuga*: 26 dømi. (Meira verður sagt um orðtítleikalistan í kapitlinum “Keldutilfar,” bls. 50-51.)

³⁹ Tað er sigandi fyri, hvussu tálmandi málreinsingin er, at tá ið orðið endiliga sleppur frammat, so spæla ikki so nógv *cowboy* longur. Tey málreinsingarhugaðu kunnu hinvegin fegnast um, at tey megnaðu at halda orðinum burtur, til fjøldin av föroyskum børnum ikki hevði brúk fyri tí meira.

sivilisasjón, sex og øðrum alkendum orðum. Hví rithøvundarnir eru so kúrrir um hesa nýggju leið í innganginum, er ikki gott at vita, tí sjálvandi skuldu teir sagt okkurt um hana. Vit kunnu so bara staðfesta, at við hesi ensk-føroysku bók gerst 1992 eitt umvarðandi ár í føroyskum orðabókaarbeiði. Vert er eisini at gáa eftir, at hetta er millum tær fáu orðabøkur á føroyskum – um ikki tann fyrsta – sum Føroya Fróðskaparfelag ikki hevur stuðlað ella staðið aftanfyri, síðan felagið varð stovnað. Hetta kann hava loyst høvundarnar nakað frá reinsingargestvuni, men hetta eru bert gitingar. Eg veit tað ikki.

Í 1995 verður hildið fram, har sum Ensk-føroysk orðabók setti sjøtul á, tá ið Føroya Fróðskaparfelag gevur út Dansk-føroysku orðabókina eftir Hjalmar P. Petersen. Um málreinsingina sigur hann m.a. í formæli sínum: *”Eg havi sum frægast roynt at hava tey vanligastu føroysku orðini fyrst og havi eisini tikið nakað av nógv nýttum innlæntum orðum við. Hetta er ein miðleið í mun til ta málreinsingargestvnu, sum liggur aftan fyri orðabókina frá 1967 og 1977.”* (Dansk-føroysk orðabók 1995 bls. 9).

Yvirhøvur er at siga, at stílhugtakið hevur mestsum ikki verið nevnt í føroyskum orðabókum, og at málreinsingin hevur summpart verið framd í tøgn. Onkur formur fyri stílarbeiði tykist tó vera at síggja, tí bøkurnar hava hug at loyva summum útlenskum úr há málinum, men ikki úr lág málinum. Hetta samsvarar eisini væl við tær hugsanir, sum málreinsingarfólk hevur havt um evnið, tó at orðabøkurnar sjálvar siga einki um hetta.

Vit síggja eisini ein tvídrátt millum málstevnurnar í Ensk-føroyskari orðabók frá 1992 og Dansk-føroyskari frá 1995 øðrumegin, og allar aðrar orðabøkur hinumegin. Vit kunnu tí staðfesta, at ein ávís broyting tykist vera komin í føroyskt orðabókastarv, har fólk hevur hug at linka málreinsingina eitt sindur, so at fleiri útlensk orð úr lág málinum eisini verða tikin við. Men hvørt broytingin fer at standa við, og um føroysk málreinsing fer at broytast í komandi árum, fer bert tíðin at vísa okkum.

Við hesum er komið at enda við hesum fyrra parti av ritgerðini.⁴⁰

⁴⁰ Til at síggja endaliga úrlit mítt av hesum parti, sí kapitulin ”Niðurstøða” á bls. 88.

6 SEINNI PARTUR: Umboðar Móðurmálsorðabókin útlendsk orð í føroyskum skriftmáli?

Høvuðssetningurin í hesum seinna parti er at lýsa tað árin, sum føroysk málreinsing hevur havt á Móðurmálsorðabókina, ið Føroya Fróðskaparfelag gav út í 1998, og ætlanin er at vita, hvussu hon umboðar útlendsk orð í føroyskum skriftmáli um ár 2000.⁴¹⁻⁴²

6.1 Eitt sindur um grundarlagið undir føroyskari orðabókagerð

Grundarlagið undir flestu føroysku orðabókum hevur verið málreinsing. Tann orðabókafrøðiligi arbeiðshátturin, har ein á ástøðiligum grundarlagi viðger føroyskt mál, sum tað í royndum er, hevur mestsum ikki verið nýttur. Hetta er serliga galdandi fyri talumál, eyð veri tað, men hetta er sanniliga eisini støðan, tá um skriftmálið ræður. Eins og staðfest í fyrra parti av hesi ritgerð, kemst henda málreinsing av søguligum orsökum – av teirri vánaligu støðu, sum føroyskar bókmentir vóru í fram til nakað inn í 20. øld. Og taka vit støði í hesum, er nýtti arbeiðsháttur við orðabókum væl skiljandi. Ógvuliga menniskjaligur, kundi ein freistast at sagt. Men støðan hjá føroyskum er ikki so vánalig longur. Vit hava munandi betri grundarlag at standa á, skúlabøkurnar eru fleiri, dagbløðini eru fleiri, mánaðarbløðini eru eisini um at koma fyri seg, útvarpsrásirnar økjast, sjónvarpsrásirnar fara helst eisini at gerast fleiri, kirkjumálið er føroyskt, skúlamálið er føroyskt o.s.fr. o.s.fr.

Tann, sum heldur, at málreinsingin hevur ongan lut í hesum framtøkum, fer skeivur. Sjálvandi eigur hon ein stóran lut. Men tað, sum av øllum man eiga fremstan heiður fyri tann bata, ið verið hevur, man vera sjálv rótin til málreinsingina – nevniliga hugurin og fyrítaksandin at arbeiða seg burtur úr teirri vána støðu, sum mál okkara var í bókmentaliga. Tráanin eftir at kennast við seg sjálvan í tí kvarða av tonkum og hugtøkum, sum ein gerst partur av í samskifti við onnur. Tað menniskjaliga aspektið, hevði onkur sagt. Í so máta kundi ein næstan spurt, um ikki málreinsingin eigur heiðurin fyri allan málsligan framburð, ið verið hevur, og um ikki atfinnandi røddirnar áttu at tagt. Spurningurin kann sjálvandi svarast ymiskliga, alt eftir, hvussu vit fata hann. Hugsu vit út frá einum tjóðskaparligum sjónarmiði og siga, at mál er umboð fyri mentan og tjóð okkara einans, so verður svarið ja. Málreinsingin eigur allan heiðurin. Men seta vit sama spurning út frá einum málfrøðiligum sjónarmiði, verður ikki so einfalt at svara. Vit noyðast helst at siga, at til ber ikki at seta slíkan spurning, tí grundsetningurin í málfrøðini er ikki mentan og tjóð. Grundsetningurin í málfrøðini er

⁴¹ Sí “Orðagreiningar” á bls. 7-8 til at síggja, hvørja merking eg leggi í “útlendsk orð”.

⁴² Sí meira um ætlanina við seinna parti í kapitlinum “Ætlan” á bls. 4.

at kanna og staðfesta málslig fyrbrigdi, bæði søgulig, men sanniliga eisini samtíðarlig. Málfrøðin eigur ikki at blúgvast við at lýsa málið, soleiðis sum tað er, tí annað er óvísindalig framferð. Hinvegin ber heldur ikki til at forkasta alt óvísindaligt málstarv, tí tann málfrøðingur, sum hugsar, at mál hevur als einki við mentan og tjóð at gera, hevur ikki verið serliga víða í tonkum sínum. Spurningurin er so, um vit nú eru komin hartil, at føroyskt er so sterkt, at vit kunnu sleppa málreinsingini eitt sindur og leggja okkum meira eftir at gera orðabøkur á einum orðabókafrøðiligum grundarlagi. At vit lova ástøðinum eitt sindur frammat.

Meðan vit eru við henda spurning, er bæði rætt og neyðugt at nevna, at sjálvandi ber ikki til at geva málreinsing skyldina fyri alt, sum ikki stendur í eini orðabók. Sum alt handverk krevur orðabókagerðin góð amboð, og tað hevur hon kanska ikki havt. Arbeidshátturin higartil hevur verið at orðtaka við hond úr bókum og bløðum og at “loftað av mannavørrum,” sum sagt verður í formælinum í Móðurmálsorðabókini, (*Føroysk orðabók 1998 bls. 8*). Slíkur innsavningarháttur krevur eyðvitað nógv fólk við ymiskum áhuga, um úrvalið skal vera á nakrari leið, og kortini verður tað ongantíð fullgott – til tess er málið tíbetur ov livandi og fjølbroytt. Men síðan Móðurmálsorðabókin er útkomin, er teldutøknin ment so mikið, at nú er munin lættari og skjótari at orðtaka, so at ein betri og nágreiniligari mynd fæst av skriftmálinum. Dømi um hetta er eitt av høvuðsskjølunum í hesi viðgerð – orðtítteleikalistin – og høvdu høvundarnir atgongd til slíkt tilfar, tá ið teir skrivaðu Móðurmálsorðabókina, so vóru ivaleyst fleiri orð at síggja. Nakrar grundleggjandi broytingar høvdu tó neyvan verið, tí tøkni kann einans vísa á orðini. Hon kann ikki góðtaka tey.

Nú vit eru farin inn í 21. øld, kunnu vit seta føroyska orðabókagerð eitt sindur í perspektiv við hesum áhugaverda og provokerandi broti:

”Tað er ikki sørt hugvekjandi, at ein næstan tvey hundrað ára gomul orðabók⁴³ í summar mátar gevur eitt væl beinari bílæt av nú tíðarføroyskum enn seinni orðabøkur.” (Thomsen 1993 bls. 8).

⁴³ 200 ára gamla orðabókin, sum sipað verður til, er Dictionarium Færoense eftir Svabo. Dømið, sum Johnny vísir á, er orðið ”mangla,” sum Svabo sigur merkja ”fattes,” men sum Christian Matras og M. A. Jacobsen í 1928 - góð 120 ár seinni - ikki nevna uttan í merkingini “at rulle tøj.” Johnny vísir bert á hetta eina dømið, so um orð hansara eru eftirfarandi, er mær ókunnugt. Men er tað so, sum Johnny sigur, so fari eg at geva honum rætt. So er tað sanniliga hugvekjandi. Leggjast skal afturat, at síðan Johnny skrivaði grein sína í 1993, er orðið innafturkomið við teirri vanligu merkingini. Í Móðurmálsorðabókini stendur tað at vera talumál fyri “vanta, skorta, tróta”.

Við hesum líttla hugkveikjara verður farið inn í seinna part av ritgerðini. Lagt verður fyri við vegleiðandi kanning um nýtsluna av Móðurmálsorðabókini og um hugburðin hjá fólki til útlendsk orð.

7 Vegleiðandi kanning um nýtsluna av Móðurmálsorðabókini og um hugburð til útlendsk orð

Til at fáa eitt rímligt grundarlag undir ritgerðina, varð gjørd vegleiðandi kanning um, hvussu fólk nýta Móðurmálsorðabókina og hugsan teirra um útlendsk orð. Talan var um spurnablað við í alt 33 spurningum, og kanningin varð gjørd í døgnum 13. til 19. desember 2005.⁴⁴ Lat meg beinanvegin siga, at til sjálva ritgerðina tørvaði mær ikki øll kanningarúrslitini. Neyðugu upplýsingarnar vóru spurningarnir 1-7 um aldur, kyn, skúlagongd og tílíkt, spurningarnir 8-9 um útgávaslag og nýtsluttítleika, spurningarnir 18-30 um hvat fólk leitar eftir í orðabókini, spurningarnir 31-32 um hugburðin til útlendsk orð, og spurningur 33, har tey spurdu kundu skriva viðmerkingar, um tey høvdu hug til tess.

Burturúrslagdir eru spurningar 10-17 um nýtsluorsøk. At eg spurdi um hetta, komst av, at mær vitandi er slík kanning ikki gjørd um føroyskar orðabøkur fyrr, og hesir eyka spurningar tyngdu ikki stórvegis um arbeiði mítt. Svarini eru tí at rokna sum hjáveiða, sum kann hava áhuga hjá orðabókafólki.⁴⁵ Í ritgerðini verða tó einans viðgjørd viðkomandi úrslit, og tí verður lop í spurnaraðfyllgjunni. Nú veit lesarin, hví so er.

7.1 Val av informantum

At gera hagfrøðiliga haldgóða kanning um, hvørji útlendsk orð, ið føroyingar góðtaka sum nóg góð at vera føroysk, krevur, at ein spyr um leið 800 fólk. Hetta er sjálvandi væl gjørligt, men eg helt tað kortini vera í so stórt arbeiði at fara undir. Tí valdi eg heldur at gera eina vegleiðandi kanning, har ið tilfarið kundi verða innsavnað og viðgjørt eftir rímligari tíð.

Spurd vóru 95 fólk í aldrinum 18 til 67 ár. Aldursliga eru tey býtt í tveir bólkar, 17-25 ár og 26 til 67 ár. Í fyrra bólki vóru 45 fólk, í seinna 50. Lesarin kann halda, at hetta er eitt í so grovligt uppbyti, og hesum kann eg geva honum rætt í. Hinvegin er munurin millum ungdóm og vaksin eitt ógvuliga

⁴⁴ Sí dømi um spurnablað í Fylgiskjali 6, bls. 122. Innkomin spurnabløð eru at finna í Fylgiskjali 6b: "Innkomin spurnabløð." (Bert hjálagað saman við innlætnum próvtøkueintøkum).

⁴⁵ Úrslitið er at síggja í Fylgiskjali 2: Nýtsluorsøk.

veikt hugtak og kann skifta alt eftir kanningarevni, kanningarbólki og hugsanini hjá kannaranum sjálvum. 25 ár var mítt mark í hesum føri. Býtið millum kynini er á leið helvt um helvt.

Í yngra bólkinum varð roynt at fáa bæði bókliga og verkliga áhugaðan ungdóm, og tí vórðu spurdir næmingar á Føroya Studentaskúla í Hoydølum, Føroya Handilsskúla í Havn og næmingar á Tekniska Skúla í Havn.

7.2 Val av spurningum

7.2.1 Fakta (spurningarnir 1-7)

Sjálvsagt er at spyrja um aldur, kyn og útbúgving til at kunna skilja sundur í bólkar og fyri at kann, um aldur og tílíkt ávirkar, hvussu fólk nýtir Móðurmálsorðabókina og hvat tey halda um útlendsk orð í føroyskum.

7.2.2 Útgávaslag og nýtslutítteiki (spurningarnir 8-9)

Mær tykir umráðandi at vita, um tey spurdu brúka pappírsútgávu ella teldutøka útgávu, av tí at útgávuvarn geva sera ymsar leitimøguleikar. Í pappírsútgávuni ber einans til at leita í sjálvum leitorðunum, í teldutøku útgávuni eru móguleikarnir at kalla óavmarkaðir. Hetta kann tískil ávirka svarini stórliga. Nýtslutítteikin kann eftir mínum tykki vera áhugaverdur, um ein hugsar um virðið, ið liggur aftan fyri svarini. Ein vanur brúkari hevur helst gjørt sær fleiri royndir og eygleiðingar enn ein óvanur.

7.2.3 Leitorð (spurningarnir 18-30)

Skal ein gera av, hvørji útlendsk orð skulu standa í Móðurmálsorðabókini, noyðist ein at hugsa um annað enn tann málsliga bygnaðin einans. Tað snýr seg eisini um, hvørjum fólk sóknast eftir. Leita tey nóg eftir vanligum orðum? Leita tey eftir føstum vendingum? Fakligum orðum kanska? Eg helt tað í øllum førum vera rætt at spyrja um hetta fyri at kunna lýsa støðuna.

Ikki eydnaðist mær at finna nakra kanning, ið var gjørd um føroyska orðabókanýtslu, og ikki heldur um útlendsk orð á skrivaðum føroyskum. Her fekst tí einki støði at byggja á. Útlendskar kanningar

eru gjørdar, og tó at eg ikki hevði nøkur ávís skjøl at halda meg til, so fekst tó ein hylling á, hvørjar spurningar ein eigur at seta um orðabókanýtslu. Serliga havi eg hildið meg til kanning hjá Béjoint frá 1981 (*Svensén 1987 bls. 14-16*). Teir flestu av spurningunum 18-30 vóru gjørdir í samsvari við hesa kanning.

7.2.4 Hugburður til útlendsk orð (spurningarnir 31-32)

Ymsir móguleikar eru at velja út orð fyri at vita, hvørt brúkarin heldur tey vera hóskaði at standa í Móðurmálsorðabókini ella ikki. Aftur her var eg í tí støðu, at eingin slík kanning er gjørd í Føroyum fyrr, men hinvegin vóru valmóguleikar mínir tess størri.

Fyrsti móguleiki, ið sýntist mær sjálvsagdur, var at vita, um fólk tók betur undir við teimum útlendsku orðum, ið standa í orðabókini, enn teimum, sum ikki eru við. Hetta tóktist mær tó eitt sindur óskipað og fór helst at siga ov lítið um, hvørji orð, ið brúkarin heldur skula standa í eini orðabók. Størsti vansin við hesum var, at eg einans kundi fáa nakrar meiningar um útvald orð, ikki um útlendsk orð sum heild. Eg fór tí frá hesum.

Annar móguleiki var at velja út frá mentanarligum orsökum, t.e., um eldri og hevdvunnin útlendsk orð munnu hava betri undirtøku enn tey yngru. Hetta var ein gongd leið, men vansin er, at ein fær einki at vita reint másliga, av tí at másligi bygnaðurin í orðunum verður ikki viðgjørdur. Hesum gekk eg tí frá at nýta sum høvuðstreyt, tó at eg ikki slepti honum heilt. Meira um hetta niðanfyri.

Triði móguleiki var at velja orðini út frá reint másligum eginleikum, t.e., hvussu orðini eru uppbygd. Her eru eisini fleiri móguleikar, men val mítt fall á triggjar høvuðseginleikar, nevniliga bókstavar, ljóð og trýst. Hetta var gjørt út frá teirri almennu fatan, at føroysk orð hava føroyskar bókstavar, tey hava føroysk ljóð, og tey hava vanliga trýst á fyrsta stavilsi. Hetta tókti mær at vera besta leiðin at ganga, tí nú fekst ein mynd av almennu hugsan brúkarans um útlendsk orð, í øllum førum tá ið ræður um nevndu eginleikar. Eg var tískil ikki bundin at teimum útvaldu orðunum einans, men kundi gera móguligar niðurstøður út frá teimum másligu eginleikum, ið lógu aftan fyri val mítt.

Framferðin var hon, at eg valdi 22 útlendsk orð og bað brúkaran seta kross við tey, sum hann helt skulu standa í Móðurmálsorðabókini. Av hesum 22 vóru 6 orð sett til at hylja sjálvan bygnaðin, so at einki mynstur skuldi síggjast í orðunum. Tey eginligu orðini vóru tí 16. Hesi vóru lutað í 8 bólkar, sum hvør sær luku ávísar av teimum ásettu eginleikunum. Ein bólkur hevði t.d. føroyskar bókstavar, føroysk ljóð og trýst á fyrsta stavilsi. Næsti bólkur hevði síðan føroyskar bókstavar og føroysk ljóð, men ikki trýst á fyrsta stavilsi og so frameftir.⁴⁶

Sum nevnt var ein av móguleikunum at velja orðini út frá mentanarligum orsökum. Henda møguleika flættaði eg í ein ávísan mun inn orðini, so at í einum bólki var annað orðið gamalt og hitt nýtt. Hetta úrvalið eydnaðist mær tó ikki at fullføra av tí einføldu orsök, at eg fann ikki nýggj og gomul orð til allar bólkar. Tí ivist eg í, um hesin eginleiki er eftirfarandi í kanninginini, tó at onkur ábending kann síggjast.

Í flestum førum var eg sjálvur til staðar, meðan fólk svaraðu spurnabløðunum og kundi vegleiða tey, um tey ivaðust í onkrum spurningum. Eg førði síðan øll svarini inn í Excel, setti tey upp í ymsar bólkar og gjørði talvur yvir úrslitini.

Talvurnar eru at síggja á næstu síðunum.

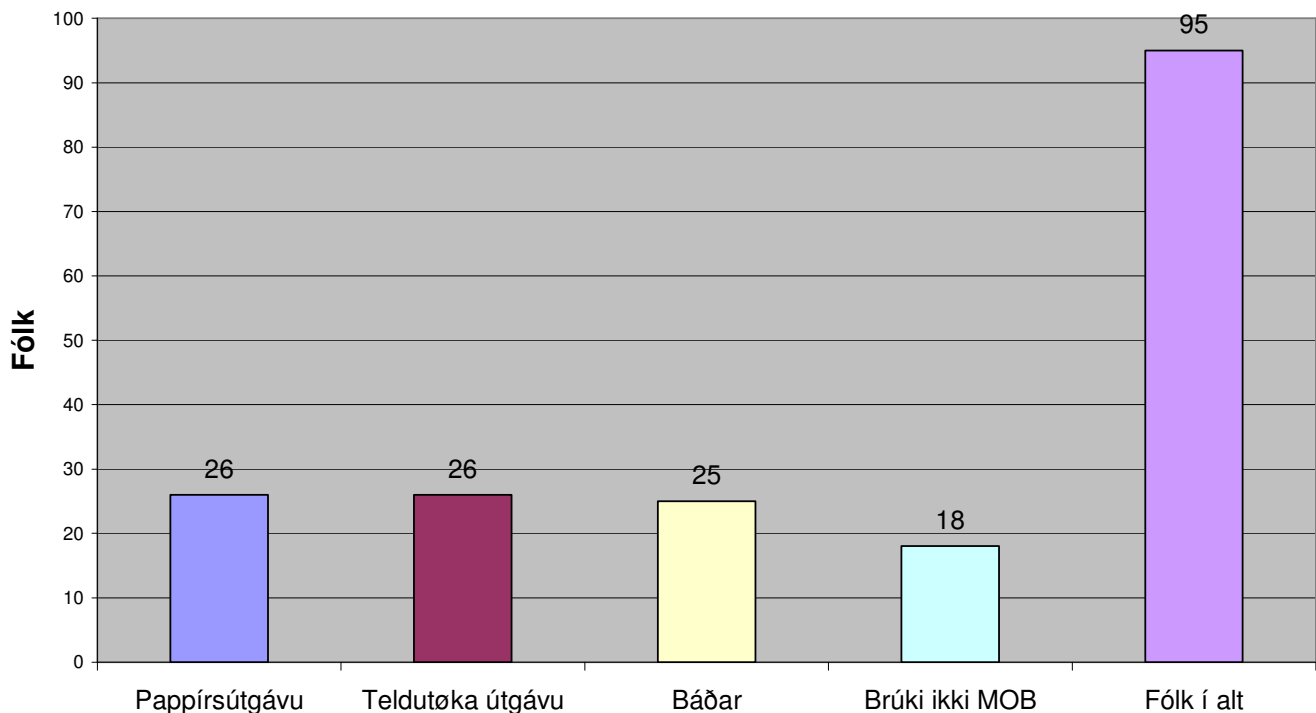
⁴⁶ Sí allar átta bólkar í kapitlinum “Málsligar treytir fyri orðum” á bls. 49.

7.3 Talvur yvir kanningarúrslit

7.3.1 Talva 7.1 – Útgávaslag (spurningur 8)

Spurt varð, hvørja útgávu av Móðurmálsorðabókini, ið tey spurdu nýttu.

Tøl fyri, hvørja útgávu av Móðurmálsorðabókini, ið fólk nýtir

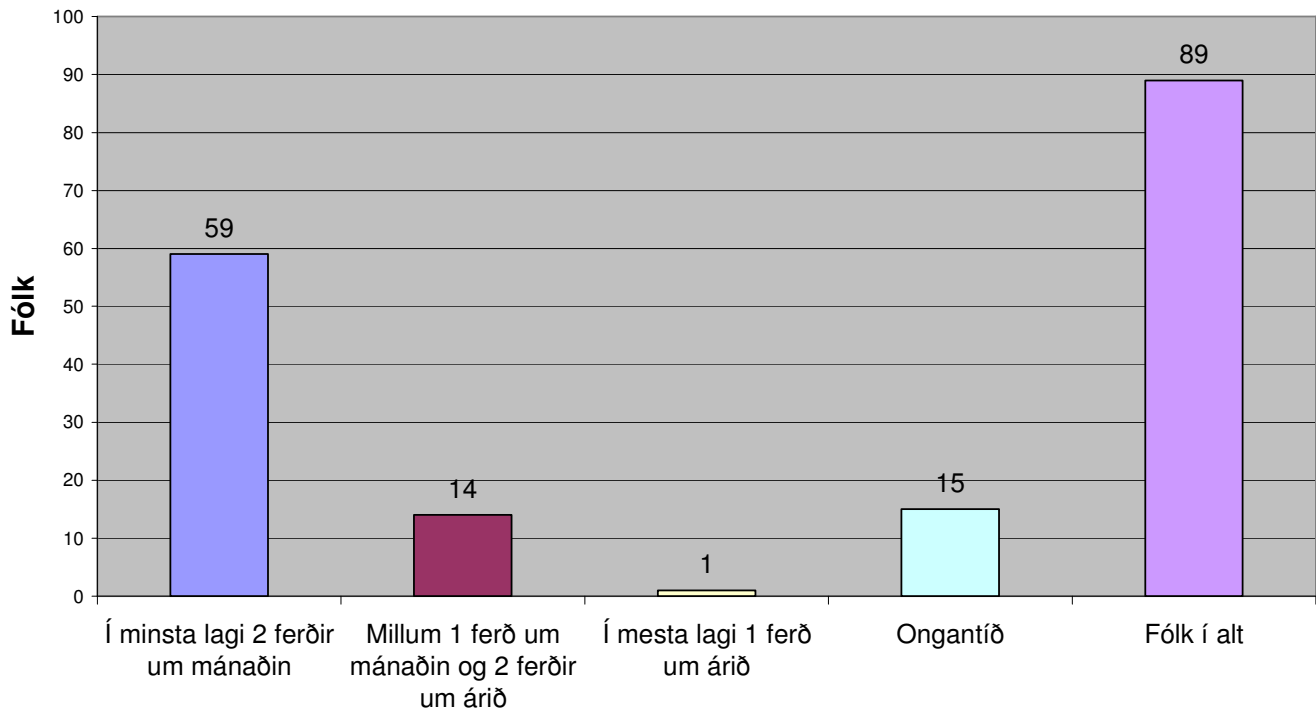
100% av teimum spurdu svaraðu. Rokna vit eitt sindur upp á tøluni, so brúka góð 81% Móðurmálsorðabókina, antin tað er pappírsútgávu, telduútgávu ella báðar. 81% er nógv, um vit taka fólk sum heild, men í hesum føri eru fleiri, ið hava beinleiðis orsök at brúka bókina, t.e. skúlanæmingar og tíðindafólk. Veruliga nýtslutalið er tí helst munin minni, um hugsað verður um allar føroyskar málbrúkarar.

Hjá mær ræður tó einans um at vita, hvussu gott grundarlag tey spurdu hava at svara spurningum um mál og orðabøkur. Hetta grundarlag skuldi verið á góðari leið, og svarini í kanninginini skuldu tí verið rímiliga álítandi.

7.3.2 Talva 7.2 – Nýtislutittleiki (spurningur 9)

Spurt varð, hvussu ofta tey spurdu brúktu Móðurmálsorðabókini í miðal.

Tøl fyri, hvussu ofta fólk nýtir Móðurmálsorðabókina

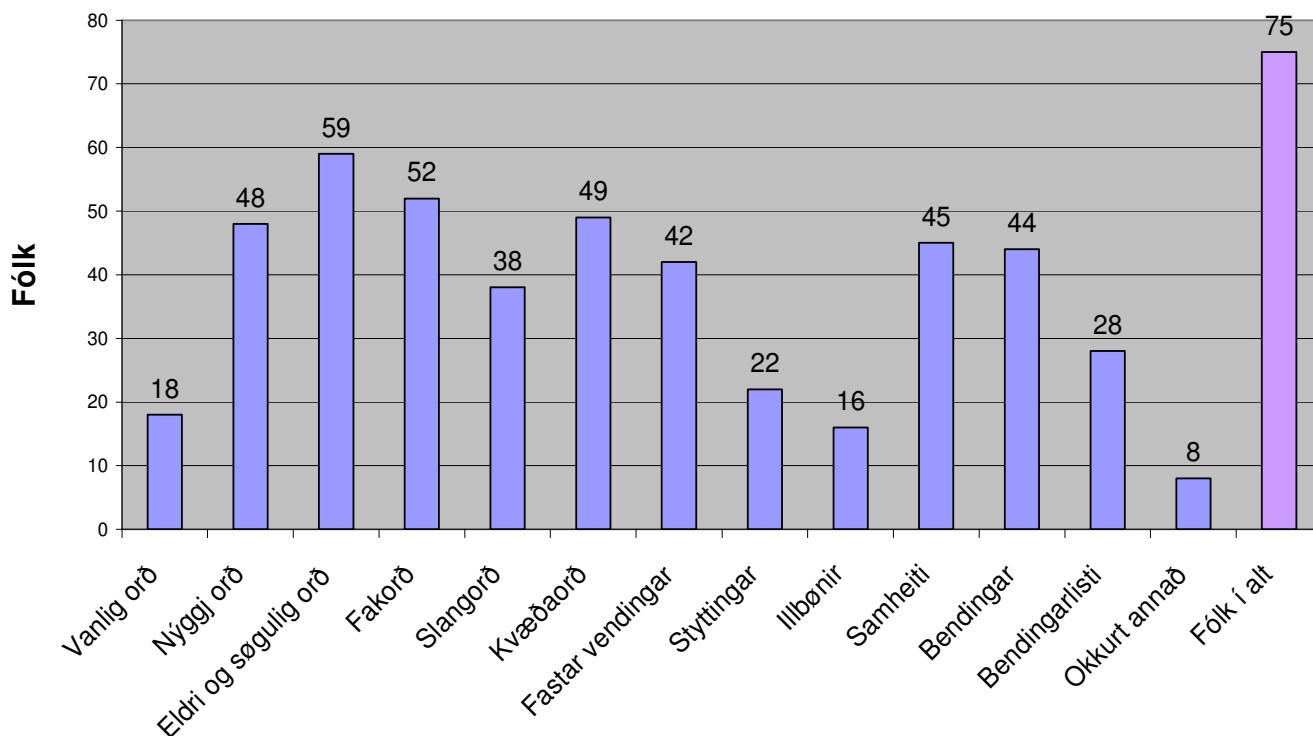
Góð 93% av teimum spurdu svaraðu. Okkurt ósamsvar er millum talvurnar 7.1 og 7.2 viðvíkjandi teimum, sum siga seg brúka bókina. Talva 7.1 sigur 77, talva 7.2 sigur 74. Eg seti talið til 75, sum eg eisini brúki í prosentrokning míni. Annars siga 59 fólk, góð 78% av brúkarunum, at tey brúka bókina minst tvær ferðir um mánaðin. Svarmøguleikar sum ”minst eina ferð um vikuna” ella ”hvønn dag” skuldu kanska verið við, men eg valdi at hava færri valmøguleikar, so at greiðari skuldi vera at svara. Tað eru kanska ikki øll, sum vita, hvussu ofta tey brúka bókina, og nýtlan kann eisini skifta nógv hjá hvørjum einstakum.

Samanumtikið haldi eg tó, at tá ið 59 fólk siga seg brúka bókina minst tvær ferðir um mánaðin, so skuldi hetta verið vissa fyri, at tey hava nøkulunda hylling á spurningunum um, hvørji orð skulu standa í eini orðabók. Hetta styrkir tí eisini um støðið undir ritgerðini.

7.3.3 Talva 7.3 – Leitorð (spurningarnir 18-30)

Spurt varð, hvørjum fólk leitaði eftir í Móðurmálsorðabókini. Fleiri móguleikar kundu veljast.

Tøl fyri, hvørjum fólk leitar eftir í Móðurmálsorðabókini

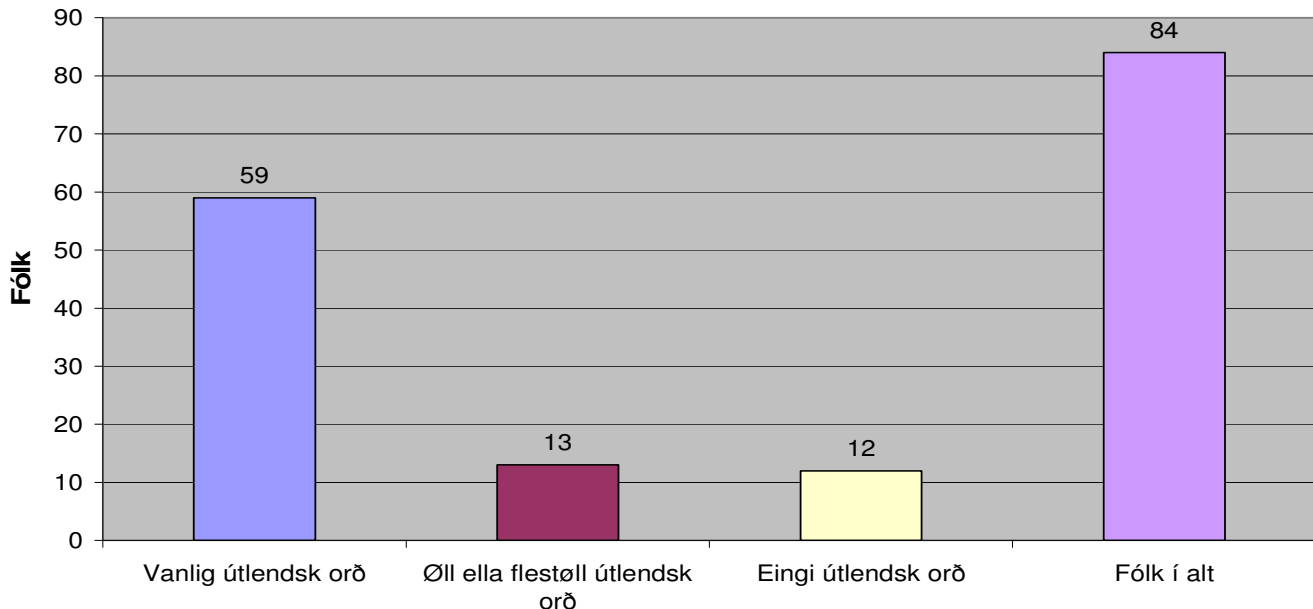
Øll, sum brúka bókina, svaraðu. Vit kunnu beinanvegin staðfesta, at vanlig orð teljast ikki millum teirra, sum fólk leitar mest eftir.⁴⁷ Hetta er eitt óvæntað úrslit, men ikki so lægið kortini, tá ið samanum kemur, tí eyðvitað leitar fólk oftari eftir orðum, sum tey ivast í, enn eftir slíkum, sum tey duga uttanat. Hvørt hetta kann brúkast sum støði undir leitorðaúrvali í eini orðabók, er so annar spurningur, men neyvan. Tað skal eitt sindur av dirvi til at útiloka vanlig orð – serliga føroysk orð – og slíkur arbeiðsháttur verður helst ikki góðtíkin. Ein vanlig orðabók skal helst rúma vanligastu orðunum eisini, hóast tey sjáldan verða uppsligin. Men ein kundi brúkt hetta sum støði undir at útiloka vanligar samansetingar, sum kunnu fylla nógv. Talvan vísir eisini, at t.d. eldri orð og kvæðarorð eiga avgjørt at standa í Móðurmálsorðabókini, so tað, at bókin rúmar nógvum gomlum orðum, skuldi verið ein dygd heldur enn nakað annað.

⁴⁷ Tað er tilvitað, at eg ikki havi greinað fyri teimum spurdu, hvat eitt ”vanligt orð” er. Eftir mínum tykki er títleikin á orðunum tó ikki avgerandi, hvat vanligt er, men heldur, at tað er eitt alment kent orð. Hetta kunnu vera orð sum *maður*, *súkkla*, *hús* o.s.fr. Tað er í øllum førum merkingin, sum eg sjálvur leggi í hetta. Tað er rímligt at ímynda sær, at fólk hugsar nakað tað sama, tó at eg veit tað ikki.

7.3.4 Talva 7.4 – Hugburður til útlensks orðs sum heild (spurningur 31)

Spurt varð, hvørji útlensks orð skulu standa í Móðurmálsorðabókini, ella um útlensks orð skulu standa í bókini yvirhøvur.

Tøl fyri, hvørji útlensks orð, ið fólk halda skulu við í Móðurmálsorðabókina

Góð 88% av teimum spurdu svaraðu. Av teimum halda 59 fólk, stívliga 70%, at vanlig útlensks orð skulu standa í Móðurmálsorðabókini. Stóri spurningurin er sjálvandi, hvat eitt vanligt útlensks orð er. Heldur ikki í hesum føri havi eg greinað hetta, tí eg meti spurningin vera ov torskildan, til at ein kann svara honum við at seta kross við eitt hvørt punkt. Eg veit tí ikki, hvat fólk hava lagt í hugtakið ”vanlig útlensks orð,” men hugsandi eru tað orð, sum finnast í felagsindeksinum hjá málbrúkarunum.⁴⁸

Tað, sum úrslitið fremst av øllum staðfestir, er, at ein sera stórir meiriluti, góð 85%, heldur, at útlensks orð skulu standa í Móðurmálsorðabókini. Hetta er eitt týðiligt tekin um, at bókini eigur ikki at vera eitt frípláss hjá málreinsingini og føroyskum orðum burturav, men at hon eisini skal geva rúm fyri útlensks tilfari í máli okkara. Sagt eitt sindur øðrvísi: Hon skal vera eitt umboð fyri málið, soleiðis sum tað *er*, og ikki soleiðis sum tað í huganum á málreinsingarfólki *skal* vera. Henda staðfestingin eigur at geva orðabókafólki okkurt at hugsa um, tá ið valið stendur ímillum at gera normativar ella deskriptivar orðabøkur.

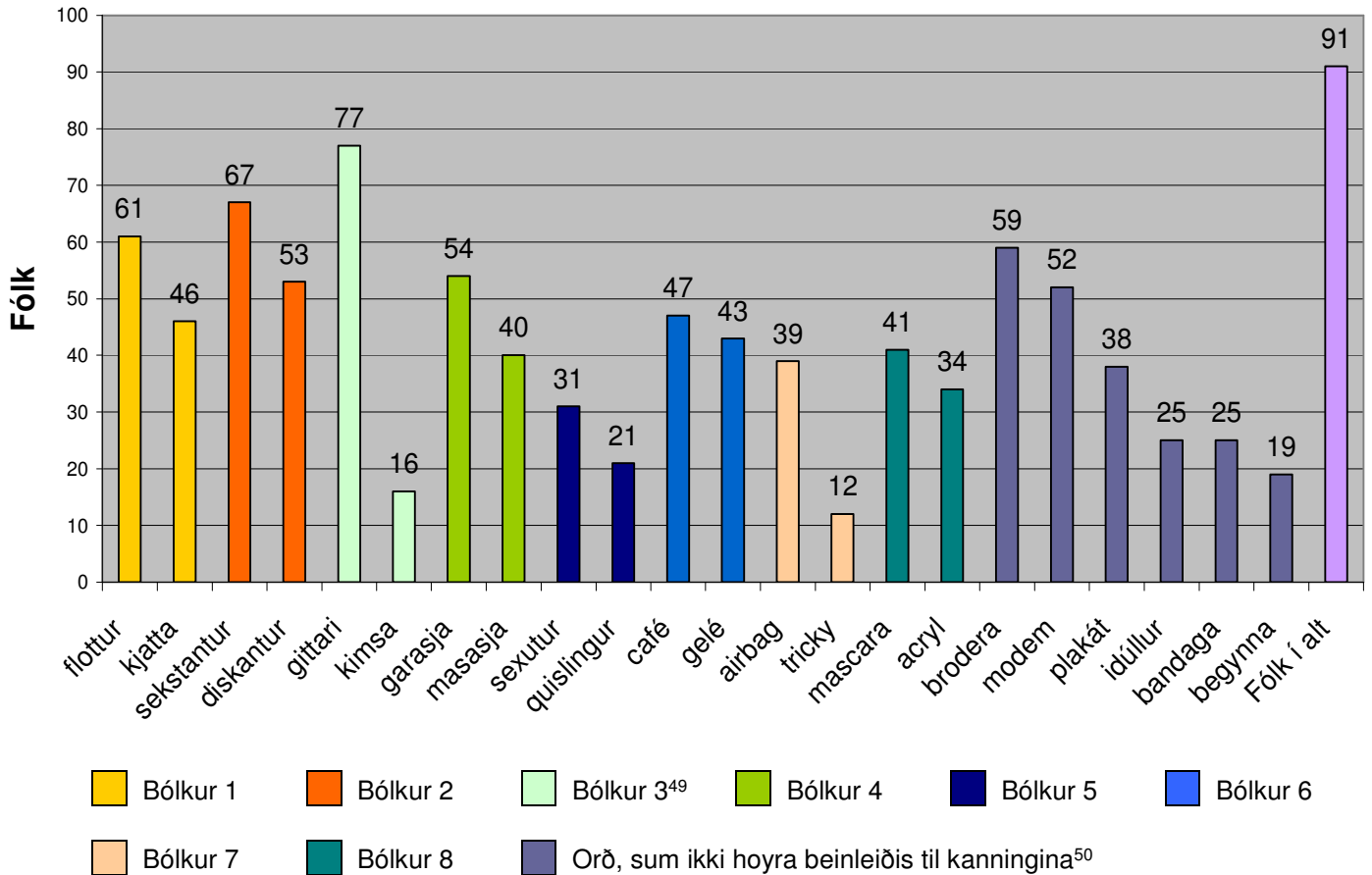
⁴⁸ Sí fótnotu um hetta undir Talva 7.3 – Leitorð (spurningarnir 18-30) á bls. 46.

Sí eisini, hvat eg leggi í merkingina “útlensks orð” í kapitlinum “Orðagreiningar” á bls. 7.

7.3.5 Talva 7.5 – Hugburður til úrvald útlenskr orð (spurningur 32)

Spurt varð, hvørji av uppgivnu útlensku orðum skulu standa í Móðurmálsorðabókini.

Tøl fyri, hvørji úrvald útlenskr orð, ið fólk heldur skulu standa í Móðurmálsorðabókini

Knapt 96% av teimum spurdu svaraðu. Við fyrsta eygnabrá kunnu tøluni tykjast eitt sindur tilvildarlig, men kanna vit betur, so er miðalundirtøkan størst fyri teimum fyrstu bólkunum og minkar síðan úteftir. Seta vit hetta upp í tølum og rokna prosentvísu undirtøkuna fyri hvønn bólk millum tey 91, sum svaraðu, fáa vit hesi úrslit: Bólkur 1: 58,79%. Bólkur 2: 65,92%. Bólkur 3: 51,09%. Bólkur 4: 51,65%. Bólkur 5: 28,57%. Bólkur 6: 49,45%. Bólkur 7: 28,02%. Bólkur 8: 41,21%. Hetta er sum sagt ein vegleiðandi kanning, og taka vit hana sum tað, so er hetta ein ábending um, at

⁴⁹ Sum sæst er orðið *kimsa* í hesum bólki illa, tí einans góð 17% kunnu góðtaka tað. Eftir mínum tykki er hetta misvísandi fyri bólkinn og kemst helst av, at eg havi verið gáloysin at velja hetta orðið. Orðið finst bert í orðasambandinum: “hann/hon er ikki at kimsa at,” og tað kann vera, at fólk kenst ikki við orðið í einsamøllum formi. Tað vóru eisini tey, sum spurdu um hetta, tá ið tey skuldu svara spurnarblaðnum. Helst hevði eitt orð sum *kiksa* fingið betri undirtøku. Í øllum førum hevði tað verið betri dømi enn *kimsa*.

⁵⁰ Hesi vóru vald til at órógva sjálvan bygnaðin, so at tey spurdu ikki skuldu síggja nakað mynstur í kanningarorðunum.

tær málsligu treytir, sum settar vóru fyri bólkarnar, hava ógvuliga ymiska ávirkan á undirtøkuna hjá málbrúkararum. T.d. sýnist trýstið á orðunum ikki at hava stórvegis ávirkan, samanborið við stavsetingina, sum tykist at ávirka nógv. Meira verður annars sagt um úrslitið fyri einstøku bólkarnar í kapitlinum “Kanning” á bls. 52.

8 Kanning um, hvussu Móðurmálsorðabókin umboðar útlendsk orð í føroyskum skriftmáli

8.1 **Áðrenn kanningina**

Við hesum er komið til viðgerðina av, hvussu Móðurmálsorðabókin umboðar útlendsk orð í føroyskum skriftmáli ár 2000. Áðrenn eg fari at viðgera henda stóra spurning, skal eg greiða eitt sindur frá, hvørjar málsligar treytir, eg seti viðgjørdu orðunum, hvat fyri keldutilfar, eg brúki, hvussu eg havi avmarkað meg, og hvørjar mannagongdirnar eru.

8.1.1 **Másligar treytir fyri orðum**

Orðini verða bólkað eftir sama mynstri sum tey, ið vóru við í kanningini um nýtsluna av Móðurmálsorðabókini og hugsanini um útlendsk orð. Hetta geri eg fyri at kunna samanbera ymsu bólkarnar við hugsanina, sum tey spurdu hava um teir. Bólkarnir eru ásettir eftir trimum másligum eginleikum: *føroyskir bókstavar*, *føroysk ljóð* og *føroyskt trýst*.⁵¹ Burtur úr hesum eginleikum fáast átta bólkar, sum síggja soleiðis út.

Bólkur 1: Orð, sum hava føroyskar bókstavar, føroysk ljóð og føroyskt trýst.

Bólkur 2: Orð, sum hava føroyskar bókstavar og føroysk ljóð, men ikki føroyskt trýst.

Bólkur 3: Orð, sum hava føroyskar bókstavar og føroyskt trýst, men ikki føroysk ljóð.

Bólkur 4: Orð, sum hava føroyskar bókstavar, men ikki føroyskt trýst og ikki føroysk ljóð.

Bólkur 5: Orð, sum hava føroysk ljóð og føroyskt trýst, men ikki føroyskar bókstavar.

Bólkur 6: Orð, sum hava føroysk ljóð, men ikki føroyskt trýst og ikki føroyskar bókstavar.

Bólkur 7: Orð, sum hava føroyskt trýst, men ikki føroysk ljóð og ikki føroyskar bókstavar.

Bólkur 8: Orð, sum hvørki hava føroyskt trýst, føroysk ljóð ella føroyskar bókstavar.

Hetta verður leisturin í viðgerð míni, og ymsu undirkepitlarnir verða skipaðir eftir hesum bólkum. Treytirnar fyri bólkarnar verða endurtiknar í hvørjum kapitli, so at lesarin altíð veit, hvat ið viðgjørt verður.

⁵¹ Sí orsökina til hetta val mítt í kapitlinum “Hugburður til útlendsk orð (spurningarnir 31-32)” á bls. 42.

Best er helst at greiða frá, hvat eg leggi í málsligu eginleikarnar *føroyskar bókstavar, føroysk ljóð og føroyskt trýst*. Við føroyskar bókstavar meini eg teir 29 bókstavar, sum verða sagdir at vera føroyskir sambært Móðurmálsorðabókini frá 1998, bls. 1443. T.e.: a, á, b, d, ð, e, f, g, h, i, í, j, k, l, m, n, o, ó, p, r, s, t, u, ú, v, y, ý, æ og ø. Hesir bókstavar lúka mína treyt, og bókstavar sum c, é, q, w, x ella z lúka hana ikki. Við føroyskt trýst meini eg áherðslu á fyrsta stavilsi. Orðið *sirkus* lýkur hesa treyt, orðið *akkord* lýkur hana ikki. Til ber altíð at kjakast um, hvørt hetta er føroysk regla, men tað kalli eg hana í viðgerðini. Við føroysk ljóð meini eg upprunalig ljóð í føroyskum, eftir at tað hevði fingið síni egnu ljóð samanbórið við vesturnorrønt. Hetta skal skiljast í víðastu merking, eisini tvørtur um útlendsk morfemørk og í útlendskum orðliðum. Orðið *bacon* lýkur tí hesa treyt, tí føroyskt hevur bæði ljóðið /bey:/ sum í “beyð” og /gonn/ sum í “gonnur.” Orðið *lynlás* lýkur ikki hesa treyt, tí /y:/ er ikki upprunaljóð í føroyskum. Onnur ljóð, sum eftir mínum tykki heldur ikki lúka hesa treyt, eru /ge/, /gi/, /ke/, /ki/ og /a:/. Eins og við treytunum fyri bólkarnar, verða treytirnar fyri málsligu eginleikarnar endurtiknar javnan.

8.1.2 Keldutilfar

Sum nevnt í “Evnisskipan og háttalag” á bls. 6, er høvuðstilfar mítt ein orðtítteleikalisti, sum eg sjálvur havi fingið til vegar við empiriskum innsavningararbeiði árinum 2001-2002 í sambandi við verkætlanina “Føroysk teldutala.” Í hesum arbeiði vóru innsavnað um 10.000.000 orð,⁵² og mest sum alt varð savnað um alnetið, tó at einstakir tekstir vóru fingnir frá prentsmiðjum. Tekstasavnið⁵³ byggir á hesar keldur og orðamongdir:

- 1) Bókatekstir telja um 1.700.000 orð. Av teimum er ein góð millión úr bíbliuni hjá Brøðrasamkomuni. Hetta er ein veikleiki við savninum, men veit ein av hesum, skuldi tað ikki lýtt stórvegis.
- 2) Heimasíðutekstir telja um 4.000.000 orð. Frá privatum síðum eru fingin um 800.000, og frá almennum um 2.900.000. Aftur at hesum kemur so ein blandaður bólkur við 300.000 orðum. Orðini umboða allar hugsandi tekstir, heilt frá hægsta til lægsta stíl. Nevnast skal eisini, at ein partur av hesum tekstum eru bókatekstir.
- 3) Blaðtekstir telja um 4.200.000 orð, sum so at siga øll eru úr Dimmalætting og Sosialinum, úr Dimmalætting um 1.700.000, úr Sosialinum um 2.500.000. Uppi í hesum tekstum eru eisini lýsingartekstir, t.d. frá gulu síðunum.

⁵² 10.000.000 orð merkja í hesum føri, at hvørt orð telur hvørja ferð. Orðini “kona, kona, konu, konu” telja tí sum 4 orð.

⁵³ Upprunaliga tekstasavnið liggur á goymslu á Universitetinum í Stokkhólmi. Stórir partur av tí liggur eisini á goymslu hjá undirritaða. Tað verður ikki útflýggjað saman við hesi ritgerð.

Hesir tekstir eru stöðað undir nevnda orðtítteleikalista, ið íslenski málfrøðingurinn, Pétur Helgason, tilevnaði, eisini í sambandi við froyyska teldutalu. Orðtítteleikalistin vísir 300.000 orðaformar,⁵⁴ sum spurdust burtur úr teimum 10.000.000 orðunum. Hesin orðtítteleikalisti verður annað av høvuðsskjølunum, sum eg byggi viðgerð mína á.⁵⁵ Hitt høvuðsskjalið er listi yvir orð, sum ikki standa í Móðurmálsorðabókini, og sum koma fyrri minst tvær ferðir í orðtítteleikalistanum. Hesin listi, sum eg nevni *Útlegdarlistan*,⁵⁶ hevur 80.476 orðaformar. Listan tilevnaði Heini Justinussen, forritari, við at teldusamanbera Móðurmálsorðabókina og orðtítteleikalistan.⁵⁷

8.1.3 Avmarking

Tilfar mítt er stórt og rúgvismikið, og tí má eg gera munandi avmarkingar fyrri yvirhøvur at kunna siga nakað um tað. Umframt at orðini skulu hava ásettu eginleikarnar, havi eg sett tvær avmarkingar afturat, fyrri at orð skulu verða uppítald.

Fyrri avmarkingin er, at eitt orð skal koma minst tíggu ferðir fyrri í *Útlegdarlistanum* fyrri at fáa heitið “vanligt orð.” Við hesum avmarki eg tilfarið til 13.726 orðaformar, sum eru um leið ein sættipartur av *Útlegdarlistanum*. Hetta ger tað lættari at arbeiða við tilfarinum, og annar fyrimunur er eisini, at talan verður um rættiliga vanligar orðaformar í froyyskum skriftmáli. Hetta skuldi verið ein styrki fyrri kanningin.

Hin seinna avmarkingin liggur í sjálvum *Útlegdarlistanum*, sum er gjørdur soleiðis, at orðini í honum koma øll minst tvær ferðir fyrri í orðtítteleikalistanum. Hetta merkir, at teir 142.797 orðaformarnir, sum bara koma fyrri eina ferð í orðtítteleikalistanum, verða als ikki viðgjørdir. Hetta er ovurstór mongd, sum verður burturúrlogd til tess at fáa betri yvirlit.⁵⁸ Treytin um títleika er ikki løgd á Móðurmálsorðabókina, tí tað hevði kravt ov stóra arbeiðsorku at nákannað tilfarið í bókini. Í hvussu víkir og vendir er hetta ein vísindaligur veikleiki í arbeiðshátti mínum, tí eg seti øðrum tilfarinum

⁵⁴ 300.000 orðaformar merkja í hesum føri, at sama orð telur bert eina ferð. Orðini: “kona, kona, konu, konu” telja tí sum tvey orð.

⁵⁵ Sí brot úr orðtítteleikalistanum í Fylgiskjali 7, bls. 124. Allur listin er at finna á hjálagdari fløgu. (Bert hjáløgd saman við innlætnum próvtøkueintøkum).

⁵⁶ Heitið verður givið av praktiskum orsökum fyrri at vísa á, at talan er um útilokað orð, og fyrri at gera týðiligan mun á hesum lista og orðtítteleikalistanum.

⁵⁷ Sí brot úr *Útlegdarlistanum* í Fylgiskjali 8, bls. 125. Allur listin er at finna á hjálagdari fløgu. (Bert hjáløgd saman við innlætnum próvtøkueintøkum).

⁵⁸ Frávik verður tó gjørt í kapitlinum “Móðurmálsorðabókin og talumálsorð,” har allur orðtítteleikalistin verður nýttur.

harðari treytir enn hinum.⁵⁹ Avleiðingin er, at Móðurmálsorðabókin verður yvirumboðað í teimum tølum og myndum, sum eg leggi fram.

8.1.4 Mannagongd

Mannagongdin í kanninginini er, at eg fyri hvønn bólkin fyrst finni tey orð í Útlegdarlistanum, sum standa í minst lagi tíggju ferðir í orðtítteleikalistanum, og seti tey í vanligar orðaflokkar og í bókstavarað. Eg vísi síðan á orð, sum koma fyri minst hundrað ferðir. Síðan viðgeri eg einstøk orð og samanberi stundum við kanningina um nýtsluna av Móðurmálsorðabókini og hugsanina um útlensk orð. Eftir hetta verða gjørdar stakroyndir av samansetingum við summum orðum fyri at vita, hvussu umboðandi Móðurmálsorðabókin er á hesum øki. Hetta geri eg av tveimum orsökum. Onnur er fyri at vita, um nóg nógv verður gjørt burtur úr einumhvørjum útlenskum orði, tó at tað kann verða nevnt sum leitorð í bókini. Hin orsøkin er fyri at vita, um tað at útiloka orð kann hava við sær, at hópini av samansetingum verða ikki nevndar av hesum sama. Í flestum bólkum verða hesi orð vald millum teirra, sum koma fyri 10 ferðir ella oftari. Í sjálvum yvirlitinum yvir samansetingar verða orðini einans uppsett í tølum, og víst verður á eitt av dømunum. Orðini, sum tøluni standa fyri, eru at síggja í Fylgiskjali 3: Yvirlit yvir orð, sum hoyra til viðgerðina av bólkunum 1-8.

Mannagongdin verður nøkulunda líka fyri allar bólkar, tó at ávís undantøk verða gjørd. Í bólkunum 2-4 verða t.d. eisini gjørdar stakroyndir av útlenskum forskoytum og eftirskoytum, men størsta frávikid er í bólki 1, tí at hann er lutvíst nógv tann størsti bólkurin og krevur eitt størri yvirlit. Her verða tí stakroyndir gjørdar av tilvildarliga valdum orðum, sum standa antin í Móðurmálsorðabókini ella í Útlegdarlistanum. Orðini eru tó ikki tilvildarligari enn so, at antin hava tey útlenskan uppruna, ella eru tey t.d. samansett á slíkan hátt, at málreinsingarfólk hefur andøvt ímóti. Eg hugsi um samansetingina sagnorð+navnorð, t.d. ríðihestur og svimjihylur, mótvegis navnorð+navnorð, t.d. reiðhestur og svimjingarhylur. Í bólki 1 verður eisini gjørt yvirlit yvir samansett sagnorð, har fyrri liður er fyriseting ella hjáorð.

Fyri allar bólkar er galdandi, at yvirlitini yvir samansetingar verða lutað í tveir partar – í øðrum standa viðgjørdu orð sum fyrri liður, í hinum sum seinni liður. Yvirlitið er rættiliga stórt fyri bólk 1,

⁵⁹ Eitt undantak er gjørt frá hesum í viðgerðini av sagnorðum+navnorð í partinum “Stakroyndir av samansetingum – fyrri liður (bólkur 1)”

men í bólkunum 2-5 verður tað munandi styttri, millum 10 og 20 dømi fyri hvønn bólkin. Bólkarnar 6-8 verða viðgjørdir undir einum, av tí at teir umboða nógv færri orð.

Eftir viðgerðina havi eg eisini stuttan part um, hvussu beinrakin Móðurmálsorðabókin er í lýsing síni av talumáli. Hetta er lítil kanning at vita, hvussu vanlig/óvanlig nøkur av orðunum, sum eru merkt “t1m” (t.e. talað mál) eru í orðtíttleikalistanum. Ætlanin er at fáa greiðu á, um lýsingin hjá orðabókini av talumáli samsvarar við tann málsliga veruleika, sum orðtíttleikalistin vísir á.

Í kapitlinum “Samanfatandi kjak” á bls. 82 verður tikið saman um kanningina, og úrslitini verða viðgjørð í síni heild.

Vónandi havi eg við hesum greitt nóg væl frá mannagongd og støði mínum fyri kanningini. Er meiri at leggja afturat, verður tað gjørt í sjálvari viðgerðini.

8.2 Kanning

8.2.1 Bólkur 1

Treyt: Orðini skulu hava føroyskar bókstavar, føroysk ljóð og føroyskt trýst.

Orð, sum koma fyri í minsta lagi 10 ferðir í bólki 1

Fyrisetingar

via.

Forskoyti

pro.

Sambindingarorð

jamen, hvissi, óansæð, vissi.

Fornøvn

denn (tað veit denn/á denn), mammusa.

Miðalvarpingar

sgu, sku, hm.

Sernøvn

england, frankaríki, holland, polen.

Hjáorð

afturút, áravís, bei, ekstra, ellars (sum ellars), faktiskt, harímillum, herav, herímillum, hvørtfall, nemliga, primo, sikkurt, simpulten, slettis,¹⁾ solo, ultimo, ultra.

Lýsingarorð

afturvendandi, afturvirkandi, aktivur, altavgerandi, arktiskur, attraktivt, áljóðandi, burturblivin, effektivur, einaráðandi, einigur, einkisigandi, einkul, einstreingjaður, etiskur, farligt, flottur, framstandandi, fráhaldandi, fyrikomandi, fyrstkomandi, grundleggjandi, heimagangandi, herligt, hollendskur, individuellur, inhabilur, innovativur, intensivur, kollektivur, konstruktivur, kreativur, kritiskur, kular, lekkur, líknandi, málrættaður, medium, meinigur, mótsatt, nautiskur, nemt, nevnivert, nærliggjandi, nærmari (gjølligari), nærmastur (ísv. familju), næstkomandi, objektivur,

opinbart, óhoyrt, paff, pínligt, praktiskur, prima, primerur, rationellur, relativt, rosa, rula, rúgvusmikið, sekunderur, senkaður, sikkur, simpult, stórsligin, super, tvungin, umfevnanði, útistandanði, viðvirkandi, yvirkoyrdur.

Sagnorð

afturvísa,²⁾ avheinta, avskriva, avvísa, burdi, burtursæð, dekkja, droppa, eftirgeva, eftirkanna, eftirlýsa, eftirspyrja, eftirútbúgva, fjerna, frambera, framganga, framskunda, fráboða, frítaka, fyríkoma, fyriligga, fyriseta, fyrisita, fyriskriva, fyristilla, gjøgnumføra, gjøgnumganga, gjøgnumskoða, innflyta, innføra, innheinta, innibera, inniloka, innkalla, innstilla, javnbera, medvirka, mótarbeiða, móttaka, niðurbróta, niðurgera, niðurgjalda, niðurleggja, niðurskriva, pástanda, samanlíkna, samansjóða, samantvinna, satsa, slappa (slappa av), sniffa, stempla (“skíra” og ”stempla inn/út”), surfa, tengja, testa, tilkalla, tilluta, tilmelda, tjekka, trenna, umbyggja, umhugsa, umleggja, umstilla, undirbyggja, undirstrika, uppa (seg), uppala, uppbyggja, uppfata, uppføra, uppgeva, upptaka, uppraðka, útbjóða, útbyggja, útflyta, útflýggja, útfylla, útleiga, útnytta, útrókna, útrudda, útskriva, útvíkla, viðkoma, viðvirka, yvirлива.

Navnorð

anlegg, antivirus, audio, avkláring, avmerking, avspáking, bakland, baklúka, biotøkni, bossur, boyli, brølari, bøssi, dagligdagur, deilur, demo (brutto og konto eru við), diametur, dias, drev, døgn, eimhetta, ekkolodd (ekkolodd er við), endaspurtur (spurtur/spurta eru ei heldur við), faktum, felt, fis, fittings, fokus, forhold, forum, foto, frakt, fráflyting, fukt, fupp,

fyrítíðarpensjón, fyrrúm, føling, galla (ísv. veitslu og klæðir), gjeikari, gjøgnumbrot,

glasfipur, gospel, havisjúka, heik, heimsklassi, herðaklapp, hollendingur, homo, hoyrivernd, hurðagreb, info, innkeyp, innlæring, innsatur, innslag, innstilling, íleggjari, judo, klassikari, klassing, kondisúkkla, kontra, kosmos, kúvend-ing, kø, lappaloysn, leksikon, lenistólur, mangul (mangla er við), marsvín, málsetningur, meðarbeiðarar, melis, messa, midling, millumverandi, mini (/mi:ni:/), minimum, motto, mótspæl, mótstríð, multimedia, munnkurv, nakkastútta (stútta er heldur ikki við), narko, nassari, niðurgjalding, normur, nýttár, offur (fyri e-m), passiv (skuld), páhangari, pensum, pinsur, plastik, pleyga (navnorð), plottari, pondus, porno, porto, praksis, printari, puddil, puma, regnslag, risiko, ríðiskógvar, saldo, samanhangur, samantak, samplari, sauna, seria, servari, servostýring, sjokk, slanguskáp, slutt, snøft, spill (/sbidl/), spoylari, standardkonto, startari, stemningur, stereo, studio, sústa, termorútur, test, tilfeldi, tilflytari, tilflyting, tilkalling, tilkallivakt, tilmelding, tilnevning, tiltrúgv, tilvenjing, tilvirking, tjums, tombola, tómrúm, tremmusong, trendur, trio, turbo, umformari, umsetningur, uppbakking, uppfinnilsi, uppfylging, upphang, uppkall, upploysn, upplýsningur, uppmøting, upprudding, uppsparing, uppstiging, útgangsstøði, útgreining, útkall, útkast, útleiging, útlufting, útmelding, útskriving, útstráling, úttalilsi, útrykk, útvikling, útvísing, video, visa, visum, vrøvl, yvirføring, yvirhond, yvirvaking, ødipus.

Hetta eru 373 orð til samans og flestu teirra eru ógvuliga vanlig í skrivaðum føroyskum, hóast einki er við í Móðurmálsorðabókini. Vanligasta orðið er *líknandi*, og millum onnur sera vanlig orð eru *grundleggjandi*, *faktiskt*, *super*, *sikkurt*, *turbo*, *studio*, *offur*, *tilkallivakt*, *video* og *printari*, sum øll koma fyri í minsta lagi 100 ferðir.

Hvussu ein skal tulka hetta móttvegis málreinsingini, er ilt at siga. Sambært talvuni yvir leitorð, so teljast vanlig orð ikki millum teirra, ið fólk sóknast nógv eftir í eini orðabók,⁶⁰ so eftir tí er tað í lagi, at hesi orð ikki eru við. Hyggja vit hinvegin at tølunum fyri, hvørji útlendsk orð skulu standa í orðabókini, so halda fólk flest, at tað skulu vera vanlig útlendsk orð.⁶¹ Lagt skal vera afturat, at fólk vóru ikki kunnað um hetta ósamsvar, men neyvan høvdu tey havt nakra einfalda frágreiðing um hetta. Sjálvur haldi eg, at ósamsvarið av øllum staðfestir, at hetta er eitt sera torført mál at greiða. Ikki minst hjá honum, sum skal greiða tað, nevniliga orðabókahøvundurin.

¹⁾ Slettis: Onkur kundi sagt, at hetta er óneyðugt at taka við, tí Móðurmálsorðabókin hevur orðið *slættis*, og at sama er við orðum sum *eftirútbúgva*, *mótsatt* og *upplýsingur*, har orðabókin hevur *endurbúgva*, *mótsettur* og *upplýsing*. Til hetta er at siga, at henda ritgerð snýr seg um orð, ið **verða brúkt** í føroyskum skriftmáli, t.e. hin **skriftmásliga veruleikan**. Skuldi málreinsingin pilkað við orðini, so kundi hon eftir mínum tykki gjørt soleiðis, at hon tók tey “skeivu” orðini við, og út frá teimum vísti til tey “røttu,” heldur enn at lata lesaran standa eftir við ongum.

²⁾ Afturvísa: Orð sum *afturvísa*, t.e. fyriseting/hjáorð + sagnorð/navnorð, hava verið eitt sindur umtalað í sambandi við málreinsingina, har afturvendandi spurningurin hevur snúð seg um fast og leyst samansett orð. Fast samansett orð eru slík, sum antin broyta ella onga meining geva í ósamansettum formi. Orðið *fyristilla* er dømi um fasta samanseting. Kjak hevur serliga verið um leyst samansettu orðini, t.e., um ein kann velja ímillum t.d. *afturvísa* og *vísa aftur*, sum tey frælslyntu vilja vera við, ella um ein bert skal nýta ósamansetta formin *vísa aftur*, sum málreinsingin hevur hildið.⁶² Rætt er tí at gera vart við, at fleiri av leyst samansettu orðunum, sum koma fyri minst tíggju ferðir í samansettum formi, verða nevnd sum ósamansett í Móðurmálsorðabókini. Orð, sum tó ikki verða nevnd, heldur ikki ósamansett, eru: *framganga*, *gjøgnumganga*, *inniloka*, *innkalla*, *innstill*, *mótarbeiða*, *niðurgjalda*, *niðurleggja*, *uppbyggja* og *upptaka*.⁶³ Av fast samansettum orðum, sum orðabókin heldur ikki nevnr í nøkrum formi,⁶⁴ eru: *avheinta*, *avvísa*, *framskunda*, *fyriliggja*, *fyriskriva*, *fyristilla*, *gjøgnumskoða*, *innføra*, *innibera*, *niðurgera*, *tilkalla*, *umstill* (*tillaga*), *undirbyggja*, *uppføra* (*seg*), *uppraðka*, *útnytta*, *útvikla*, *viðvirka* og *yvirliva*. Hópur av slíkum orðum er annars í Útlegdarlistanum,

⁶⁰ Sí Talva 7.3 – Leitorð (spurningarnir 18-30)” á bls. 46.

⁶¹ Sí Talva 7.4 – Hugburður til útlendsk orð sum heild (spurningur 31)” á bls. 47.

⁶² Heitið “leyst samansett orð” gevur helst onga meining hjá málreinsarum, tí hjá teimum er talan um “ósamansett orð,” uttan ta ið talan er um lýsingarhátt. Eg velji at nýta heitið “leyst samansett” kortini, av tí at tað gevur betri tilknýti til kjakið, sum verið hevur.

⁶³ Orðið *upptaka* verður nevnt í merkingunum “at upptaka ein sum lim,” “at upptaka lán” og “at upptaka eins áhuga”.

⁶⁴ Her verður sipað til navnorðsformar.

men heldur enn at viðgera og nefna øll, havi eg víst á tey vanligastu, og síðan nákanni eg sagnorðini seinni í hesum kapitli í partinum “Leyst/fast samansett sagnorð, har fyrri liður er fyriseting ella hjáorð.”⁶⁵

Stakroyndir av samansetingum – hvussu ein lesur yvirlitini

Áðrenn farið verður til yvirlitini yvir samansetingar, skal eg vísa á, hvussu ein lesur yvirlitini. Undir heitinum “Orðliður” stendur sjálvst orðið, sum kannað verður, antin tað er fyrri ella seinni liður. Undir “Dømi úr Útlegdarlista” stendur eitt av orðunum, sum hevur nevnda orðlið, men sum ikki stendur í Móðurmálsorðabókini. Undir “Títteleiki í Mób” stendur talið fyri, hvussu nógv orð við nevnda orðliði á viðkomandi stað eru í Móðurmálsorðabókini, og undir “Títteleiki í Útlegdarlista” stendur talið fyri, hvussu nógv orð við nevnda orðliði á viðkomandi stað eru í Útlegdarlistanum. Taka vit orðliðin *brúkara-*, so stendur 1 orð við hesum liði í Móðurmálsorðabókini, tað er orðið *brúkarafelag*, og í Útlegdarlistanum standa 18 slík orð. Til samans gevur hetta 19 orð.

Annars er at siga, at fyri at fáa tvær samansetingar skal talan vera um tvey ymisk orð í sjálvari samansetingini. Tí telja t.d. *stovumøplar* og *spísistovumøplar* sum ein samanseting. Hinvegin telja *stovumøplar* og *gongsmøplar* sum tvær. Eg royni eisini at vera so trúgvur sum gjørligt ímóti teimum málsligu eginleikum, ið settir eru fyri bólkarnar. Fyri bólk 1, sum hevur føroyskar bókstavar, føroysk ljóð og føroyskt trýst, merkir hetta, at samansetingar sum *havamøblar* og *antikmøblar* verða ikki uppíaldar, av tí at tær hava ávikavist langt /a:/ og trýst á annað stavilsi. Samansetingar sum *stovugardinur* og *flótikrani* telja heldur ikki við, av tí at *gardinur* ikki lúka treytina um trýst og *krani* ikki lýkur treytina um ljóð. Samansetingarnar *stovumøplar* og *gongsmøplar* lúka hinvegin allar trýggjar treytir og telja við.

Stakroyndir av samansetingum – fyrri liður (bólkur 1)

Treyt: Orðini skulu hava føroyskar bókstavar, føroysk ljóð og føroyskt trýst.

Orðliður	Dømi úr Útlegdarlista	Títteleiki í Mób	Títteleiki í Útlegdarlista
anti-	antivirus	0	8 ⁶⁶
baði- ¹⁾	baðiland	7	4

⁶⁵ Fult yvirlit yvir bæði navnorð, lýsingarorð, sagnorð og sagnorð í lýsingarhátti er at síggja í Fylgiskjali 4: Yvirlit yvir fast og leyst samansett orð.

⁶⁶ Sí orðini, sum tøluni undir Útlegdarlistanum standa fyri, í Fylgiskjali 3: Yvirlit yvir orð, sum hoyra til viðgerðina av bólkunum 1-8.

brand- (eldur)	brandbilur	0	25
brutto-	bruttoskattur	1	22
brúkara-	brúkaravernd	1	18
dragi-	dragihurð	0	3
drív-	drívmeqi	0	5
dupult-	dupultsong	0	22
døgn-	døgnstovnur	0	5
einkul-	einkulstartur	0	5
el-	elrútur	0	66
feil-	feilkeyp	0	6
feriu-	feriuoyggj	0	5
flóti-	flóti-evni	0	4
flyti-	flytigóðs	1	7
foto-	fototól	0	12
hjálp-	hjálpitól	1	8
hond-	hondbóltur	0	36
hoyri-	hoyrivernd	3	5
ikki-	ikkiroykjari	0	8
inter- ²⁾	internet	0	3
klassa-	klassamunur	0	11
liggi-	liggipláss	1	1
livi-	livikor	3	13
mini-	minibarr	0	8
med-	medvirka	6	11
møbla-/møbil- ³⁾	møbilstykki	0	5
netto-	nettoútreiðsla	0	31
pakki-	pakkieind	0	4
plast-/plastikk-	plastvindeyga/plastikkposi	1	23
pleygu-	pleygumamma	0	4
rest-	restskuld	0	7
ríði-	ríðiskógvar	0	4
skifti-	skiftivís	10	9
sovi-	sovipláss	6	10
spísi-	spísiborð	0	3
sport-/sports-	sportfelga/sportsflogfør	0	6
spæli-	spælioyvi	14	26
standard-	standardskriv	0	9
start-	startsperra	0	8
stoypi-	stoypiarbeiði	3	5
super-	supermarknaður	0	7
svimji-	svimjilærari	7	9
-tíðs- ⁶⁷	tíðspunkt	0	5

Yvirlitið vísir, at orðabókin hevur 65 ymiskar samansetingar við valdu orðliðum. Útlegdarlistin hevur 496 - knappliga átta ferðir fleiri. Ein sera stórir munur eftir mínum tykki, og eg ivast í, um

⁶⁷ Í orðum sum *høgtíðsdøgurði* telur *-tíðs-* sum fyrri liður, hóast tað ikki stendur fremst í orðinum.

Móðurmálsorðabókin er nær námindis at umboða føyroyskt skriftmál á hesum øki. Vituligt eru ymsar meiningar um summi orð, t.d. *anti-*, *foto-* og *inter-*, og onkur vildi sagt, at *brutto-* og *netto-* hoyra til handilsorðabøkur. Sjálvur haldi eg ikki, men taka vit kortini hesar orðabólkar frá, so umboðar Móðurmálsorðabókin framvegis bara góð 12% av valda orðatilfarinum. Skulu vit døma út frá hesum, stendur orðabókin als ikki mót við útlenska tilfarið í skriftmáli okkara.

¹⁾ **Baði-**: Við stóði í útvaldum forliðum vísir kanningin á til samans 179 ymsar samansetingar við sagnorði+navnorð. Av hesum eigur orðabókin 56, sum eru knapt 31% av tilfarinum. Tá telja øll orð í bókini við, sjálvst um tey als ikki koma fyrri í orðtítteleikalistanum. Millum slík orð eru t.d. ideolektorð sum *spælidrongur* fyrri *playboy* og *spælitutur* fyrri *leikutoy*, men eisini kend orð sum *svimjibrillur*. Seta vit nú orðabókini somu treytir viðvíkjandi títteleika sum Útlegdarlistanum, so verða 30 orð eftir í bókini,⁶⁸ sum eru knapt 20% av samlaða tilfarinum. Tí fari eg eisini í hesum føri at siga, at Móðurmálsorðabókin umboðar ein alt ov lítlan part av útlenskum orðum í skriftmáli okkara.

²⁾ **Inter-**: Orðið “inter” er eitt av ikki so fáum dómum, har treytin um tvey ymisk orð í sjálvari samansetingini elvir til, at fleiri orð ikki koma við á listan. Í hesum føri koma t.d. 19 ymisk orð við “internet-“ ikki við.⁶⁹

³⁾ **Møbla-/møbil-**: Stavingarhátturin -møp- við p-, sum orðabókin vísir á, kemur ikki fyrri í orðtítteleikalistanum yvirhøvur. Næstan tað sama er við -kota- við t-, sum er ógvuliga sjáldsamur formur afturímóti -koda- við d-. Hetta kundi bent á, at fólk duga væl at kenna mun á orðum við forblástri og ikki, og tí skuldi eingin ivi verið um, at stavingarhátturin í Móðurmálsorðabókini eigur at verða broyttur.

Stakroyndir av samansetingum – seinni liður (bólkur 1)

Treyt: Orðini skulu hava føyroyskar bókstavar, føyroysk ljóð og føyroyskt trýst.

Orðliður	Dømi úr Útlegdarlista	Títteleiki í Mób	Títteleiki í Útlegdarlista
-anlegg	bilanlegg	0	13
-bingo	jólabingo	0	10
-brúkari	fjarhitabrúkari	1	6

⁶⁸ Sí frávaldu orðini í Fylgiskjali 3 undir: Samansetingar – fyrri liður (bólkur 1).

⁶⁹ Sí orðini í Fylgiskjali 3 undir: Samansetingar – fyrri liður (bólkur 1).

-deilur (lutur)	eykadeilur	0	3
-drakt	yvirlivilsisdrakt	2	14
-felt	oljufelt	0	5
-feria	summarferia	0	5
-gera (sagnorð)	nútímansgera	15	17
-heit	vittigheit	23 ⁷⁰	25
-kantur	keikantur	4	8
-klassi	heimsklassi	0	7
-líknandi	leðurlíknandi	0	6
-mangul	luftmangul	0	2
-messa (sølustevna)	vørumessa	0	4
-møplar/møblar	ungdómsmøplar	0	9
-normur	ársnormur	0	2
-punkt	hæddarpunkt	3	12
-sett	sofasett	1	23
-sikkur	sjálvsikkur	0	2
-sofa	leðursofa	2	9
-spoylari	bakspoylari	0	3
-tanki	mistanki	3	8
-toy	skrúvutoy	3	6
-umhvørvi	arbeiðsumhvørvi	0	24
-vina(r)ligur	barnavinarligur	0	9

Við hesum orðliðum eru 57 ymsar samansetningar í orðabókini og 232 í Útlegdarlistanum – t.e. góðar fyra ferðir so nógv. Taka vit bæði yvirlitini undir einum, so er talan um 727 ymsar samansetningar, sum ikki standa í Móðurmálsorðabókini, hóast hvør einasta ein verður brúkt í skrivaðum, føroyskum máli. Hvussu vit so venda hesum – antin vit eru fyri ella ímóti málreinsing – so er eftir mínum tykki greitt, at orðabókin fer ógvuliga lætt um tann málsliga veruleikan. Í hvussu er tann veruleika, sum orðtítteleikalistin vísir á.

Vit kunnu enntá fara at ivast í pørtum av ástøðinum, sum ritgerðin byggir á, nevnliga at ”háamálið í føroyskum er skriftmálið burturav” (*Thomsen 1993 bls. 3*).⁷¹ Her er í hvussu er hópin av orðum úr lág málinum, ið verða brúkt í skriftmáli, so vit noyðast helst at tillaga ástøðið eitt sindur. Ein orðing sum ”háamálið í føroyskum verður ofta brúkt í skriftmáli” hevði verið beinari. Hinvegin er høgt í

⁷⁰ Eg kann nevna, at 13 av hesum orðum í Móðurmálsorðabókini eru so sjáldsom, at tey finnast ikki í Orðtítteleikalistanum yvirhøvdur.

⁷¹ Brotið ljóðar (við burturúrleggingum): “Háamálið verður ikki brúkt til gerandis (...) og í føroyskum er tað (...) eisini skriftmálið burturav”. Hetta kann skiljast tvinnanda. Antin “at føroyskt háamál verður bert brúkt sum skriftmál” ella “At føroyskt skriftmál inniheldur bert føroyskt háamál”. Eg tulki tað sum í tí seinna døminum, av tí at Johnny hevur skriftmálið í bundnum formi. Eg kann tó fara skeivur. Um so er, havi eg onga orsök at pilka við hugsanina hjá Johnny, tí so hevur útlegging mín einki støði at byggja á.

harðan stein, at manglandi viðgerðin av diglossiu sæst aftur í føroyskari orðabókagerð, tí vissuliga eru nógv lágmarksorð, sum ikki sleppa upp í part.

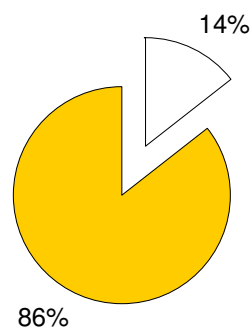
Prosentbýtið millum Móðurmálsorðabók og Útlegdarlista fyri stakroyndir í bólki 1 er uppsett í mynd 8.1 niðanfyri. Orðini í Útlegdarlistanum lúka sum kunnugt ta treyt, at tey standa minst tvær ferðir í orðtítteleikalistanum. Gev tí gætur, at henda treyt er ikki sett Móðurmálsorðabókini, t.e., at hon kann hava orð, sum als ikki verða brúkt í føroyskum skriftmáli. Partur hennara kann tí vera minni, enn myndin vísir.

Mynd 8.1

Prosentbýtið millum samansetingar í Móðurmálsorðabók og Útlegdarlista við støði í stakroyndunum í bólki 1.

Treyt:

Orðini hava føroyskar bókstavar, føroysk ljóð og føroyskt trýst.

□ Móðurmálsorðabók ■ Útlegdarlisti

Leyst/fast samansett sagnorð, har fyrri liður er fyriseting ella hjáorð

Eg gavi eisini valt at nákanna leyst/fast samansett sagnorð við fyriseting ella hjáorði. Við eru einans samansetingar, har seinni liður hevur trýst á fyrsta stavilsi, tá ið hann stendur einsamallur. Orð sum t.d. *avspasera* og *mótargument* eru tí ikki við. Heldur ikki orð sum *tileinkisgera* og *viðlíkahalda* eru við, av tí at tey lúka ikki treytina um trýst á fyrsta stavilsi. Hetta er gjørt fyri at lúka treytina í bólki 1 til fulnar.

Valdu fyrisetingarnar og hjáorðini vóru hesi: *aftur*, *av*, *á*, *burtur*, *eftir*, *fram*, *frá*, *fryi*, *gjøgnum*, *inn*, *inni*, *í*, *med*, *mót*, *niður*, *pá*, *saman*, *sundur*, *til*, *um*, *undir*, *upp*, *úr*, *út*, *úti*, *við* og *yvir*.⁷²

Orðliður	Dømi úr Útlegdarlista	Títtleiki í Mób	Títtleiki í Útlegdarlista
aftur-	afturhalda	0	5
av-	avrunda	68	21

⁷² Orðini, sum tøluni fyri Útlegdarlistan vísa til, eru at síggja í Fylgiskjali 4: Yvirlit yvir fast og leyst samansett orð. Hetta fylgiskjal vísir eisini yvirlit yvir leyst/fast samansett navnorð, lýsingarorð og sagnorð í lýsingarhátti.

á-	áliggja	20	1
burtur-	burturvísa	0	4
eftir-	eftirkanna	3	10
fram-	framala	7	13
frá-	fraráða	3	8
fyri-	fyritrekkja	11	12
gjøgnum-	gjøgnumføra	2	4
inn-	innheinta	7	14
inni-	innibera	2	2
í-	íresta	8	4
med-	medvirka	0	2
mót-	mótvirka	4	6
niður-	niðurgera	1	11
pá-	pástanda	0	1
saman-	samanlíkna	1	9
sundur-	sundurgreina	0	2
til-	tillaga	7	20
um-	umhugsa	30	7
undir	undirgrava	10	4
upp-	uppfata	12	31
út-	útbyggja	16	38
úti-	útilukka	2	1
við-	viðføra	7	6
yvir-	yvirdríva	10	15

Til samans eru hetta 231 í orðabókini og 254 í Útlegdarlistanum. Eg skal viðmerkja, at av teimum 254 standa 90 í ósamansettum formi í orðabókini.

Í summum førum umboðar orðabókin henda orðabólk rímliga væl, serliga fyrisetingarnar *av*, *á* og *um*. 254 orð tykir mær tó at vera ov nógv at leggja burturúr, og fleiri áttu at verið við í bókini, t.d. *avrunda*, *gjøgnumføra*, *pástanda*, *samanlíkna* og fleiri onnur. Skuldi eg víst á okkurt, sum serliga liggur á láni, eru tað orð við forliðunum *til-*, *upp-* og *út-*, t.d. orð sum *tilkalla*, *tilluta*, *tiltrekkja*, *uppbyggja*, *uppdraga*, *uppfata*, *útflyggja*, *útføra* og *útstrála*. Meg lysti at vita, hvussu óføroysk hesi orð munnu kennast hjá málbrúkaranum, tí ein skal vera rímliga kønur til at siga, at orð sum *uppbyggja* og *tilluta* ikki eru nóg føroysk at standa í eini móðurmálsorðabók. Sama kann sigast um øll tey nevndu dømini, uttan kanska orðið *tiltrekkja*. Í føroyskari orðabókagerð má frávalið av slíkum orðum fyri ein part verða grundað á hugburð, men eftir mínum tykki er hugburður eitt ov veikt og ógrundað hugtak at nýta sum arbeidsamboð. Slíkur arbeidsháttur gagnar neyvan teirri góðu orðabókini, og her man stílhugtakið vera munandi betri og málfrøðiliga skilvísari amboð.

Samanteljing, bólkur 1:

Í hesum bólkum havi eg við stakroyndum av samansetingum, við náleiting eftir orðum, sum koma fyrri í minsta lagi 10 ferðir, og við náleiting eftir sagnorðum við fyriseting/hjáorði sum fyrra liði víst á til samans 1.355 orð, sum ikki standa í Móðurmálsorðabókini, men sum annars øll somul verða nýtt í skrivaðum føroyskum nú á døgum.

8.2.2 Bólkur 2

Treyt: Orðini skulu hava føroyskar bókstavar og føroysk ljóð, men ikki føroyskt trýst.

Orð sum koma fyrri í minsta lagi 10 ferðir í bólkum 2

Miðalvarpingar

hallo.

Hjáorð

absolutt.

Lýsingarorð

abstrakt, aktuellur, alternativur, alvorligur, antikk, desperatur, eksperimenterandi, eksternur, elegant, etableraður, euforiserandi, fallitt, fantastiskur, fleksibul, funktionellur, galantur, imponerandi, intensur, internur, ironiskt, irriterandi, kombineraður, komplettur, konkretur, konkurs, konsekvent, kontant, kvoteraður, manuellur, materiellur, mobilur, modernaður, møbleraður, ortodoksur, parallelt, perfektur, prinsipiellur, prinsipielt, privatiseraður, professionellur, profetiskur, realistiskur, reellur, reelt, relevantur, religiøs, seksuelt, seriøs, sjarm-erandi, stabilur, suverenur, teoretiskur, tolerantur, traditionellur, økonomiskur.

Sagnorð

argumentera, behalda, definera, diskutera, effektivisera, fantasera, fokusera, inspirera, installera, integrera, investera, kapitalisera, kompensera, konsentrera, konsolidera, konstruera, konvertera, kopiera, kritisera, kvalifisera, levera, manipulera, montera, motivera, normera, notera, observera, planera, plasera, praktisera, prioritera, produsera, provianterast, reguleta, reklamera, respektera, sanera, sitera, siteraður,

stabilisera, umskylda.

Navnorð

abort, akkord, aktivering, aktivitetur, aktørur, alarmur, alkoholikari, alternativ, amatørur, apoteksverk, arena, argument, arrogansa, atmosfera, autistur, ballett, demokrati, depositum, design, detalja, diabetes, diabetikari, diagnosa, dialogur, diplom, direktiv, display, dramatikkur, effekt, effektivitetur, ekspertisa, elektrisitet, elektromotorur, elektronik, element, elita, epilepsi, faktorur, faktura, fakturering, fantasiur, favorittur, fiasko, filosofi, forbrúk, frekvensur, garanti, globalisering, grafikkort, grafikkur, harmonikuhurð, hotellferð, identitetur, idiot, idioti, initiativ, institutt, instrument, instrumentbretti, integratió, kabina, kalessja, kantina, kapasitetur, karantena, karensdagur, karriera, katastrofa, komfort, kommunueind, kompensatió, komponistur, kompositió, konflikt, konjunkturur, konkursslóg, konsertferð, konsolidering, kontaktpersónur, kontór, kontrakt, kontrol, konvertering, kopi, korrupsió, kosmetikk, kreditorur, kredittvirði, kriminalitetur, kriterium, kritikkur, kvalitetur, laboratorium, layout, levering, likvidatió, litteraturur, loyalitetur, make-up, matematik, matrikulering, metadonviðgerð, metallakk, miljø, millennium, missionerur, mobiltelefon, modell, modem, modul, moment, monopol, motiv, motoramboð, museum, musikk-lærari, narkotika, narkotikaráðnum, naviga-

tørrur, normering, operatørrur, organisatión, organistur, panikkur, parabol, parlament, parúkkur, pedagogur, perioda, perspektiv, petroleum, planet, plasing, poeng, polarisering, politifólk, portørrur, praktikantar, praktikk, prinsipp, prinsippavgerð, privatisering, problem, produkt, produktivitetur, profilur, programm, programleiðari, promillukoyring, prosentpartur, prosess, prosjekt, prospekt, protokol, proviantering, provisió, pyramida, rationalisering, reaktión,

refusión, reglement, regulering, rekord, religiún, remi /-i:/, reolveggur, respekt, responsum, restaurant, retur, revisor, salong, sanering, sanitet, satelittur, sektorur, sjaførur, sjampanja, solidaritetur, solistur, solvensur, stabilitetur, statistikkur, stativ, subjekt, supportur, surround, suverenitetur, tabernakkul, taktikkur, talent, tastatur, telefonkort, teori, tolett, toleransa, transportur, turistur, undulátur, univers, volapyk, økonomi.

Hetta eru 302 orð til samans. Vanligasta orðið er *modem*, og millum onnur vanlig orð eru *alternativ*, *telefonkort*, *modell*, *garanti*, *privatisering*, *design*, *grafikkort* og *argument*, sum øll koma fyri minst 100 ferðir.

Stakroyndir av samansetingum

Reglurnar fyri samansetingar eru tær somu, t.e., at fyri at fáa tvær samansetingar, skal talan vera um tvey ymisk orð í sjálvari samansetingini.

At kanna, hvussu útbreitt eitt atskoyti kann vera í føroyskum, havi eg valt at kanna eftirskoytið *-ión* (*-sión* og *-tión* undir einum) fult út. Tað merkir, at eg havi bæði kannað, hvussu nógv einsamøll orð eru við *-ión* (t.d. *provisión*), hvussu nógv samansetingar eru við *-ión-* í fyrri liði (t.d. *provisiónsinntøka*) og hvussu nógv eru við seinna liði (t.d. *søluprovisión*).

Stakroyndir av samansetingum – fyrri liður (bólkur 2)

Treyt: Orðini skulu hava føroyskar bókstavar og føroysk ljóð, men ikki føroyskt trýst.

Orðliður	Dømi úr Útlegdarlista	Títleiki í Mób	Títleiki í Útlegdarlista
be ⁻¹⁾	bestemt	12	40
for ⁻²⁾	forsterkari	101	126
-íons ⁻³⁾	konfirmatiónskjóli	2	115
kommunu ⁻⁴⁾	kommunubygnaður	5	44
kredit(t)-	kredittkort	1	10
motor-	motorvegur	7	25
parabol-	parabolskermur	0	10
politi ⁻⁵⁾	politibilur	3	38
program(m)-	programpolitikkur	0	8
prosent-	prosentpartur	0	14

Í alt eru hetta 131 samansetningar í orðabókini og 430 í Útlegdarlistanum ella gott og væl trýggjar ferðir so nógv.

¹⁾ Be-: Tey vanligastu orðini eru *behalda, behøvast, beskorið, beslag, bestemma, bestemt, betrekk* og *bevíst*, sum øll koma fyri í minsta lagi 10 ferðir. 12 slík slík orð eru í Móðurmálsorðabókini, og av teimum eru 10 merkt sum talumálsorð. Harafturat eru 29 orð nevnd undir leitorðinum *be-*, uttan at tey finnast sum sjálvstøðug leitorð. Hví so er, veit eg ikki. Ikki tí, hetta er vanlig mannagongd, tí alt nevnist ikki, annars gerst bókin alt ov rúgvismikil og ongantíð liðug heldur. Bera vit t.d. saman við leitorðið *skúla-*, so standa 26 samansetningar undir hesum orði, uttan at tær eru sjálvstøðug leitorð. Munurin er bara, at harumframt hevur bókin 36 “skúla-orð” sum leitorð, men bert 12 “be-orð”. Ein kann tí fáa illgruna um, at munurin kemst av málreinsingarávum, men hetta eru bert gitingar. Eg veit tað ikki.

²⁾ For-: Vanligasta orðið við hesum forskoyti er *forsterkari*. Tey, sum koma fyri í mínsta lagi 10 ferðir, eru: *forbí, forbrotið, forbrúk, forhandla, forhandlarar, forkastiligt, forkláringin, fornermaður, fornuft, fornuftugt, forrenta, forrestin, forrætning, forskalling, forslær, forstáilsi, forsyrgja, forsømd* og *fortapilsi*. Í Móðurmálsorðabókini er eisini fitt av slíkum orðum – 101 – helst tí, at hetta forskoytið varð brúkt í norrønum. Nógv tað vanligasta orðið er *foreldur*, sum bókin eisini nevnir. Tað er ikki merkt sum talumálsorð, sum eisini er púra beint. Undranarvert er harafturímóti, at orðið, sum eigur eitt klárt annaðpláss, at *fortelja*, er merkt sum talumálsorð, hóast tað er ógvuliga vanligt á skrift. 550 ferðir kemur tað fyri.⁷³

³⁾ -iðns-: Her sæst veruliga, hvussu lítið Móðurmálsorðabókin ger við summar orðabólkar. Tvey orð, *missiónshús* og *missiónsvika*, er alt, sum er tikið við, afturímóti teimum 120, sum Útlegdarlistin vísir á. Ein kann av røttum spyrja, um málreinsingin ikki er meira til ampa enn gagn fyri føroyskar orðabøkur, tá ið so er.

⁴⁾ Kommunu-: Umframt tey 5 orðini, sum Móðurmálsorðabókin hevur sum leitorð, eru 8 orð nevnd undir leitorðinum *kommunu-*, uttan at tey finnast sum sjálvstøðug leitorð. Eg havi longu víst á, at hetta er vanlig mannagongd, men tað eigur at verða gjørt við varsemi, og helst skulu slík orð kunna greiða frá sær sjálvum. *Kommunupolitikkur* kann vera slíkt orð, men øðrvísi er við orðum sum

⁷³ Sí meira um talumálsorðini í kapitlinum “Móðurmálsorðabókin og talumálsorð” á bls. 79.

kommunulækni og *kommunuvegur*. Eg tori ikki at siga, um málreinsing hevur ávirkað hetta, men neyvan er hon einasta orsök.

⁵⁾ **Politi-**: Forliðurin *politi-* er munandi vanligari í skrift enn forliðurin *løgreglu-*. Fara vit í orðtítteleikalistan at leita millum teirra, sum koma fyrri í minsta lagi 2 ferðir, so eru 41 ymisk dømi við *politi-* og 15 við *løgreglu-*.

Stakroyndir av samansetingum – seinni liður (bólkur 2)⁷⁴

Treyt: Orðini skulu hava føroyskar bókstavar og føroysk ljóð, men ikki føroyskt trýst.

Orðliður	Dømi úr Útlegdarlista	Títtleiki í Mób	Títtleiki í Útlegdarlista
-era ⁶⁾ (sagnorð)	privatisera	18	172
-ilsi ⁷⁾	forstáilsi	13	12
-ión (-sión/-tión)	spekulatióin	7	134
-ión ⁸⁾ (samansetingar)	skattaspekulatióin	2	53
-motorur	páhangsmotorur	3	17
-prosent	arbeiðsloysisprosent	1	13
-stativ	gólvstativ	0	10

Yvirlitið vísir 44 orð í orðabókini og 411 í Útlegdarlistanum – stívliga 9 ferðir fleiri, sum er ein ovurstórur munur.

⁶⁾ **-era**: Vanligasta orðið er – kanska ikki so lægið í hesum døgum – at *privatisera*. Hesi orð eru annars líka illa umboðað sum navnorðini, ið enda við *-ión*, tí 18 ímóti 172 má sigast at vera ógvuliga lítið umboðandi. Harafturat koma tilsvareandi navnorð. Summi koma fyrri undir eftirskoytinum *-ión* sum t.d. adoptiún fyri adoptera, men hópur av orðum hevur onnur eftirskoytið so sum *-ing* (t.d. privatisering). Her er altso talan um ørgrynni av orðum, sum eg giti mær til, at málreinsingin stutt sagt hevur útilokað.

⁷⁾ **-ilsi**: Móðurmálsorðabókin hevur fitt av slíkum orðum, t.d. *forargilsi* og *vælsignilsi*. Men kanna vit eftir, so eru 8 av teimum 13 orðunum ikki umboðað í orðtítteleikalistanum, t.e., at tey eru sjáldsom orð í føroyskum skriftmáli. Helst eru tey talumálsorð. Flestu av orðunum í Útlegdarlistanum eru eisini sjáldsom á skrift, men orðið *forstáilsi* skarar framúr og kemur fyrri heilar 43 ferðir. Tað skuldi tí átt eitt sjálvskrivað pláss sum leitorð í orðabókini.

⁷⁴ Av tí at orðini í hesum bólki nú standa sum seinni liður, ber ikki til at halda treytina um, at trýstið ikki skal vera á fyrsta stavilsi. Tí verður vikið frá henni í hesum føri.

⁸⁾ -iön: Nógv tað vanligasta orðið er *fólkapensiön*, sum kemur fyri 303 ferðir. Orðið er eisini í Móðurmálsorðabókini, men samanumtikið hevur málreinsingin verið hørd við henda bólki. Til samans hevur orðabókin 11 slík orð, antin stök ella samansett. Málreinsarin heldur kanska væl standa til, men tá ið hugsað verður um, at Útlegdarlistin vísir á 307 onnur dømi við hesum eftirskoyti, er orsök enn eina ferð at spyrja, um føroysk orðabókaskrivning er á rættari leið.

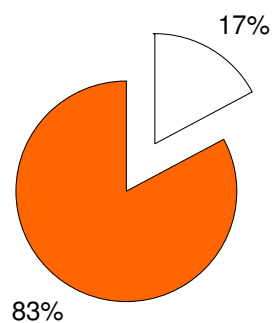
Samanumtikið er líka galið við bólki 2 sum við bólki 1, tí eisini í hesum føri hevur málreinsingin útilokað hópinn av orðum. Men tað er áhugavert – og kanska eitt sindur óvæntað – at henda útilokan tykist ikki at hava so góða undirtøku millum fólk. Kanningin vísir í hvussu er, at 58,79% av teimum spurdu halda, at orð, sum lúka treytirnar í bólki 1, skulu standa í Móðurmálsorðabókini, og fyri bólki 2 er talið enn størri, 65,92%.⁷⁵ Gamaní er kanningin bert vegleiðandi, men leggja vit hartil góðu undirtøkuna, sum vanlig útlendsk orð fáa,⁷⁶ so tori eg at siga, at fólk er ímóti málreinsingini í hesum føri. Tí fari eg eisini at ivast í, um Johnny Thomsen hevur rætt, tá ið hann viðvíkjandi sosiolingvistiska spurninginum um hugburðin hjá málbrúkarum til lág málið sigur, at “tað verður vanvirt av tí ráðandi málpolitikkinum og av nógvum talandi.” (Thomsen 1993 bls. 5).⁷⁷ Eg veit ikki, hvussu støðan hevur verið, men við mínum royndum fari eg at halda, at nú er støðan tann, at lág málið verður vanvirt av fáum talandi. Tað er hugsandi, at vit tosa um eina hugburðsbroyting, men tað skulu størri og betri kanningar til at staðfesta.

Mynd 8.2

Prosentbýtið millum samansetingar í Móðurmálsorðabók og Útlegdarlista við støði í stakroyndunum í bólki 2.

Treyt:

Orðini hava føroyskar bókstavar og føroysk ljóð, men ikki føroyskt trýst.

□ Móðurmálsorðabók ■ Útlegdarlisti

⁷⁵ Sí Talva 7.5 – Hugburður til úrvald útlendsk orð (spurningur 32) á bls. 48.

⁷⁶ Sí Talva 7.4 – Hugburður til útlendsk orð sum heild (spurningur 31) á bls. 47.

⁷⁷ Umskrivað endurgeving, tó ikki innihaldsliga. Mín undirstriking.

Samanteljing, bólkur 2:

Í bólki 2 havi eg við stakroyndum av samansetingum og náleiting eftir orðum, sum koma fyrri í minsta lagi 10 ferðir, víst á til samans 1.143 orð, sum ikki standa í Móðurmálsorðabókini, men sum øll verða nýtt í skrivaðum føroyskum.

8.2.3 Bólkur 3

Treyt: Orðini skulu hava føroyskar bókstavar og føroyskt trýst, men ikki føroysk ljóð.

Orð sum koma fyrri í minsta lagi 10 ferðir í bólki 3

Miðalvarpingar

bravo.

Hjáorð

alias, egentliga, stadi(g)vekk, sikken.

Lýsingarorð

beige, fysiskur, gratis, internationalur, kemiskur, kyniskt, logiskur, satans, skeg, tabu, typiskt.

Sagnorð

planleggja.

Navnorð

alufelga, bioanalytikari, borðladari, damusúkkla, data,¹⁾ databasu, dato, dramaverkstaðnum, fakfólk, fysioterapi, gen, gengransking, grad, kamera, kaos, kinasavn, kingo, kodi-magnyl, ladari, marathon, marketing, plan(ur), radiopassari, skenkur, skitsa, stadion, statsseminarium, superligan, tupa.

Hetta eru 46 orð til samans og munandi minni tal enn í bólki 1 og 2. Vanligasta orðið er *dato*, sum saman við orðinum *data* er einasta orð, sum kemur fyrri minst 100 ferðir. Orsøkin til, at hesin bólkur er tilsvareandi lítil, er helst samanfallið millum treytina um, at orðini skulu ikki hava føroysk ljóð, samstundis sum tey skulu hava trýst á fyrsta stavilsi. Tí tosa vit um orð við útlenskum ljóðum, so verður spurningurin um trýst eisini aktuallur, av tí at fleiri orð við t.d. longum /a:/ og /y:/ hava *ikki* trýst á fyrsta stavilsi. Hetta sæst eisini aftur í bólki 4, tí so skjótt vit taka burtur hesa trýstregluna, økjast orðini beinanvegin nógv í tali.

¹⁾ Data: Orðabókin hevur formin *dáta*, men eg rokni hetta sum leitorð fyrri seg. Sama er við orðum sum satans/sátans og tupa/týpa.⁷⁸

⁷⁸ Sí eisini viðmerking 1: “Slettis” undir viðgerðini av orðum, sum koma fyrri í minsta lagi 10 ferðir í bólki 1

Stakroyndir av samansetingum – fyrri liður (bólkur 3)

Treyt: Orðini skulu hava føroyskar bókstavar og føroyskt trýst, men ikki føroysk ljóð.

Orðliður	Dømi úr Útlegdarlista	Títleiki í Mób	Títleiki í Útlegdarlista
damu- ¹⁾	damusúkkla	0	5
data-/dáta/u- ²⁾	datanet	7	18
fak- ³⁾	fakfólk	2	16
radio-	radiopassari	0	20
stats- ⁴⁾	statsborgari	0	18

Í alt eru 9 slíkar samansetingar í orðabókini afturímóti heili 77 í Útlegdarlistanum. Ein fittur munur.

¹⁾ Damu-: Formurin *dámu-* er eisini kannaður. Einki dømi við á er í Útlegdarlistanum.

²⁾ Data-: Formurin *dáta/u-* er eisini kannaður. Útlegdarlistin hevur 18 slík dømi, harav eru 6 formar, sum einans hava á. Sum ósamansett orð er *dáta* ikki óvanligt heldur, tó at formurin við longum /a:/ eigur ein fittan mun, 189 ímóti 44.

³⁾ Fak-: Orðini í orðabókini eru *fakfelag* og *fakligur*. Samheitið *yrkis-* verður eisini brúkt á skrift, tó at *fak-* er nógv tað vanligara. Orðið *yrkisligur* kemur t.d. fyri 46 ferðir, *fakligur* 692. *Yrkisfelag* kemur fyri 88 ferðir, *fakfelag* 542. Tá eru ikki taldir formar, sum kunnu hava samband við sernøvn, t.d. *fakfelag/fakfelagið* og *yrkisfelag/yrkisfelagið*.⁷⁹ Men hóast henda týðiliga mun á orðunum í skriftmáli, eru bæði *fak*, *fakligur* og *fakfelag* talumál sambært orðabókini. Skilji tann, ið skilja kann.

⁴⁾ Stats-: Formurin *státs-* er viðtaldur. Einki dømi við á er tó í Útlegdarlistanum. Sum ósamansett orð kemur *státur* tó fyri, men ógvuliga sjáldan afturímóti forminum við longum /a:/, 32 ferðir ímóti 566. Eins og við *dama* og *data* skuldi hetta kunna givið orðabókahøvundunum okkurt at hugsa um.

Stakroyndir av samansetingum – seinni liður (bólkur 3)

Treyt: Orðini skulu hava føroyskar bókstavar og føroyskt trýst, men ikki føroysk ljóð.

Orðliður	Dømi úr Útlegdarlista	Títleiki í Mób	Títleiki í Útlegdarlista
-fak	handilsfak	0	7

⁷⁹ Her verður t.d. hugsa um ”*Yrkisfelag* studentaskúla og HF-lærara”. Eg veit einki felag, sum inniheldur orðini *fakfelag* ella *fakfelagið*, men til tess at hava somu treytir fyri bæði orðini, eru hvørgin formur viðtaldur.

-plan(ur)	skráplan	0	7
-radio	klokkuradio	0	3
-typa	blóðtypa	0	1
-stadion	fótbóltsstadion	0	3

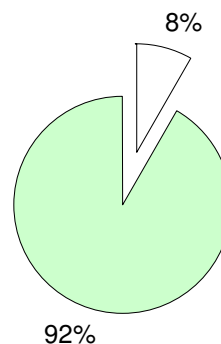
Orðabókin hevur ongar samansetingar við nevndu dømunum. Í hesum bólki, serliga viðvíkjandi seinna liði í samansetingum, eru ikki so nógv orð at vísa á sum í undanfarnum bólki. Eg kann tó staðfesta, at tað langa a-ið /a:/ er munandi vanligari í føroyskum enn onnur ljóð, ið vanliga verða kallað óføroysk, t.d. /ge/, /gi/, /ke/, /ki/ og /y:/. Hetta sæst eisini aftur millum orð, sum koma fyrri minst 10 ferðir, tí av 47 orðum hava 26 langt /a:/. Á øðrum plássi kemur langt /y:/ við 7 dømunum. Sambært kanningarúrslitunum halda um 85% av teimum, sum svarað hava, at orðið *gittari* kann standa í Móðurmálsorðabókini.⁸⁰ Hetta er sum sagt bert eitt av hesum ljóðum, men eg meti sjálvur, at ljóðini /ge/, /gi/, /ke/ og /ki/ kunnu flokkast undir einum. Taka vit orðini garasja og masasja, so góðtaka ávikavist 60 og 45% hesi orðini við longum /a:/, men her eiga vit at minnast til, at trýstið liggur ikki á fyrsta stavilsi. Hetta kann tí hava minkað um undirtøkuna. Einki orð við longum /y:/ við trýsti á fyrsta stavilsi var við í spurnarblaðnum. Men *ein* av teimum spurdu vil í øllum førum hava *eitt* slíkt orð við í Móðurmálsorðabókina. Boðini eru greið: ”Fá so hatta lynlásið á prent!”⁸¹

Mynd 8.3

Prosentbýtið millum samansetingar í Móðurmálsorðabók og Útlegdarlista við støði í stakroyndunum í bólki 3.

Treyt:

Orðini hava føroyskar bókstavar og føroyskt trýst, men ikki føroysk ljóð.

□ Móðurmálsorðabók ■ Útlegdarlisti

Samanteljing, bólkur 3:

Í bólki 3 havi eg við stakroyndum av samansetingum og við at náleita eftir orðum, sum koma fyrri í minsta lagi 10 ferðir, víst á til samans 144 orð, sum ikki standa í Móðurmálsorðabókini, men sum øll somul verða nýtt í skrivaðum føroyskum máli.

⁸⁰ Sí Talva 7.5 – Hugburður til úrvald útlendsk orð” á bls. 48.

⁸¹ Informantur L3, svar 32. Eg havi broytt upprunaorðingina nakað til at nýta í endurgeving, men orðini og meiningin eru tey somu. Annars kemur *lynlásið* 10 ferðir fyrri í listanum, men hetta sannførir neyvnan nakran málreinsara kortini. Hann kann eisini gleðast um, at *snarlásið* kemur 17 ferðir fyrri.

8.2.4 Bólkur 4

Treyt: Orðini skulu hava føroyskar bókstavar, men ikki føroysk ljóð og ikki føroyskt trýst.

Orð sum koma fyri í minsta lagi 10 ferðir í bólki 4

Hjáorð

totalt.

Lýsingarorð

anonymur, banalt, brutalt, demokratiskur digitalur, dramatiskur, dynamiskur, generellur, generelt, genialur, geografiskur, globalur, gymnasialur, liberalur, lokalt, lokalur, loyalur, matematiskur, mentalt, moralskur, nationalur, neutralur, okay, okey, optimalt, optimalur, originalt, originalur, parlamentariskur, pedagogiskur, pelagiskur, psykiatriskur, radikalt, radikalur, regionalur, royalur, sentralt, sentralur, solidariskur, strategiskur, teknologiskur, total.

Sagnorð

analysera, blokerá, fungera, lakkera, markera, provokera, reagera, redigera.

Navnorð

agenda, akasiuviði, akvarium, analysa, anarki, arkivmynd, automat, baldakin, brigada, denarur, dialogur, disketta, etagusong, fanatikari, fasanur, festivalur, fibromyalgi, format, garaga, garasja, generalur, geografi, hydrogen, ideologi, kanal, kapitalstreymar, kapitalur, kemi, kiropraktor, kollegium, kriminalforsorg, legat, logikkur, lokalfeløg, magasin, magistarafelag, mandat, manualur, mineralull, moralur, notat, oasa, omega, orakul, parkeringspláss, passatur, pedagogur, pensionat, plantasja, potenciali, privatfólk, psykologi, psykologur, referat, reklama, roman, seminar, seminarium, sentralbanki, sentrallás, signal, simulator, sitat, skandala, solarium, sosialpolitikkur, strategi, synagoga, synergi, terminal, termostatur, ultimatum, variabul, vibrator.

Hetta eru 125 orð til samans. Eins og við hinum bólkunum er talið í royndum eitt sindur størri, av tí samansetingar við sama fyrri ella seinna liði verða bert taldar eina ferð. Vanligasta orð í hesum bólki er *kapitalur*, og onnur orð, ið øll koma fyri í minsta lagi 100 ferðir, eru *lokalur*, *sentrallás*, *notat*, *psykiatriskur*, *totalt*, *automatiskur*, *seminarium*, *pedagogiskur*, *pedagogur* og *moralskur*. Sum nevnt í bólki 3, so hevur trýstið á orðunum nógv at siga fyri orðamongdina, tí hon veksur nógv, nú reglan um trýst á fyrsta stavilsi verður burturtikin.

Stakroyndir av samansetingum – fyrri liður (bólkur 4)

Treyt: Orðini skulu hava føroyskar bókstavar, men ikki føroysk ljóð og ikki føroyskt trýst.

Orðliður	Dømi úr Útlegdarlista	Títtleiki í Mób	Títtleiki í Útlegdarlista
kapital- ¹⁾	kapitaleftirløn	0	48
lokal-	lokaluppgerð	0	16
privat- ²⁾	privatlærari	1	21
sentral-	sentralvarmi	0	4
sosial-	sosialliberalur	2	9

Við hesum dømum vísir Útlegdarlistin á 98 ymsar samansetingar og orðabókin einans á tríggar! Her fær eingin ivi verið um, at málreinsingin eigur at verða endurmett sum arbeiðsamboð í orðabókagerð.

¹⁾ **Kapital-**: Hetta er vanligasti orðliður í samansetingum aftan á atskoyti og orðini *el-* og *hond-*. Orðabókin hevur ongu samanseting við hesum orði. Í tí samfelagi, vit liva í, er ikki órímiligt at hugsa sær, at málbrúkarin javnan kemur í samband við fleiri av hesum orðum. Orð sum kapitalgrundarlag, kapitalstreymur, kapitalpostur, kapitalvirði, kapitaleftirlønartrygging og kapitalvinningur eru øll sera vanlig, men hvar kann málbrúkarin fara við iva sínum um hesi orð? Tað skuldi verið sjálvsagt at spurt eina móðurmálsorðabók um tey, men har hjálpir ikki at fara. Men svar skal hin ivandi hava, so føroyski málbrúkarin má helst spyrja danskar orðabøkur um púra vanlig orð í føroyskum. Nokk so løgið.

²⁾ **Privat-**: 1 av 21 er heldur pírið úrval, og eg fáí ikki havt aðra niðurstøðu, enn at málreinsingin enn eina ferð hevur gjørt ov nógv av. Orðabókin hevur harafturat 4 orð undir leitorðinum *privat*. Hví hesi ikki kunnu standa sum sjálvstøðug leitorð, er ikki lætt at vita, men tað er so neyvan gjørt fyri at spara pláss. Eg nevndi undir forskoytinum *be-* í bólki 2, at ein fær illgruna um, at ávís orð ikki eru sett sum leitorð av málreinsingarorsøkum, og eg hugsí sama tanka í hesum føri.

Stakroyndir av samansetingum – seinni liður (bólkur 4)⁸²

Treyt: Orðini skulu hava føroyskar bókstavar, men ikki føroysk ljóð og ikki føroyskt trýst.

Eins og við forliðunum *be-* og *for-* í bólki 2, eru liðirnir *-alur* og *-logi* í hesum bólki ikki samansettir við øðrum orðum. Taka vit orðið *normalur* sum dømi, so er tað bert við í hesum formi og ikki í samansetingum. Orðið *ónormalur* er tí ikki talt við, hóast tað finst í Útlegdarlistanum.

Orðliður	Dømi úr Útlegdarlista	Títleiki í Móð	Títleiki í Útlegdarlista
-alur ³⁾ (lýsingarorð)	lokalur	2	35
-logi ⁴⁾ (navnorð)	ideologi	0	25
-kapitalur	eginkapitalur	0	7
-moralskur	dupultmoralskur	0	2

⁸² Av tí at orðini í hesum bólki nú standa sum seinni liður, ber ikki altíð til at halda treytina um, at trýstið ikki skal vera á fyrsta stavilsi. Tí verður vikið frá henni í hesum føri, tá ið tað krevst.

Við nevndu dømmum hevur Útlegdarlistin 71 ymsar samansetingar, men orðabókin hevur einans tvær. Her er arbeitt líka óvandaliga sum við fyrra liði.

³⁾ -alur: Einsamøllu orðini í orðabókini eru *kommunalur* og *sosialur*. Hetta eru eisini tey vanligastu orðini, men 2 av 35 orðum er ikki serliga umboðandi fyri málsliga veruleikan. Eisini her haldi eg, at málreinsingin hevur gjørt ov nógv av.

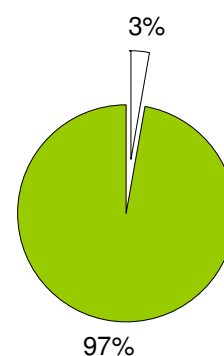
⁴⁾ -logi: Orðabókin hevur einki umboð fyri henda bólki. Helst er hugsanin, at orðliðurin *-frøði* skal avloysa *-logi*, men eg haldi ikki, at hetta er nýtilig próvgrund. Spurningurin um fremmandarorðabøkur kemur eisini upp á tal í slíkum føri, men vanlig orð av hesum slagi áttu at staðið í eini móðurmálsorðabók. Málreinsarin hevur neyvan orsök at óttast, at tey fara at vinna á frøðiorðum. Í hvussu er ikki á teimum vanligastu. Frøðiorðini eiga longu munin í 10 førum. *Lívfrøði* kemur t.d. fyri 232 ferðir afturímóti *biologi*, sum sæst 50 ferðir. *Vistfrøði* eigur enn størri mun á *økologi*, *samfelagsfrøði* upp aftur størri á *sosiologi*, og størsti munurin er millum *jarðfrøði* og *geologi*, 429 ímóti 20. Annars eru fólkalívfrøði, gudfrøði, sálarfrøði og tøkni-frøði eisini vanligari í skrivligum føroyskum enn útlendsku samheitini. Hinvegin er ideologi vanligari enn hugmyndafrøði, 81 móti 8, og patologi kemur fyri 27 ferðir afturímóti sjúkufrøði og sjúkdómsfrøði, sum ongantíð síggjast á skrift. Onnur vanligari ”logi-orð” eru demagogi, antropologi og neurologi.⁸³

Mynd 8.4

Prosentbýtið millum samansetingar í Móðurmálsorðabók og Útlegdarlista við støði í stakroyndunum í bólki 4.

Treyt:

Orðini hava føroyskar bókstavar, men ikki føroyskt trýst og ikki føroysk ljóð.

□ Móðurmálsorðabók ■ Útlegdarlisti

⁸³ Sí býtið millum *frøði* og *logi* í Fylgiskjali 3: Yvirlit yvir orð, sum hoyra til viðgerðina av bólkunum 1-8.

Samanteljing, bólkur 4:

Í bólki 4 havi eg við stakroyndum av samansetingum og náleiting eftir orðum, sum koma fyrri í minsta lagi 10 ferðir, víst á til samans 294 orð, sum ikki standa í Móðurmálsorðabókini, hóast hvørt einasta eitt verður nýtt í skrivaðum føroyskum nú á døgum.

8.2.5 Bólkur 5

Treyt: Orðini skulu hava føroysk ljóð⁸⁴ og føroyskt trýst, men ikki føroyskar bókstavar⁸⁵

⁸⁴ Dømi um føroysk ljóð í sumnum av nevndu orðum eru: bachelor (bakk*i* - vørr), bacon (beyð - gonnur), bootchip (rut - kipp), copyright (kópi - dreit), downloada (navn - flóta), web (nebb), wow (av), (miðalvarping). Um stóði mítt annars fyrri føroyskum ljóðum, sí kapittulin “Málsligar treytir fyrri orðum” á bls. 49.

⁸⁵ “Ikki føroyskar bókstavar” merkir í hesum sambandi, at ein ella fleiri av bókstavunum skulu vera c, é, q, w, x ella z.

Orð sum koma fyrri í minsta lagi 10 ferðir í bólki 5

Miðalvarpingar

wow.

Hjáorð

noxo.

Lýsingarorð

cool, extra, freelance, hardcore, max, medico-teknisk.

Sagnorð

chatta, downloada.

Navnorð

action, aircondition, bachelor, bacon, bootchip, box, boxmadrass, cache, cannabis, cd, cd-spælari, cello, chatt, chattari, chips, codex, coma, combi, combivognur, copyright, country, cowboybuksur, cup, discman, ecstasy, exit, exit-poll, fax, faxmodem, goodwill, hatchback, index, jazzfestivalurin, jazzur, joystick, juice, klax, liftback, luxus, maxfrekvensur, minitower, mix, mixari, motorcross, network, pc, pc-spøl, pick-up, pizza, postbox, powerstýring, prix, quisling, rock, rockbólkurin, sandwich, scannari, scootari, sex, show, software, subwoofari, taxa, techno, telefax, tricks, twist, wc, wc-kumma, web, webmeistarinn, western, zoom.

Hetta eru 83 orð til samans. Eg havi ikki talt orðini *klax* og *noxo* við, tí tey eru ikki útlendsk uttan slang ella stuttformar av orðunum *klaksvíkingur* og *nokk so*. Men føroysk eru tey, og eg vísi á tey fyrri at nevna, at slík orð liva sítt fríska lív í skriftmáli okkara.⁸⁶ Summi verða eisini bend sum vanlig

⁸⁶ Sum nevnt í innganginum skal orðið “skriftmál” í hesi ritgerð skiljast í víðastu merking, og ongar stílsligar ella stavsetingarligar avmarkingar verða settar orðinum yvirhøvur. Út frá hesi tulking ber síðan til at tosa um skriftmálsligan stíl og diglossiu, t.e., at eitt ávíst orð kann hoyra til ein ávísan stíl. Verður henda tulking ikki lögð í orðið “skriftmál,” ber heldur ikki til at tosa um stíl.

orð, t.d. klaxur, klax, klaxi, klaxar, klaxum. Um tey skulu standa í eini móðurmálsorðabók, er so annar spurningur.

Av nevndu orðum standa annars *box, cello, chips, fax, harddiskur, jazzur, juice, luxus, pizza, postbox, rock, scannari, scootari, telefax* og *twist* nevnd í Móðurmálsorðabókini við føroyskum stavum og formum. Vanligasta orðið er annars *fax*, og onnur orð, ið koma fyri 100 ferðir ella meira, eru *cool, webmaster, max, cup, telefax, powerstýring, cd, wc, box* og *copyright* í nevndu raðfylgju. Lesarin kann siga, at orð sum *fax, max, cd* og *wc* eru stuttformar/styttingar og ikki orð, og tað kann vera nakað um tað. Eg tulki tey tó sum vanlig orð, av tí at tey verða brúkt í nevnda formi í øllum viðurskiftum og kunnu standa einsamøll sum útsøgn.

Størsta broyting við hesum og komandi bólkum er, at nú koma fremmandir bókstavar afturat, og orðini avdúka seg seg sum útlendsk, t.d. *action, chatta, exit, hatchback* og *show*. Henda avdúking sæst eisini aftur hjá teimum, sum hava ómakað sær at gjørt viðmerkingar í kanning míni. Ikki tí at tey nú meiri ímóti útlendskum orðum, men tí at tey vilja stava tey við føroyskum stavum. Ein sigur: "*Tey útlendsku orðini, vit brúka, kunnu onkuntíð hava øðrvísi týðning enn tey føroysku orðini, so tey kunnu gott standa í orðabókini, men ikki orð við útlendskum stavum.*"⁸⁷ Ein annar sigur: "*Haldi, at útlendsk/innflutt orð skulu lagast til føroyska stavseting og bendingarlag (lynlás – línlás).*"⁸⁸ Og ein triði: "*Eg haldi, at orðini begynna, quislingur, plakát, acryl og gelé kundu fingið ein annan stavingarhátt. Td. beginna, kvislingur, plakat, maskara.*"⁸⁹ Henda mótstøða móti útlendskum stavum sæst eisini aftur í Talva 7.5 – Hugburður til úrvald útlendsk orð" á bls. 47, tí undirtøkan er yvirhøvur minni fyri bólkarnar 5-8, sum allir hava útlenskar bókstavar. Hvørt hetta er einasta orsök, veit eg ikki, men eg haldi meg kunna staðfesta, at av málsligu fyrbrigdunum *útlendsk ljóð, útlendskt trýst* og *útlenskir bókstavar*, so vekja bókstavarnir størstu mótstøðuna. Hetta er sjálvandi sagt við tí fortreyt, at í kanning míni hevur fólk sæð orðini á prenti. Áhugavert hevði verið at kannað fólksins hugsan um somu orð, um tey í staðin skuldu lurtað eftir teimum. Tað kundi verið, at úrslitið gjørdist eitt annað.

⁸⁷ Informantur H5, svar 32.

⁸⁸ Informantur I3, svar 33

⁸⁹ Informantur J4, svar 32

Stakroyndir av samansetingum – fyrri liður (bólkur 5)

Treyt: Orðini skulu hava føroysk ljóð og føroyskt trýst, men ikki føroyskar bókstavar.

Orðliður	Dømi úr Útlegdarlista	Títtleiki í Móð	Títtleiki í Útlegdarlista
cd-	cd-spæl	0	11
chat- ¹⁾	chatforrit	0	1
country-	countrybólkur	0	2
cowboy-	cowboyhatur	0	5
jazz- ²⁾	jazzfløga	0	10
pc-	pc-koyrikort	0	6
rock- ³⁾	rockbólkur	0	11
taxa- ⁴⁾	taxabilur	0	2
web- ⁵⁾	webloysn	0	13

Sum sæst hevur orðabókin – ikki heilt óvæntað – onga samanseting við valdu dømum. Útlegdarlistin hevur 61.

¹⁾ Chat-: Kanna vit, hvussu hetta orð verður stavað, so skuldi ein ikki hildið, at fólk vilja stava útlendsk orð við føroyskum bókstavum, soleiðis sum kanningin vísir. Tí orðið *chat(t)* við *ch-* kemur 236 ferðir fyri í ymsum formum og samansetingum, men formarnar *kjat(t)* og *tjat(t)* síggja vit einans 20 ferðir. Ein orsök *kann* vera, at ofta er tað ungdómurin, sum brúkar orðið, og at hann er meira opin fyri útlenskum enn tey tilkomnu. Hetta er sjálvandi mín hugsan, men hon samsvarar tó eitt sindur við kanningarúrslitið. Bróðurparturin av teimum, sum vilja hava útlendsk orð stavað á føroyskum, er nevnliga tilkomin. Í tí yngra aldursbólkinum, 17-25 ár, var tað bert ein, sum gjørði vart við henda spurning, ella 2,2%. Í eldra bólkinum, millum 26-67 ár, gjørdur 9 fólk vart við hetta, ella 16,4%. Av hesum 9 vóru tey 6 eldri enn 40 ár. Eg skal minna á, at fólk vórðu ikki spurd um hetta yvirhøvur, men úrslitið gevur eftir mínum tykki eina ábending um, at tey tilkomnu hugsa meira um stavsetingina enn tey ungu. Tilkomin er kanska so nógv sagt um tey, sum eru 26, men helst hava tey gjørt sær nakað fleiri tankar um hetta enn tey 17 ára gomlu.

²⁾ Jazz-: Orðabókin hevur føroyska formin *djass*, men nevnr onga samanseting við orðinum. Í Útlegdarlistanum finst *djassur* als ikki, hvørki sum einsamalt orð ella í samanseting. Formurin *jassur* finst heldur ikki sum stakorð, men er at síggja sum samanseting. Neyvan er tað tí, at føroyingar tulka bókstavin *j* sum eitt gje-ljóð. Heldur man tað verða myndin av enska forminum, sum ávirkar.

3) **Rock-**: Orðabókin hevur triggjar samansetingar við *rokk-*, og hóast *rokk-*formurin eisini verður nógv nýttur á skrift, so er *rock-* við *-ck-* umleið tvær ferðir so vanligur. Helst munnu slíkir formar virka sum ímyndir av sínum fyribrigdum, eins og jazzur við *-zz-*. Hesi orð kennast kanska sum sernøvn heldur enn felagsnøvn.

4) **Taxa-**: Orðið er heldur ikki umboðað í orðabókini við stavsetingini *-ks-*. Hvørki einsamalt ella í samanseting.

5) **Web-**: Hetta er sum væntað eitt rímiliga vanligt orð at gera samansetingar burtúr, og orðið verður eisini brúkt og bent í ósamansettum formi, t.d. webbin (við tveimum b fyri at fáa stutt e).

Stakroyndir av samansetingum – seinni liður (bólkur 5)

Treyt: Orðini skulu hava føroysk ljóð og føroyskt trýst, men ikki føroyskar bókstavar.

Orðliður	Dømi úr Útlegdarlista	Títtleiki í Mób	Títtleiki í Útlegdarlista
-show	myndashow	0	2

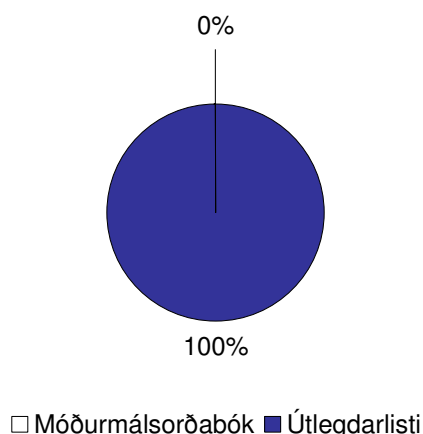
Orsøkin til, at eg bert havi eina stakroynd av seinna liði í bólki 5, er, at tað eru ógvuliga fá dømi at finna við slíkum orðum. Hví so er, dugi eg ikki rættiliga at siga. Eg staðfesti bara, at samansetingar við orðum í bólki 5 sum seinna liði eru ógvuliga fáar í føroyskum skriftmáli.

Mynd 8.5

Prosentbýtið millum samansetingar í Móðurmálsorðabók og Útlegdarlista við støði í stakroyndunum í bólki 5.

Treyt:

Orðini hava føroysk ljóð og føroyskt trýst, men ikki føroyskar bókstavar.

Samanteljing, bólkur 5:

Í bólk 5 havi eg við stakroyndum av samansetingum og við at náleita eftir orðum, sum koma fyri í minsta lagi 10 ferðir, víst á til samans 146 orð, sum ikki standa í Móðurmálsorðabókini, men sum annars øll somul verða nýtt í skrivaðum føroyskum.

8.2.6 Bólkur 6-8

Tá ið komið verður til bólk 6, og serliga bólk 7 og 8, verða so fá orð at vísa á, at eg av somu orsök viðgeri hesar bólkur undir einum. Hetta meti eg vera rættari, heldur enn at noyða úrslit og viðgerðir burtur úr slíkum, sum lítið hevur upp á seg.

Orð sum koma fyri í minsta lagi 10 ferðir í bólk 6-8

Bólkur 6: Treyt: Orðini skulu hava føroysk ljóð, men ikki føroyskt trýst og ikki føroyskar bókstavar.

accent, allé, bordeaux, café, cafeteria, cd-rom, compound, coupé, deluxe, europa-cup, explorer, feedback, hallówe, idé, kafé, kafékvöld, koncessiún, koncessiúnshavin, metallic, naltraxon, nazist-arnir, pizzeria, principielt, processorar, recurve, saxofon, succes, wannabe, weekend.

Bólkur 7: Treyt: Orðini skulu hava føroyskt trýst, men ikki føroysk ljóð og ikki føroyskar bókstavar.

apex, fucking, hacking, webmaster, whiskey, whisky.

Bólkur 8: Treyt: Orðini skulu ikki hava føroyskt trýst, ikki føroysk ljóð og ikki føroyskar bókstavar.

achilles, centrallás, citat, oxygeni, sociala, socialdemokratiska.

Hetta eru 41 orð til samans fyri allar bólkarnar. Samansetingar við hesum orðum eru eisini ógvuliga fáar, so eg fari ikki at seta upp yvirlit yvir tær. Eg kann tó nevna, at vanligasta orðið í fyrra liði er orðið "social" við seks dønum, og næst tí koma "central" og "café" við ávikavist trimum og tveimum dønum. Oftast er tó einki samansetingardømi við orðum, sum koma fyri 10 ferðir ella oftari. Hetta er kanska ikki so løgið, av tí at mangan er lætt at seta t.d. *k/s* og *ks* inn fyri *c* ella *x*, og av somu orsök minkar útlenska stavingin.

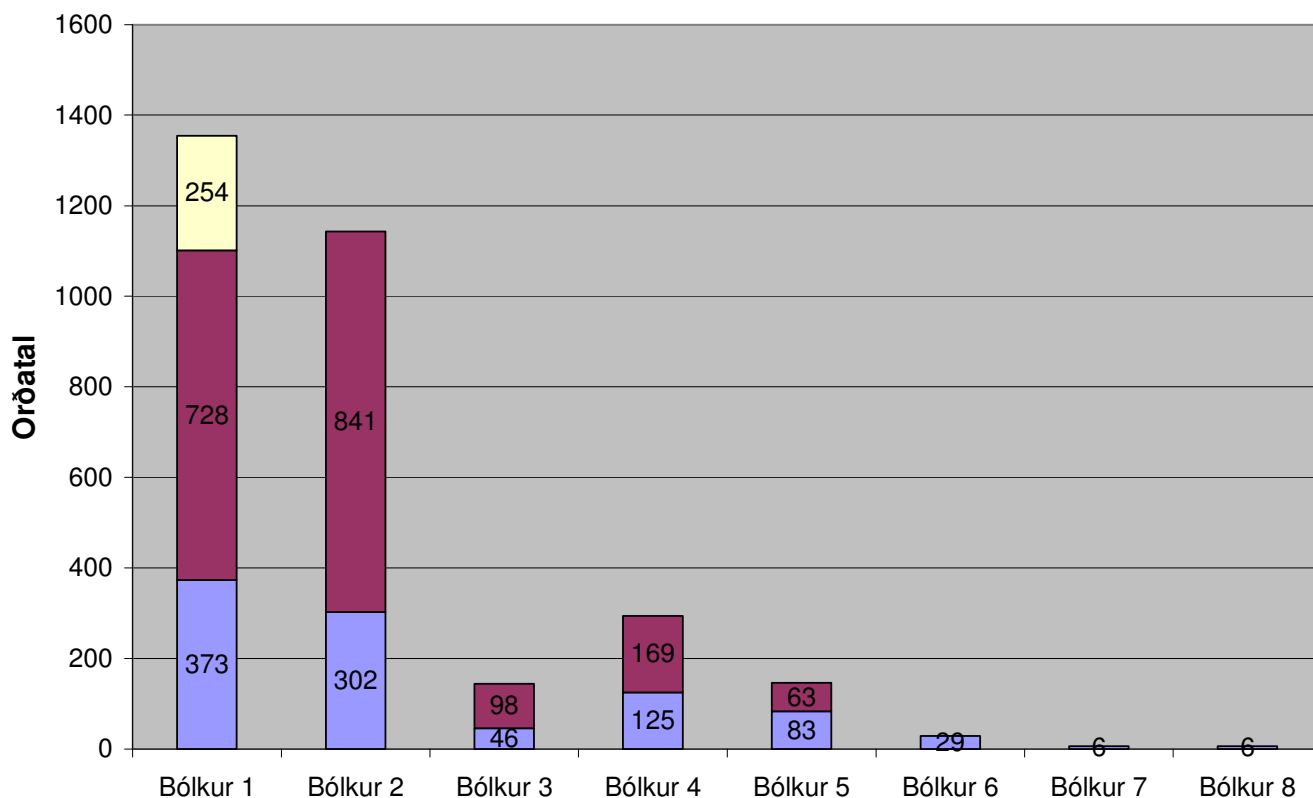
Samanteljing, bólkur 6-8:

Í bólk 6-8 havi eg við at náleita eftir orðum, sum koma fyri í minsta lagi 10 ferðir, víst á til samans 45 orð, sum ikki standa í Móðurmálsorðabókini. Mestsum ongar samansetingar vóru at vísa á.

Samanteljing fyri alla kanningina:

Fyri allar orðbólkar frá 1-8 havi eg nú við stakroyndum av samansetingum, við náleiting eftir orðum í Útlegdarlistanum, sum koma fyri tíggu ferðir ella oftari í orðtittleikalistanum, og við náleiting eftir sagnorðum við fyriseting/hjáorði sum fyrra liði víst á til samans 3.123 orð, sum ikki standa í Móðurmálsorðabókini, men sum øll somul verða brúkt í føroyskum skriftmáli nú á døgum. Av teimum eru 254 fyrisetingar/hjáorð + sagnorð, 1.899 dømi eru um samansetingar, og 970 orð koma fyri minst 10 ferðir. Býtið millum bólkar er uppsett í talvuni niðanfyri.

8.2.7 Talva 8.1 – Samlað tøl fyri orðabólkar

- Sagnorð við fyriseting/hjáorði sum fyrra liði (bert kannað í bólki 1)
- Samansetingar, sum koma minst 2 ferðir í Útlegdarlistanum, men sum ikki standa í Móðurmálsorðabókini
- Orð, sum koma fyri minst 10 ferðir í Útlegdarlistanum, men sum ikki standa í Móðurmálsorðabókini

Nógv størstir eru bólkarnir 1 og 2,⁹⁰ sum umboða knappliga 80% av øllum tilfarinum, t.e. 2.498 orð. Tað eru somuleiðis hesi orðini, sum hava bestu undirtøku millum fólk, ávikavíst 58,79% fyri bólk 1 og 65,92% fyri bólk 2.⁹¹ Hetta skuldi tí kunnað elvt til álvarsligar tankar hjá málreinsingini, í øllum førum hjá orðabókahøvundum!

Størsta orsøkin til, at hesir báðir bólkur eru so nógv størri enn hinir, er helst, at hetta eru einastu bólkur, ið hava bæði føroyskar bókstavar og føroysk ljóð, ið tykjast at vera mest avgerandi fyri eina stóra orðamongd í føroyskum skriftmáli. Treytin um føroyskt trýst hevur hinvegin lítlan týdning. At ljóðini skulu verða so avgerandi fyri orðamongdina kemst ivaleyst av, at eg havi sett rættiliga veikar treytir fyri, hvat eitt føroyskt ljóð er. Útlendskir bókstavar avmarka eisini almikið, og her tykist orsøkin vera tann einfalda, at teir eru ikki so væl dámdir, tá um føroyskt skriftmál ræður.⁹² Meira verður drigið saman um kanninginina í kapitlinum ”Samanfatandi kjak” á bls. 82.

8.3 Onnur úrslit

8.3.1 Móðurmálsorðabókin og talumálsorð

Í hesum seinasta kapitli verður vitað, hvussu beinrakin Móðurmálsorðabókin er í lýsing síni av talumáli. Í bókini hava 570 orð fingið merkingina “tlm”, t.e. *talað mál*, og ofta verður so víst til samheiti fyri tey. Eitt dømi er orðið *bakgrund*, ið bókin sigur vera talumál fyri *baksýni*. Annað dømi er *feiiskuffa*, ið lýst er sum talumál fyri *sópispón*. Hesa uppseting tulki eg, sum at bókin mælir til at nýta tey seinnu orðini í staðin, um ein skal orða seg á skrift, av tí at fyrru orðini verða bara – ella mestsum bara – nýtt í talumáli. Til at kanna, um hetta er so, havi eg tikið stakroyndir av slíkum orðum og samanborið við tað, sum orðtítteleikalistin sigur um tey. Hugsan mín er, at tess beinravnari orðabókin er við talumálsmerkingini, tess sjáldnari skal orðið koma fyri í orðtítteleikalistanum, tí hann er bygdur á skriftmál einans.

Eg havi sett upp yvirlit yvir flestu úrslit míni, har til ber at lesa tøluni fyri, hvussu ofta einstøku orðini koma fyri í orðtítteleikalistanum. Víst verður eisini á, hvussu vanlig tey eru í samansetingum. Yvirlitið verður lisið soleiðis, at undir “Mób (tlm)” stendur viðkomandi leitorð, sum Móðurmáls-

⁹⁰ Sí másligu treytirnar fyri bólkarnar í kapitlinum “Másligar treytir fyri orðum” á bls. 49

⁹¹ Sí undirtøkuna fyri allar bólkarnar í Talva 7.5 – Hugburður til úrvald útlendsk orð (spurningur 32) á bls. 48. Sí eisini tekstin undir talvuni.

⁹² Sí annars viðgerðina av útlenskum bókstavum í Bólki 5 á bls. 73.

orðabókin merkir sum talumál. Undir ”Títteleiki” stendur talið fyri, hvussu ofta orðið er at finna í orðtítteleikalistanum, og undir ”Títteleiki-ss,” hvussu ofta tað kemur fyri í samanseting. Undir “Mób (samheiti)” stendur samheitið, sum Móðurmálsorðabókin vísir til í staðin fyri talumálsorðið, og síðan verður títteleikin á hesum samheiti vístur á sama hátt sum við talumálsorðinum.

Samanborin títteleiki á talumálsorðum og skriftmálsligu samheitum sambært orðtítteleikalistanum

Mób (tím)	Títteleiki	Títteleiki-ss	Mób (samheiti)	Títteleiki	Títteleiki-ss
avleggari	3	0 ⁹³	setkvistur	0	0
bakgrund	129	7	baksýni	35	0
baptistur/babtistur	44	5	?? ⁹⁴	??	??
beding	40	2	sleipistøð	45	0
bendilormur	14	0	bendilmaðkur	0	0
bispur	182	11	biskupur	163	13
blindtarmur	4	1	langabotnur/blindgørn	0	0
boksa	6	3	(leika) nevaleik	0	-
boksing	2	1	nevaleikur	2	1
boksari	4	1	nevaleikari	1	0
fakfelag	642	37	yrkisfelag	176	3
feiiskuffa	1	0	sópisponur	0	0
filtur	43	18	síla	9	0
finta ⁹⁵	14	2	?? ⁹⁶	??	??
framburðs-	-	12	framburðar-	-	1
haðani	806	-	haðan	64	-
hiðani	180	-	hiðan	13	-
forelskaður	64	2	ásttikin	8	0
loysna	25	-	losna	16	-
mangla	651	-	skorta/tróta/vanta (tils.)	663	-
meiningsleysur	67	-	meiningarleysur	1	-
pástandur	227	-	uppáhalld	4	-
penalarhús	5	-	pennahúsi	4	-
postboks	390	1	postsmoga	109	0
sikkring/sikkring	8 ⁹⁷	1	vartøppur	0	0
stikkontakt	4	0	stungudós	0	0
støvutur	1	0	bos-/dust-/dusmutur (tils.)	1	0
terpa	1	0	?? ⁹⁸	??	??
vesi/wc (tils.)	68	12	vatnhús/nátthús (tils.)	20	0

⁹³ Samansetingarnar, ið tøluni sipa til, eru at finna í Fylgiskjali 5: Móðurmálsorðabókin og talumálsorð.

⁹⁴ Bókin hevur einki orð fyri *baptistur* men sigur tað vera “limur í brøðrasamkomuni í Føroyum.”

⁹⁵ Sagnorð og navnorð.

⁹⁶ Bókin hevur einki orð fyri *fintu* men sigur tað vera “villandi rørsla (ið ein letst at gera) til at lumpa mótspælara”

⁹⁷ Talan er um sikkringar, ið hava við streym at gera. Orðtítteleikalistin vísir 12 dømi um sikkring/sikkring. Av hesum hoyra so 8 til henda bólki.

⁹⁸ Orðabókin hevur einki orð fyri *terpa* men lýsir tað sum at (kýta seg til at nema lærdóm).

Sum yvirlitið vísir, so er í summum førum minni munur á títleikanum á orðum, sum bókin sigur vera talumál, og skriftmálsligu samheitum teirra. Hetta kann tykjast eitt sindur óskyldugt at síggja til, men skal nakað skil vera í at brúka styttingina ”tln.,” eigur skriftmálsliga samheitið eftir mínum tykki altíð at vera munin vanligari í skrift. Tað skuldi verið sjálvsagt. Dømi um hetta er orðið *vekxa*, sum bókin sigur vera talumál fyri *vaksa*, og kanna vit eftir, so stendur formurin *vekxa* 45 ferðir í orðtítteleikalistanum, og *vaksa* stendur 529 ferðir. Tí er beint at kalla orðið *vekxa* fyri talumálsorð. Upp aftur týðiligari dømi er orðið *spursmál*, sum sæst 2 ferðir aftur ímóti teimum 5.769 ferðunum hjá orðinum *spurningur*. Her er heldur eingin ivi um, at *spursmál* er talumálsorð burturav, og styttingin ”tln” er røtt.

Kanningin vísir tó eisini á dømi, har talan er um annað enn fyrigeviligar skeivleikar hjá høvundunum, tí við hvørt er orðabókin av allari leið. Eitt týðiligt dømi er orðið *bakgrund*, sum bókin sigur vera talumál fyri *baksýni*, hóast orðtítteleikalistin vísir, at *bakgrund* er næstan fyra ferðir vanligari skriftmálsorð. Harafturat eru 7 ymsar samansetingar við *bakgrund*, men eingin við *baksýni*. Her sigur bókin ikki sannleikan.

Annað dømi er tað í málreinsingarhøpi so vælkenda orðið *mangla*. Hetta er eisini talumálsorð sambært bókini, sum vísir til trý samheiti: *vanta*, *skorta* og *tróta*. Men kanna vit eftir, er orðið *mangla* líka vanligt skriftmálsorð sum hini trý til samans. Orðið *mangla* er tískil als ikki talumálsorð einans - tað er eisini vanligasta skriftmálsorðið við merkingini ”hava tørv á.”⁹⁹

Í summum førum er einki høpi í tí, sum sagt verður í Móðurmálsorðabókini. Orðið *meiningsleysur* sigst vera talumál fyri *meingarleysur*. Men kanna vit hetta, so eru 67 dømi við *meiningsleysur* og 1 (eittans) dømi við *meingarleysur*! Antin er hetta óvitska hjá orðabókarhøvundunum – og tað er tað neyvan – ella er hetta sera forhánisligt orðabókasmíð. Hetta er eisini galdandi, tá ið *fakfelag* verður kallað talumál fyri *yrkisfelag*.¹⁰⁰

Kanska besta – og í øllum førum merkiligasta dømi um slíka óumhugsaða málreinsing, er orðið *typiskur*. Í Móðurmálsorðabókini stendur tað við forminum *týpiskur*. Hetta skal vera talumál, og tað kundi tað sanniliga verið, tí formurin finst ikki í ortítteleikalistanum. Tað ger formurin *typiskur* har-

⁹⁹ Sí eisini endurgeving og fótnotu um orðið ”mangla” seinast í kap. 6.1: “Eitt sindur um grundarlagið undir føroyskari orðabókagerð” á bls. 38.

¹⁰⁰ Til hetta er at siga, at at vit eiga kanska at seta spurnartekin við, um orðini *fak* og *yrki* yvirhøvur eru samheiti. Eitt orð sum *yrkisfak* kundi bent á hetta. (Sí Útlegdarlista bls. 755 og Orðtítteleikalista bls. 1.754) Tey eru tó roknað sum samheiti í orðabókini og tískil eisini í mínum kanningum.

afturímóti 30 ferðir. Tann ókøni kann tískil lesa hetta, sum at *týpiskur* er talumál og *typiskur* er skriftmál, tó at hvørt mansbarn veit, at hetta er ósatt. Fyri eina móðurmálsorðabók eru slíkar upplýsingar sanniliga einki at breggja sær av.¹⁰¹

At Móðurmálsorðabókin brúkar styttingina ”t_{lm}” fyri orð, sum sigast at koma úr talumáli, men sum vísa seg at vera ógvuliga væl umboðað í skrivligum føroyskum, ber boð um, at okkurt løgið er við hesi stytting. Tí hvør hugsan liggur t.d. aftanfyri at merkja orðið *mangla* sum talumálsorð, tá ið tað er so ógvuliga vanligt á skrift? Og hvussu skal ein so skilja orð sum t.d. *vartøppur*? Tað kemur ongantíð fyri í orðtítteleikalistanum. Er tað so talumál fyri skriftmálsorðið *sikkring*? Vanligir føroyskir málbrúkarar – eisini tey, sum skrivað hava Móðurmálsorðabókina – vita sjálvandi, at so er ikki. Men hugsa vit nú um tann myndugleika, sum ein orðabók hevur, er skjótt at seta føroyska málbrúkaran í eina púra óneyðuga tvístøðu, sum málreinsingin einsamøll hevur forvolt honum. Eitt úrslit av hesum kann verða, at hann møðist og vendir málreinsingini bakið, og so hevur hon fingið tær mótsettu fylgjur, sum André Niclasen vísti á, at hon kundi fáa, (*Niclasen 1992 bls. 10*).¹⁰² Og tey, sum líta á bókina og vilja læra seg føroyskt, fáa skeivu læru, tí hon sigur ósatt.

Men hvat merkir so styttingin ”t_{lm}”? Eg fái tað ikki til annað, enn at hon í summum førum stendur fyri ein hugburð hjá orðabókahøvundunum um, at hetta eru orð, sum eru av útlendskari rót, og sum málreinsingini ikki dámar. Eg skilji hesa hugsan, men eg skilji als ikki arbeiðsháttin. Hann er beinleiðis blóðskeivur! Rættari hevði verið ikki at merkt hesi orðini yvirhøvur, heldur enn at kalla tey talumálsorð. Skal ein partú merkja tey, hví so ikki vera erligur og siga, at t.d. orðið *mangla* er lánorð? Og taka vit dømið við *sikkring* og *vartøppi*, so hevði rættast verið at sagt, at umframt at orðið *sikkring* er lánorð, so er orðið *vartøppur* eitt klassiskt dømi um ideolekt og skuldi eisini verið merkt sum tað. So skilti brúkarin, hví orðið *vartøppur* er so sjálðsamt í føroyskum.¹⁰³

Tað versta við hesi villeiðandi talumálsstyttingini er kortini eftir mínum tykki tann hugburður, sum liggur aftan fyri hana. At málreinsingin – sum ikki eina ferð – sær fólksins talumál sum eitt sorgarbarn. At hon hevur hesa merkiligu hugsan, at alt ringt kemur frá talumálinum og gloymir, at var tað ikki fyri hetta sama sorgarbarnið, so var einki mál yvirhøvur. So var føroyskt steindeytt! Hinvegin

¹⁰¹ Av misgáum er orðið ikki við í yvirlitinum. Til ber tó at eftirkanna tøl míni í orðtítteleikalistanum.

¹⁰² Sí “Eitt frontalálop – André Niclasen” á bls. 29.

¹⁰³ Sí annars meira um Móðurmálsorðabókina og talumálið í greinini “Føroysk orðabók” eftir Johnny Thomsen. Greinin stendur í Máltingi 24, bls. 26-37.

styrkir hetta bara um tað, sum víst varð á í fyrra parti, at talumálið hevur so mangan verið fyri atfinningum.

8.4 Samanfatandi kjak

Sum kanning mín vísir, er talan um heilt nógv orð, sum eru útilokað av málreinsingarorsøkum í Móðurmálsorðabókini, tá um útlendsk og summpart eisini føroysk orð ræður, og í fleiri førum umboðar bókin als ikki nútíðar skriftmál í Føroyum. Stakroyndirnar av samansetingum vísa, at í miðal umboðar bókin um 8%¹⁰⁴ av útlenska tilfarinum. Taka vit útlenskar bókstavar frá, kemur talið upp á 11%. Best umboðaður er bólkur 2 við 17%, ringast umboðaður er bólkur 5 við 0%. Hetta líttla miðaltalið er harafturat høgt sett, um vit minnst til, at 142.797 orðaformar í orðtítteleika-listanum eru burturúrlagdir í kanningini, og at harðari metodiskar treytir eru settar Útlegdarlistanum enn Móðurmálsorðabókini.¹⁰⁵

Hvat ið sagt kann verða um hetta, veldst sjálvandi um hugburðin hjá hvørjum einstøkum, men vit kunnu altíð – við einum lítlum smíli – geva norska málfrøðinginum, Dag Gundersen, rætt, tá ið hann sigur, at “*En kan få sin livsglede nedsat ved å reflektere over alt det som brukere ikke finner i en enspråklig definisjonsordbok.*” (Gundersen 1994 bls. 10).

Vit kunnu altíð togast um, hvørji av hesum mongu orðum kundu sloppið upp í part, ella um nakað skuldi sloppið við yvirhøvur. Málreinsingin andøvvur helst ímóti, men spurningurin er, um ein skal lurta eftir málreinsingini, tá ið hon er so harðtøkin. Og harðtøkin er hon, tá ið eg við valda kanningarhátti og summpart hørðu treytum¹⁰⁶ kann vísa á, at hon hevur útilokað 3.123 orð, sum øll somul verða brúkt í nútíðar føroyskum skriftmáli. Skerpa vit treytirnar upp aftur meira og avmarka okkum til bólk 1 og 2, so vísir kanningin á 2.498 orð, sum øll somul lúka fylgjandi treytir: 1) tey verða øll brúkt í nútíðar føroyskum skriftmáli (676 teirra eru ógvuliga vanlig), 2) tey verða øll stavað við føroyskum stavum, 3) tey hava øll føroysk ljóð, og 4) tey hoyra til teir báðar bólkarnar, sum hava bestu undirtøku millum fólk, tá um útlendsk orð ræður.

¹⁰⁴ Samansetingar við sagnorði+navnorð eru uppíroknaðar. Tað eiga tær av røttum ikki at vera, men hetta broytir kortini ikki prosenttalið. Hinvegin eru “Samansett sagnorð, har fyrri liður er fyriseting ella hjáorð” ikki uppíroknað.

¹⁰⁵ Sí kapitlulin “Avmarking” á bls. 51.

¹⁰⁶ Her hugsar eg um avmarkingina fyri bólkarnar, har orð skulu koma fyrri í minsta lagi 10 ferðir í Orðtítteleikalistanum.

Eg kann tí ikki annað enn geva einum av teimum spurdu í kanningini rætt, tá ið hann sigur, at “*Øll hesi*¹⁰⁷ *eru nýtt í tí vanliga føroyska málinum og eiga tí ikki at vera mett sum útlendsk, tá ið vit føroyingar meta tey sum part av okkara móðurmáli.*”¹⁰⁸ Sami persónur staðfestir síðan stutt og greitt: “*(eg) haldi ikki, at Móðurmálsorðabókin umfevnir mítt móðurmál.*”¹⁰⁹ Skulu vit verja bókina, kunnu vit siga, at hon í besta føri fevnir um ein ávísan part av hansara móðurmáli, men tosa vit um móðurmál í síni heild, so stendur hon ikki mát.

Og so er ikki meira at siga um hetta, kundi ein freistast at sagt. Tó, so lætt sleppa vit neyvan. Soleiðis sum støðan er við føroyskari orðabókagerð, so fer helst at standa nógv á í samankomingini millum ástøði og veruleika, um vit skulu gera nakað við hesa stóru undirumboðan. Tí hvørji orð skulu við? Øll kanska? Hvar setur ein markið? Hvat skal til, fyri at eitt útlendskt orð skal standa í Móðurmálsorðabókini?

Ein treyt er sjálvandi, at tað skal verða brúkt í føroyskum. Ta treytina lúka øll orðini í kanningini. Onnur treyt kundi verið, at tey skulu lúka ávísar málsligar treytir. Vanliga hevur trýst verið ein slík treyt, men tað er ivasamt, um hon hevur nakran týðning. Móðurmálsorðabókin hevur sjálv hópin av orðum, sum ikki hava trýst á fyrsta stavilsi, og sambært kanningini leggur fólk heldur ikki so stóran dent á henda málsliga eginleika. Tí ber helst illa til at brúka hetta sum orsök at útiloka orð. Hyggja vit aftur at kanningini, so vóru ordøminu *brodera* og *sekstantur* kanska ikki so væl umhugsað, tí eingi vanlig samheiti eru fyri tey. Fólk hevði tí einki at velja í, og hetta hevur helst eisini ávirkað úrslitið. Hinvegin eru samheiti fyri *garasja* og *masasja*, sum vóru við í bólki 4, men eisini hesi orð fingi rímiliga góða undirtøku, tó at tey harumframt høvdu langt /a:/.¹¹⁰ Vit kunnu tí við rímiligari vissu siga, at trýstið hevur ikki so nógv at siga, hvørt orð verða góðtíkin sum føroysk ella ikki.

Orð sum *fantastiskt*, *panikkur*, *beskriva* og *respekt* kundu tí væl staðið í eini føroyskari orðabók, tí tey eru útilokað av málreinsingarávum, sum fólk ikki tekur so væl undir við. Einum mugu vit tó geva gætur. Eitt orð sum *begynna* er ikki serliga væl umtókt.¹¹¹ Neyvan hevur hetta nakað við trýst at gera, men hugsandi er hinvegin, at fólk ikki vil hava tað við, tí at vit eiga vanligu orðini *byrja* og *fara (at)*. Onnur orsök kann vera grannaandstøða, har fólk av samleikaorsøkum tekur frástøðu frá

¹⁰⁷ T.e. orðini, sum tey spurdu skuldu taka støðu til.

¹⁰⁸ Informantur F3, svar 32

¹⁰⁹ Informantur F3, svar 33

¹¹⁰ Sí Talva 7.5 – Hugburður til úrvald útlendsk orð, bls. 48.

¹¹¹ Orðið hoyrir ikki beinleiðis við til kanningina. Sí annars Talva 7.5 – Hugburður til úrvald útlendsk orð, bls. 48.

orðinum, av tí at tað líkist ov nógv donskum *begynde*. Tí kunnu vit hugsa, at av áðurnevndu orðum: *fantastiskt, panikkur, beskriva* og *respekt*, hevði *beskriva* ikki verið góðtikið, tí at vit eiga orðini at *greiða frá* og at *lýsa*, og tí at tað líkist tí danska *beskrive*. Hyggja vit í orðtítteleikalistan, so gongur sjón fyri søgn, tí hvørki *begynna* ella *beskriva* eru serliga nógv nýtt, ávikavist 11 og 4 ferðir. Men at orð líkjast donskum merkir ikki altíð, at tey verða lítið brúkt, sjálvt um vit hava føroysk samheiti fyri tey. T.d. er orðið *fortelja* ógvuliga vanligt á skrift, hóast vit kunnu brúka *sigja*, *sigja frá* og *greiða frá*.

Í hesum kjaki eiga vit eisini at spyrja, hvar sjálv málreinsingin liggur. Liggur hon einans hjá tí, sum orðtekur? Neyvan man tað vera, tí óivað liggur hon eisini hjá teksthøvundinum. Hugsa vit um eina av høvuðstreytunum í orðabókagerð, at orð skal standa í einhvørjum tekstsamanhangi fyri at sleppa upp í part, so hevur avsendarin av hesum tekstsamanhangi alt vald á, hvørji orð sleppa við. Brúkar hann t.d. ikki orðið "*kjatta*," so fær tann, sum orðtekur, ongantíð høvið at velja hetta orðið. Málreinsingin liggur tí hjá teksthøvundinum. Hinvegin kann saktans hugsast, at tann, sum orðtekur, leggur ikki so nógv í útlendsk orð og tí velur orðið "*kjatta*" frá, sjálvt um teksthøvundurin brúkar tað, og tá liggur málreinsingin í sjálvari orðtøkuni. Tað kann eisini hugsast, at orðabókahøvundur¹¹² lurta ikki eftir málsliga frælslyntum heimildarfólki, men heldur eftir teimum málreinsingarsinnaðu. Í hesum føri liggur málreinsingin hjá orðabókahøvundinum sjálvum. Eg giti mær til, at orðaseðlasavnið, sum Móðurmálsorðabókin byggir á, er eitt úrslit av øllum hesum fyrbrigdum. Eri eg á rættari leið, so er málreinsing eitt samansett fyrbrigdi, sum í fyrsta lagi er úrslit av hugburðinum hjá tí samlaða skaranum av teksthøvundum, í øðrum lagi úrslit av hugburðinum hjá tí, sum orðtekur, og í triðja lagi eitt úrslit av, hvørjum heimildarfólki, ið orðabókahøvundur velur at lurta eftir.

Sannleikin er helst tann, at spurningurin um føroyska málreinsing og føroyska orðabókagerð er ógvuliga trupul at greiða, og hann greiðist ikki eftir einum degi. Langt frá tí. Eftir mínum tykki er tað einasta rætta at gera gjølligar kanningar av føroyskum máli og at finna eitt gott ástøðiligt grundarlag at standa á.

Verandi leið er ikki bein, tí hvussu góð úrslit, ið málreinsingin hevur kastað av sær, so lýtir hon orðabókurnar alt ov nógv. Hvørt André Niclasen so hevur rætt í, at hon hevur sensurerað og

¹¹² Við orðabókahøvundur er í hesum sambandi at skilja tann, sum tekur endaligu avgerðina um, hvørji leitorð, ið sleppa við. Hvat viðvíkur Móðurmálsorðabókini hevur tað antin verið aðalritstjórin ella øll ritstjórnin í felag.

einsrættað, (Nielsen 1992 bls. 10),¹¹³ er annað mál. Eg hugsji, at hetta er ov harður dómur at fella, og eg fáí meg ikki til at taka so rívan til. Kanska hon hefur sensurerað, men einsrættað hefur hon ikki, tí føroyskt mál er ov fjølbroytt til at siga so. Viðgerð mín í fyrra parti gevur heldur ikki orsök at fella so harðan dóm. Hennara mál hefur verið at hildið fram við tí arbeiði, sum málreisingin byrjaði, og at menna føroyskt skriftmál, so at tað kann verða eitt fullgott føroyskt upplýsingaramboð. Tað var júst hetta, sum var endamálið við málreisingini, tá ið hon tók seg upp í øðrum londum, og í so máta hefur føroysk málreising bara røkt sín setning. At málreisingin eisini viðgongur og fullvæl veit, at alt útlendsk kann ikki koyrast úr føroyskum, síggja vit á hesum orðunum hjá einum av fremstu málreinsarum okkara, Jóhan Hendriki W. Poulsen:

“Eingin eigur (...) at gera seg so einoygdan, at hann trýr, at tað ber til at føroyska øll hugtøk. Teir menn, ið kroysta seg til at gera føroysk orð í førum, har fremmant orð longu langt síðan hefur fest rót og lagað seg í framburði og sniði eftir málinum, gera í royndum málrøktini eina vána tænaðu, tí fátt er lættari at vekja látur enn illa gjørd orðaskrímsl, (Poulsen 2004b bls. 65).

Hinvegin slepst ikki undan, at málreisingin hefur sett síni keðiligu spor í orðabøkur okkara. Taka vit afturíaftur ástøðið um diglossiu, kunnu vit staðfesta, at í føroyskari orðabókagerð sleppa ógvuliga nógv gomul og neutral orð í lág málinum ikki við. Og ikki bara gomul orð, tí nútíðarorðini eru fyri somu lagnu. Tey keðiligu sporini hjá málreisingini – tann “*tvørrandi viljin at viðurkenna ta føroysku diglossiuna,*” sum Johnny Thomsen málber seg, (1993 bls. 9), kann hava við sær, at fólk troyttast og tímir ikki at brúka føroyskar orðabøkur, tí tær umboða ikki teirra móðurmál nógvæl og geva ov sjáldan svar upp á tað, sum fólk sóknast eftir. Úrslitið kann gerast, at tey leita í danskar orðabøkur, og tá er so grúiliga lítið vunnið.

Málreinsarin kann siga, at tað sakar einki, um fólk fer í danskar orðabøkur at leita eftir útlendskum orðum. Hetta haldi eg vera skeiva hugsan og misskiltan orðabókapolitikk, tí vanlig orð í føroyskum skulu standa í eini vanligari orðabók á føroyskum. Ein orðabók skal vera ein nýtslubók, sum gevur fólk svar um tað málið, sum fólk ið brúkar. Gamaní kann hon eisini vera ein ímynd – ein slóðari fyri føroyskum máli – men til ber at eisini at slóða seg so langt út í útryðjuna av málsamfelagnum við tí ótilætlaða úrsliti, at vit skriva støvsamlarar heldur enn nýtar orðabøkur.

¹¹³ Sí eisini “Eitt frontalálop – André Nielsen” kap. 5.1.1, bls. 29.

Vit mugu ásanna, at málreinsingin hevur gjørt alstórt gagn í at reisa føroyskar bókmentir, og at hon framvegis er ein alneyðugur slóðari og kveikjari. Men vit mugu eisini ásanna, at hon hevur ikki gagnað teirri góðu orðabókini. Hetta kemst eftir mínum tykki av teirri einføldu orsök, at málreinsing hevur ov nógv við kenslur og ov lítið við vísindi at gera. Hon leitar ikki eftir sannkenningum eins og vísindini, og tí er hon eitt veikt og ivasamt støði undir góðum orðabókum.

Ein munandi og tiltrongdur bati hevði nú verið at gjørt meira við stíl í føroyskum. At tikið diglossiuna í álvara og staðfest ein týðiligan mun millum málreinsing og málrøkt. At sæð málið sum ein samskiftismiðil og ikki sum eina ímynd um tjóðskap og reinleika einans. Tíðin má vera komin hartil, at vit nú eru nóg sterk másliga til at kunna ásanna ta gleðiligu støðu, at føroyskt er fjølbroytt og ikki einvorðið. At tað er livandi mál, sum skiftir í ymsum brigdum frá støðu til støðu, frá øki til øki og frá menniskja til menniskja. Tíðin má vera komin hartil, at vit tora at sleppa fatalismuni, tendra ljósið og hyggja í speglið.

9 Niðurstøða

Í ritgerðini setti mær tveir høvuðssetningar fyri. Hin fyrri var at finna orsøkina til føroyska málreinsing og at kasta ljós á hugburðin, sum føroysk málreinsing og føroysk orðabókagerð hava havt til talumálið og hugtakið stíl. Háttalagið í hesum sambandi hevur verið bókmenta- og greinalestur um evnið. Seinni høvuðssetningur var at lýsa tað árin, sum føroysk málreinsing hevur havt á Móðurmálsorðabókina frá 1998 til at vita, hvussu hon umboðar útlendsk orð í føroyskum skriftmáli um ár 2000. Háttalagið í hesum parti hevur verið tvær kanningar. Ein skrivlig og lýsandi spurnakanning um m.a. hugburðin hjá fólki til útlendsk orð, og ein empirisk kanning av orðatilfarinum í føroyskum skriftmáli. Umframt hesar høvuðssetningar setti eg mær fyri at vita, hvønn hugburð, ið málbrúkarar hava til lágamálið.

Til fyrra høvuðssetning er at siga, at føroysk málreinsing kom sum úrslit av samfelagsligum reimingum í Evropa seinast í 17. øld, fyrst og fremst av upplýsingartíðini við boðskapinum um upplýsing til fólkið á fólksins máli. Rákið kom til Føroya um 1770, tá J. C. Svabo fór undir at lýsa føroysk viðurskifti, serliga arbeiðslívið. Tað másliga var sjálvsagdur partur av hesum arbeiði í tátíðar høpi. Hjá okkum var so vorðið, at føroyskt var at kalla ikki til sum bókmentamál, og tí snúði fyrsta tíðin seg ikki um málreinsing men málreising. Størsti trupulleikin var eitt vantandi standardskriftmál. Tann trupulleikin varð greiddur seinast í 19. øld við upprunastavsetingini, ið samsvaraði við tjóðskaparromantiska rákið, ið tá var.

Eftir hetta byrjar málreinsingin av álvara. Leisturin var frá fyrsta degi hin føroysk/íslendski, ið var natúrligt framhald av upprunastavsetingini. Føroyskt skriftmál og føroyskt talumál gingu tí hvør sína leið – skriftin ta føroysk/íslendsku og talan ta føroysk/donsku orsakað av politisku støðu Føroya og Danmarkar. Hetta hevur síðan eyðkent diglossiuna í føroyskum, eins og Johnny Thomsen vísti á. Ein onnur orsök til føroysk/íslenska leistin vóru ivaleyst upplivangar Jákup Jakobsens av hetlenskum mótvegis enskum/skotskum.

Størsta orkukelda undir málreinsingini hevur verið tann sannroynd, at føroyskt hevur verið bókmentaliga veikt, og hetta hevur eggjað bæði leik og lærd at vera málreinsarar. Summir stovnar hava eisini havt stóran týðning, t.d. Føroya Fróðskaparfelag, Bókadeild Føroya Lærarafelags og Føroya Skúlabólagrunnur. Onnur orkukelda hevur verið grannaandstøða – at vilja líkjast frá øðrum av

samleikaávvum, og ein triðja hevur verið stjórn málafrøðiligi spurningurin millum Føroya og Danmarkar.

Samanumtikið byggir føroysk málreinsing á triggjar lutir – tíðarrák, málreinsing og skriftmálsform. *Tíðarrákið*, t.e. upplýsingartíð og tjóðskaparromantikkur, hevur sett ferð á gongdina og ávirkað kósina. *Málreinsingin* hevur verið ein orkukelda, sum hevur kveikt hug og vilja hjá teimum, ið hava virkað fyri føroyskum máli. At enda hevur *skriftmálsformurin* virkað sum grundstøði hjá málreinsingini undir teirri føroysk/íslendsku kósini.

Um hugburðin hjá føroyskari málreinsing og orðabókagerð til talumálið er at siga, at talumálið hevur í allar tíðir verið lítilsvirt og verið hildið at elva til vánaligan málburð. Hetta hevur verið lagið frá byrjanini í upplýsingartíðini og fram til dagin í dag. Ráðandi hugsanin er, at bókmentirnar – há málið – eru verjar fyri siðmenningini, og ein eliterur hugsanarháttur hevur eisini verið á økinum. Føroyskar orðabøkur – undantikið Ensk-føroyska frá 1992 og Dansk-føroyska frá 1995 – tykjast vera grundaðar á sama støðið. Kanning mín um, hvussu Móðurmálsorðabókin viðger talumálsorð, styrkir eisini niðurstøðu mína um, at talumálið er illa sætt av málreinsingini.

Spurningurin um stíl – sum í hesum sambandi kann javnsetast við spurningin um diglossiu – hevur helst av somu orsök ikki fingið rúm í føroyskari orðabókagerð. Tó er at nevna orðabókina “Føroysk málsþilla og málrøkt,” ið lutvíst byggir á hugtakið – men við neiligari merking. Orðabøkurnar siga mestsum púra einki um spurningin. Viðhvørt verður bara tagt, og einasta orðabók, sum yvirhvørur nevnið stílhugtakið, er Móðurmálsorðabókin frá 1998 – tó við neiligari merking í sambandi við talumálið. Hugburðurin hjá føroyskari orðabókagerð til stílhugtakið er tí at finna onkustaðni millum tað neiliga og tað ikki-eksisterandi. Orsøkin tykist vera ein fatalistisk hugsan um, at antin má føroyskt reisast heilt, ella má tað ganga til grundar. Miðleiðin, at tað kann vera ein blandingur av uppruna og útlendskum, hevur ikki havt undirtøku. Ein ávís tillaging hevur tó verið at hóma við orðabókaútgávum í 1990-árunum, men ov tíðliga er at siga, hvørt hetta er nýggj leið í føroyskum málstarvi.

Til seinna hǽvuðssetning er at siga, at fǽroysk málreinsing hevur havt tað árin á Móðurmálsorðabókina, at hon hevur verið við til at útiloka hópin av útlenskum orðum og eisini fitt av fǽroyskum orðum, ið hoyra til leyst/fast samansett sagnorð og til samansetingar við sagnorði+navnorð. Flestu útlensku orðini eru at finna í bólki 1 og 2, sum við valda kanningarhátti og avmarkingum umboða 2.498 orð. Kanningin um hugburðin hjá málbrúkarum til útlensk orð bendir samstundis á, at hetta eru best umtóktu bólkar av teimum átta, ið valdir vóru. Til spurningin um, hvussu Móðurmálsorðabókin umboðar útlensk orð í fǽroyskum skriftmáli um ár 2000 er at siga, at í miðal umboðar hon 8% av hesum orðum, alt eftir, hvørjar málsligar treytir, ið settar verða. Mesta talið er 17%, minsta talið er 0%.

Viðvíkjandi hugburðinum, sum málbrúkarar hava til lágmálið, eri eg komin fram til, at fatanin hjá Johnny Thomsen um, at tað verður vanvirt av nógvum talandi, er ikki heilt bein. Við mínum kanningarhátti ber til at vísa á, at alt eftir másligu treytunum, sum settar verða orðunum, skiftir undirtøkan fyri lágmálinum frá at vera rættiliga lítil til at vera rættiliga góð. Bestu undirtøkuna fáa orð, sum hava bæði fǽroysk ljóð og fǽroyskar bókstavar. Um orðini hava trýst á fyrsta stavilsi ella ikki tykist ongan mun at gera, men hinvegin minkar undirtøkan stórliga, tá ið orðini fáa útlenskar bókstavar.

10 Bókmentir

Orðabækur

- Donsk-føroysk orðabók. (1977). Jóhannes av Skarði (ritstj.). (2. útg. við uppískoyti). Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag, bls. VII-X.
- Donsk-føroysk orðabók. (1995). Hjalmar P. Petersen (høvuðsritstj.). Marius Staksberg (hjálparritstj.). (3. útg.). [Tórshavn]: Føroya Fróðskaparfelag, bls. 7-9.
(*Teldutøk útgáva og bókarútgáva*).
(*Fult bókarheiti: Donsk-føroysk orðabók: Við støði í Donsku-føroysku orðabókini eftir Jóhannesi av Skarði*).
- Ensk-føroysk orðabók. (1992). Annfinnur í Skála, Jonhard Mikkelsen & Zakarias Wang (ritstj.). [Hoyvík]: Stiðin, bls. 3.
- Føroysk málspilla og málrøkt I A-F. (1987). Jógvan við Ánna (ritstj.). (2. útg.). Tórshavn: Egið forlag, bls. I-VII.
(*Fult bókarheiti: Føroysk málspilla og málrøkt. Óføroysk-føroysk orðabók I*).
- Føroysk orðabók. (1998). Jóhan Hendrik W. Poulsen, Marjun Simonsen, Jógvan í Lon Jacobsen, Anfinnur Johansen & Zakaris Svabo Hansen (ritstj.). Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag og Fróðskaparsetur Føroya.
(*Teldutøk útgáva og einbinds bókarútgáva*).
(*Í ritgerðini kallað: Móðurmálsorðabók*).
- Føroysk-donsk orðabók. (1927-1928). M. A. Jacobsen & Christian Matras (ritstj.). Tórshavn: Felagið Varðin & J. H. Shultz Forlag A/S.
(*Kannað eru fororð, ómerkt blaðsíðutøl*).
- Føroysk-donsk orðabók. (1961). Christian Matras (ritstj.). (2. útg., nógv broytt og økt). Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag.
(*Fult bókarheiti: M. A. Jacobsen & Chr. Matras: Føroysk-donsk orðabók. Færøsk-dansk ordbog*).
(*Kannað eru inngangur og formæli, ómerkt blaðsíðutøl*).
- Føroysk-donsk orðabók. Eykabind. (1974). Jóhan Hendrik W. Poulsen (ritstj.). Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag.
(*Fult bókarheiti: M. A. Jacobsen & Chr. Matras: Føroysk-donsk orðabók. Eykabind. Færøsk-dansk ordbog. Supplementsbind*).
(*Kannað er inngangur og formæli, ómerkt blaðsíðutøl*).
- Nudansk ordbog 1-å. (1982). Erik Oxenvad (ritstj.). (11. reviderede og forøgede udgave). Copenhagen: Politikens Forlag A/S, bls. 588.

Aðrar bókmentir

- Brunstad, Endre. (1995). *Nasjonalisme som språkpolitisk ideologi: Om nynorsk, frisisk og færøysk målreising*. KULTs skriftserie nr. 36. Oslo: Noregs forskningsråd.
- Brunstad, Endre. (2001). *Det reine språket: Om purisme i dansk, svensk, færøysk og norsk*. [Bergen]: Universitetet i Bergen.
- Brunstad, Endre. (2002). Nordisk purisme. Í: *Språknytt 30/2/2002*. [Oslo]: [s.n.]. bls. 10-14.
Funnið 15.05.2006 á alnetinum: <http://www.sprakrad.no/upload/snytt022.pdf>.
(*Royn eisini www.sprakrad.no og vel síðan: Utgitt av Språkrådet – Språknytt – Arkivet – Språknytt 2002 – Språknytt 2002/2 – Språknytt i pdf-format*).
- Debes, Hans Jacob. (1982). *Nú er tann stundin...: Tjóðskaparrørsla og sjálvstýrispolitikkur til 1906 – við søguligum baksýni*. Tórshavn: Føroya Skúlabólagrunnur.
- Dimmalætting. (21. mars 2006). *Antiglobalisering*. Funnið 20.05.2006 á alnetinum:
<http://www.dimma.fo/searcharticle.asp?i=8FF24B1D-5ADF-497B-9F2B-C6E03F17B9E0>.
(*Talan er um oddagrein. Sí eisini pappírsútgávu nr. 57/129*).
- Djupedal, Reidar. [s.a.]. *Litt om framvoksteren av det færøyske skriftmålet*. [s.l]: [s.n.].
(*Talan er um bókling við nummarinum 89.541 á Føroya Landsbókasavni*).
(Greinin er eisini prentað í *Skriftspråk i utvikling: Tiårsskrift for Norsk språknemnd 1952-1962*. Alf Hellevik og Einar Lundby (red.). (1964). Oslo: J. W. Cappelens forlag. bls. 144-186).
- Føroya Fróðskaparfelag. (27.02.2006). *Mið felagsins*. Funnið 17.03.2006 á alnetinum:
<http://www.frodskaparfelag.fo/foroyafrodskaparfelag.htm>.
(*Royn eisini Google: "mið felagsins"*).
- Gundersen, Dag. (1994). Ord, samfunn og ordbok. Í: *LexicoNordica 1/1/1994*. (1). Henning Bergenholtz og Sven-Göran Malmgren (red.). [s.l]: Nordisk Forening for Leksikografi. bls. 5-12.
- Hagstova Føroya. (juli 2005). *Føroysk bókaútgáva skift á ár, upprunamál og bókmentagrein*.
Funnið 17.03.2006 á alnetinum:
http://www.hagstova.fo/portal/page?_pageid=33,124285&_dad=portal&_schema=PORTAL
(*Royn eisini Google: "undirvísingarmál og mentan"*).
- Jacobsen, Jógvan í Lon et al. [s.a.]. *Udredning om sprogpoltiske initiativer og domænetab i færøsk*. [s.l.] [s.n.]. Funnið 03.03.2006 á alnetinum:
[http://www.siu.no/vev.nsf/d48a0ecf27ae054dc1256f630063e8d7/7b367fc353748c94c1256bca002a135e/\\$FILE/udredningsrapport.doc](http://www.siu.no/vev.nsf/d48a0ecf27ae054dc1256f630063e8d7/7b367fc353748c94c1256bca002a135e/$FILE/udredningsrapport.doc).
(*Royn eisini Google: "domænetab i færøsk"*).
- Jacobsen, Jógvan í Lon. (1996). *Jens Christan Svabo 1746-1824: Eitt barn av síni tíð*. [Tórshavn]: Føroyamálsdeildin. (óútgivið rit).

- Jacobsen, M. A. (1932). Rafns Føroyingasøga. Í: *Varðin 1932* (XII). Tórshavn: Felagið Varðin. bls. 1-22.
- Jakobsen, Jakob. (1985). *Diplomatarium Færoense: Føroyskt fodnbraevasavn*. Tórshavn: Emil Thomsen. (Ljósmyndað offsett-endurprent).
- Joensen, H. D. (1969). *Alisfrøði*. Tórshavn: Landsfelagsskapur Fiskivinnuni til Frama.
- Larsen, Kaj. (1993). Hin fyrsti málreinsarin. Í: *Málting 3/3/1993* (9). [Tórshavn]: [s.n.]. bls. 12-19.
- Long, Rikard. (1979). Hans D. Joensen: Mannakroppurin. Í: *Kveikt og kannað*. Hanus Andreassen (ritstj.). Tórshavn: Føroya Skúlabókagrunnur. bls. 177-188.
- Long, Rikard. (1979). Jóhannes av Skarði: Donsk-føroysk orðabók. Í: *Kveikt og kannað*. Hanus Andreassen (ritstj.). Tórshavn: Føroya Skúlabókagrunnur. bls. 208-234.
- Løgtingið. (20.05.2006). *Tingmál nr. 102/2005: Uppskot til samtyktar um málslig krøv til vørumerking, handilslýsingar, brúkarapplýsing og telduforrit*. Funnið 20.05.2006 á alnetinum: <http://www.logting.fo/index.asp?id=2>.
- Matras, Christian. (1929). Hin føroyski málspurningurin og støða hans í norrønum nýreisingarverki. Í: *Varðin 1929* (IX). Tórshavn: Felagið Varðin. bls. 46-59.
- Matras, Christian. (1936). Tá ið Schrøter ætlaði at týða Nýggja Testamenti. Í: *Varðin 1936* (XVI). Tórshavn: Felagið Varðin. bls. 181-187.
- Matras, Christian. (1960). Færøsk sprog. Í: *Kulturhistorisk Leksikon for nordisk middelalder: Fra vikingetid til reformationstid*. Bind V frälsebrev-gästgiveri. Johannes Brøndsted et al. (red.). København: Rosenkilde og Bagger. bls. 80-84.
- Matras, Christian. (2000). Et bidrag om færøsk sprogrøgt. Í: *Greinaval: Málfrøðigreininir*. Martin Næs og Jóhan Hendrik W. Poulsen (ritstj.). [Tórshavn]: Føroya Fróðskaparfelag. bls. 136-145. (Eisini prentað í *Språkvård: Redogörelser och studier utgivna till språkvårdsnämndens tioårsdag 1954*. Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård. (1954). Stockholm: [s.n.]. bls. 85-94).
- Niclasen, André. (1992). Tann skeiva málrøktarkósini. Í: *Málting 2/1/1992* (4). [Tórshavn]: [s.n.]. bls. 2-11.
- Poulsen, Jóhan Hendrik W. (1991). Hugleiðingar um málrøktarmannin Chr. Matras. Í: *Málting 1/1/1991* (1). [Tórshavn]: [s.n.]. bls. 4-14.
- Poulsen, Jóhan Hendrik W. (2004a). Det færøske sprogs situation. Í: *Mál í mæti*. Anfinnur Johansen og Hans Joensen (ritstj.). Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag. bls. 93-104. (Eisini prentað í *De nordiska språkens framtid: Bidrag vid en konferens*. (1977). Stockholm: Esselte Studium. bls. 90-102).

- Poulsen, Jóhan Hendrik W. (2004b). Eitt sindur um málræisning. Í: *Mál í mæti*. Anfinnur Johansen og Hans Joensen (ritstj.). Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag. bls. 63-66.
(Eisini prentað í *Fjølmi 1969* (4). Keypmannahavn: [s.n.]. bls. 31-35).
- Rasmussen, Petur Martin. (1987). *Den færøske sprogrejsning: Med særligt henblik på kampen om Færøsk kirkesprog i national og partipolitisk belysning*. Hoydalar: Petur Martin Rasmussen.
- Rasmussen, Petur Martin. (1997). *Mangt er í brøgdum vunnid*. [Vestmanna]: Sprotin.
- Svabo, J. C. (1976). *Indberetninger fra en Reise i Færøe 1781-1782*. N. Djurhuus (útg.). København: C. A. Reitzels boghandel A-S.
(*Fotografisk útgáva av upprunaútgávuni frá 1959*).
- Svensén, Bo. (1987). *Handbok i Lexikografi: Principer och metoder i ordboksarbetet*. Stockholm: Esselte Studium og Tekniska Nomenklaturcentralen.
- Thomassen, Arnfinnur. (1984). *Færøsk i den færøske skole*. [Odense]: Odense Universitet, Nordisk Institut.
- Thomsen, Johnny. (1993). Eitt sindur um orðabókagerð. Í: *Málting 3/1/1993* (7). [Tórshavn]: [s.n.]. bls. 2-13.

Bókmentir, ið havdar eru við hondina

- Nordisk leksikografisk ordbok. (1997). Henning Bergenholtz et al. Skrifter utgitt av Nordisk forening for leksikografi – Skrift nr. 4 i samarbeid med Nordisk språksekretariat. [Oslo]: Universitetsforlaget AS.
- Andersen, Ib. (1999). *Den skinbarlige virkelighed: Om valg af samfundsvidenskabelige metoder*. (1. opl., 3. udg.). [s.l.]: Samfundslitteratur.
- Haugen, Odd Einar. (1993). *Grunnbok i norrønt språk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal. bls 17-25
- Henriksen, Jeffrei. (1992). Hin ósakliga málvilluleiðin. Í: *Málting 2/2/1992* (5). [Tórshavn]: [s.n.]. bls. 24-27.
- Karker, Allan & Molde, Bertil. (1983). *Språkene i Norden*. Arlöv: Nordisk språksekretariat og Esselte Studium AB.
- Lómaklett, Asbjørn. (1992). Tann skeiva málrøktarkósini – eitt aftursvar. Í: *Málting 2/2/1992* (5). [Tórshavn]: [s.n.]. bls. 20-23.
- Sandøy, Helge. (2000). *Lånte fjører eller bunad?: Om importord i norsk*. Oslo: Landslaget for norskundervisning LNU og Cappelen Akademis Forlag.

Thomsen, Johnny. (1998). Føroysk orðabók. Í: *Málting* 8/3/1998 (24). [Tórshavn]: [s.n.]. bls. 26-37.

Thomsen, Knud Troels. (1994). Aspekter af ordbøgers samfundsmæssige betydning. Í: *Lexico-Nordica* 1/1/1994. (1). Henning Bergenholtz og Sven-Göran Malmgren (red.). [s.l]: Nordisk Forening for Leksikografi. bls. 139-147.

11 Fylgiskjøl

Á næstu síðunum eru lögð fylgiskjøl til ritgerðina. Eg skal gera vart við, at fylgiskjølini 6, 7 og 8 eru bert at finna í heilum líki í innlætnum próvtøkueintøkum. Sí annars dømi um tey á bls. 121, 123 og 123.

Hava fylgiskjølini 6, 7 og 8 tín áhuga, vinarliga vend tær til Føroyamálsdeildina á Fróðskaparsetri Føroya til kunningar.

11.1 Fylgiskjal 1: Uppskot til samtyktar hjá Tjóðveldisflokkinum

Uppskot og viðgerð av uppskoti hjá Tjóðveldisflokkinum

(Avrit tikið tann 20. mai 2006 av heimasíðuni hjá Løgtinginum: <http://www.logting.fo/index.asp?id=5>).

102 Uppskot til samtyktar um málslig krøv til vørumerking, handilslýsingar, brúkaraupplýsing og telduforrit

[A. Upprunauppskot](#)

[B. 1. viðgerð](#)

[C. Orðaskifti við 1. viðgerð](#)

[D. Álit](#)

[E. 2. viðgerð](#)

[F. Orðaskifti við 2. viðgerð](#)

Ár 2006, 3. mars, legði Høgni Hoydal, løgtingsmaður, vegna Tjóðveldisflokkinn fram soljóðandi

Uppskot til samtyktar

Løgtingið heitir á landsstýrið um at leggja fram lógaruppskot, ið seta sum krav:

- at allar vørur, ið verða seldar í Føroyum, verða merktar við føroyskum teksti
- at allar handilslýsingar, ið verða miðlaðar og bornar út sambært føroyskari lóg, skulu hava føroyskan tekst
- at brúkaraupplýsingar til vørur, ið verða seldar í Føroyum, hava føroyskan tekst
- at vanlig telduforrit, ið verða seld í Føroyum, hava føroyskan tekst til brúkarann

Viðmerkingar

Endamálið við hesum uppskoti er mentanar – og málpolitiskt – og verður lagt fram saman við uppskoti til broyting í løgtingslóg um matvørur, ið hevur sama endamál: At styrkja støðuna og menningina hjá føroyska málinum á týðningarmiklum økjum, har føroyskt mál ikki hevur rúmd í dag.

Stóra avbjóðingin hjá føroysku tjóðini er at menna seg í altjóða samfelagnum á jøvnum føti við aðrar tjóðir – uttan at missa okkum sjálvi burtur sum mentan og tjóð.

Til tess krevst ikki bert, at vit útbúgva okkum í øðrum málum og støðugt menna okkara altjóða førleikar.

Til tess krevst, at vit dubba okkum mentanarlíga og málsliga, so okkara egnu mentan og mál støðugt kann mennast í altjóðagerðini, og vit kunnu taka lut í heiminum við egnum samleika.

Megna vit ikki at styrkja okkara egnu mentan og mál í øllum nútímans samskipti og kenna okkum standa á tryggari grund, kann altjóðagerðin kennast sum ein hóttan heldur enn ein móguleiki.

Stríðið fyri at menna føroyska málið, ið er grundarlagið undir okkara mentan og samleika sum tjóð, hevur tvær tær undanfarnu øldirnar snúð seg um at vinna føroyska málinum sess í skúla, kirkju, umsiting, rættinum, bløðum og fjølmiðlum, har tað varð útihýst.

Avbjóðingin er í veruleikanum tann sama í dag, har týðningarmikil samfelagsøkir, ið vit øll samskipta við í gerandisdegunum, ikki hava føroyskt mál, sum samskiptismiðil.

Okkara grannalond granska og viðgera í dag tað, tey rópa “økissmiss” í málinum – t.e. at eitt nú svenskt, danskt, íslenskt og norskt verða trokað burtur innan ávis samskiptisøkir í málinum, tildømis innan ávísar lærugreinar, innan teldusamskipti og aðrastaðni við.

Men í Føroyum hava vit altíð barst við at vinna føroyska málinum sess og menning á økjum, har tað ongantíð hevur havt sess, ella er dottið burtur.

Seinastu 50-60 árin er gerandisdagurin hjá fólki í vesturheiminum alt meira merktur av keypi og sølu. Øll keypa vit helst onkra vøru hvønn dag – frá neyðsynjarvørum til marglætisvørum. Harafturat verða vit díkt undir í handilslýsingum umvegis postútborið tilfar og handilslýsingar í miðlum og á gøtuhornum, hvønn einasta dag.

Men sum eitt av teimum fáu londunum í vesturheiminum, eru allar vørumerkingar á influttum vørum gjørdar á øðrum máli enn føroyskt. Og stórir partur av handilslýsingum, ið verða bornar út, eru ikki á føroyskum.

Sostatt er ein partur av samfelagnum, har vit øll samskipta dagliga, nærum ruddaður fyri føroyskt mál.

Í okkara grannalondum kemur hetta ikki fyri. Har verður avtala gjørd við framleiðslu- og sølufyrirøkum um at merkja vøurnar við teksti á tjóðarmálinum.

Tað sama er at siga um brúkarupplýsingar av tyngri slagi – eitt nú brúkaravegleiðingar til ymsar brúkslutir.

Annað øki, ið fyllir alt meira í gerandisdegunum, men har føroyskt mál als ikki eigur innivist, eru telduforritini, ið skjótt hvør føroyingur brúkar dagliga.

Talan er sostatt um, at á týðningarmiklum nútímans samskiptisøkjum, verður føroyskt mál sum lundi á jólanátt – og kann tískil heldur ikki mennast innan hesi økir.

Tí verður mælt til, at landsstýrið tekur stig til at lóggeva á økinum.

1. viðgerð 21. mars 2006. Málið beint í vinnunevndina, sum tann 7. apríl 2006 legði fram soljóðandi

Álit

Tjóðveldisflokkurin hevur lagt málið fram tann 3. mars 2006, og eftir 1. viðgerð tann 21. mars 2006 er tað beint vinnunevndini.

Nevndin hevur viðgjørt málið á fundum tann 27. mars og 7. apríl 2006.

Undir viðgerðini hevur nevndin havt fund við umboð fyri Føroya Keypmannafelag og landsstýrismannin í vinnumálum.

Ein **meiriluti í nevndini** (Henrik Old, Alfred Olsen, Jørgen Niclasen, Heðin Zachariassen og Gerhard Lognberg) leggur dent á upplýsingarnar frá Føroya Keypmannafelag, sum sigur, at eitt krav um at hava føroyskan tekst á vørum, ið verða seldar í Føroyum, hevur við sær eitt sera stórt og tungt arbeiði, og kunnu avleiðingarnar av hesum verða sera víðfevndar. Verður hetta sett sum krav, verða tað nógvar vørur, sum man ikki longur fer at fáa í Føroyum, meðan aðrar vørur verða dýrari. Føroya Keypmannafelag metir, at eini 40-50% av vørunum helst fara av marknaðinum, meðan restin av vørunum verða eini 25% dýrari.

Meirilutin tekur tí ikki undir við málinum, og mælir Løgtinginum frá at samtykkja uppskotið.

Ein **minniluti í nevndini** (Tórbjørn Jacobsen og Heidi Petersen) tekur undir við málinum, og mælir Løgtinginum til at samtykkja uppskotið.

2. viðgerð 21. apríl 2006. Uppskot til samtyktar fall [8-0-16](#). Málið avgreitt.

Oddagrein í Dimmalætting, týsdagin 21. mars 2006

(Avrit tikið tann 20. mai 2006 av heimasíðuni hjá Dimmalætting,

<http://www.dimma.fo/searcharticle.asp?i=8FF24B1D-5ADF-497B-9F2B-C6E03F17B9E0>).

Dimmalætting

Oddagrein

Antiglobalisering

Týsdagur 21. mars 2006, kl. 13.41
57/129 - Meiningar

Tjóðveldisflokkurin hevur lagt uppskot fram um, at tað ikki skal verða loyvt at selja vørur í Føroyum, har vøru- og brúkarupplýsingar eru á útlenskum máli. Flokkurin kallar hetta eitt mentanar- og málpolitiskt tiltak, sum skal vera við at stuðla upp undir føroyska málið.

Hóast flokkurin hevur rætt í, at vantandi føroyska málbrúkið á hesum øki ikki er til gagns fyri okkara móðurmál, so tykist hetta uppskot at sakna samband við veruleikan.

Sjálvandi var tað ynskiligt, at allar vørur, sum seldar vórðu í Føroyum, vórðu merktar á føroyskum. Men skal tað gerast eitt lógarkrav at so skal vera, so kunnu vit ikki siga annað enn neyðars føroyski brúkari.

Uttan at niðurgera okkara land upp á nakran máta, so vita vit øll, at Føroyar er ein ógvuliga avmarkaður marknaður í alheims handilshøpi.

Kemur ein slík ætlan ígjøgnum, so verður hetta ein vanlukka fyri føroyska brúkaran og ikki minst fyri føroyska handilslívið. Tí tað sigur seg sjálvt, at tað eru hópin av vørum, sum verða seldar í Føroyum, har umsetningurin er so mikið lítil, at tað aldri fer at loysa seg at framleiða eina føroyskt orðaða emballagu til vøruna.

Nú hevur landsstýrið júst lagt fram eina visjón fyri hvussu góðar Føroyar skulu vera at búgva í um níggju ár, og ein týðandi partur í hesi visjón, er altjóðagerðin, globaliseringin.

At krevja at alt, ið verður selt í Føroyum skal vera á føroyskum, er ein beinleiðis forðing í hesi altjóðagerð.

Tað fer eisini at drepa handilslívið í Føroyum, tí við einum slíkum uppskotið tvingar

Tjóðveldisflokkurin ein alt størri part av umsetninginum burtur frá føroysku handlunum og út á internetið, har ongar avmarkingar eru settar av slíkum slag, og heldur ikki kunnu setast.

Føroyingurin góðtekur ikki at skula liva í einum marknaði eftir norðurkoreanskari fyrimynd.

Føroyingurin er eisini so mikið tilvitaður og upplýstur, at hann ikki vil bíða eftir at ein dýrkandi føroyskur innpakningur er prentaður fyri at fáa hendur á eini vøru, sum hann vil hava fatur í.

Vit hava jú øll havt norðurlandskt og enskt mál í skúlanum – ætlanin er jú eisini at byrja enn fyrr við ensktundirvísingini – so nærum allir føroyingar eru førir fyri at lesa eina söluleiðbeining á útlenskum máli, og keypa vøruna gjøgnum netið og fáa hana fraktaða til Føroya.

Sjálvandi skulu vit stuðla tiltøkum til frama fyri føroyska málið, men við lóg at seta forðingar í vegin fyri handilsskapi í Føroyum av málpolitiskum orsøkum, er ómodernað, óumhugað og als ikki í tráð við tann liberala hugsunnarháttin, sum vit hildu var blivin ein leiðtráður hjá júst Tjóðveldisflokkinum.

© Dimmalætting

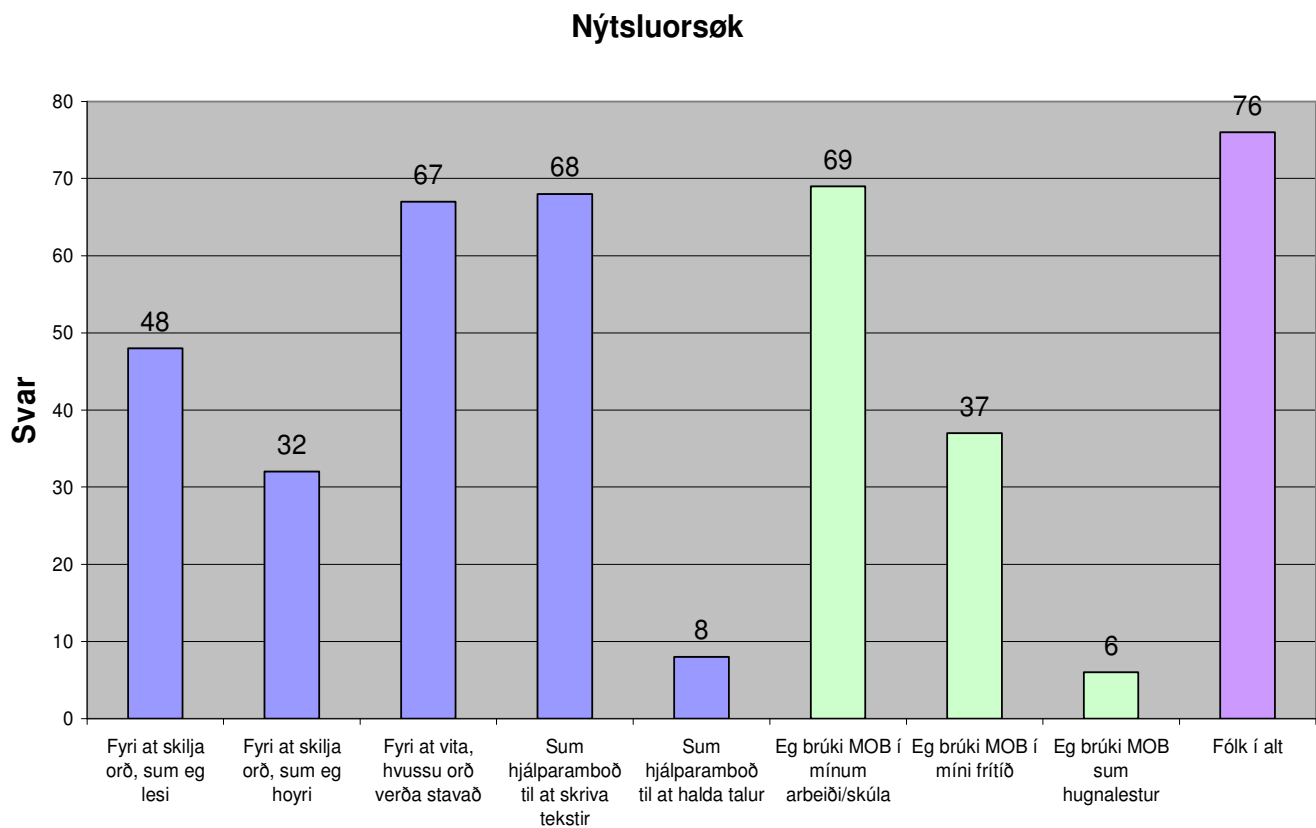

11.2 Fylgiskjal 2: Nýtsluorsök

Valið av sjálvum spurningunum er ikki gjørt av tilvild. Skal ein vita nakað um orsøkir til, at fólk brúkar eina orðabók, er serliga umráðandi at vita, um talan er um aktivar ella passivar brúkarar, t.e., um fólk brúka orðabók til at skriva tekst ella til at skilja ein tekst. Í tvímálsorðabókum kann munurin millum passivar og aktivar brúkarar vera rættiliga stórir, alt eftir, hvørja orðabók talan er um. Ræður hinvegin um einmálsorðabøkur, plagar at vera rímiliga javnt býtt millum hesar brúkarar¹¹⁴. Kanningin kann so vísa, um sama er galdandi fyri Móðurmálsorðabókina.

Nýtsluorsøk (spurningarnir 10-17)

Spurt varð, í hvørjum sambandi tey spurdu nýttu Móðurmálsorðabókina. Til bar at seta fleiri krossar.

¹¹⁴ Bo Svensén: Handbók i Lexikografi bls. 19

11.3 Fylgiskjal 3: Yvirlit yvir orð, sum hoyra til viðgerðina av bólkunum 1-8

Viðm: Orðini standa oftast í sama formi sum í Útlegdarlistanum, men ikki altíð.

Samansetingar – fyrri liður (bólkur 1)

anti-

antiblendu, antidumping, antidykksetur, antiklimaks, antikristus, antispinn, antistoffir, antitýsk, antivírus.

baði-

baðidrakt, baðiland, baðisalt, baðiverilsí.

brand-

brandalarmurin, brandbilur, brandeindir, brandfella, brandhurð, brandkambur, brandmaður, brandmeistari, brandnevndin, brandpostar, brandsár, brandskáp, brandskeið, brandskúli, brandslangur, brandslökkking, brandstøð, brandteknisk, brandteppi, brandtryggum, brandútbúgvingar, brandútgerð, brandvakt, brandveggir, brandvenjingar.

brutto-

bruttoárløn, bruttofaktorinntøka, bruttofrítíðarlønin, bruttohýruni, bruttohæddarvídd, bruttoinntøkan, bruttojáttanir, bruttománaðarlønini, bruttomeginreglan, bruttoogn, bruttoskatt, bruttoskuld, bruttostreymar, bruttotjóðarinntøka, bruttotons, bruttotøl, bruttoupphædd, bruttoútreiðslur, bruttoúttanlandsskuldin, bruttoveiðuni, bruttoveitingar, bruttovinningur.

brúkara-

brúkarabólkur, brúkarafeilir, brúkarafлата, brúkaragjald, brúkarahjálp, brúkarakanning, brúkaranavn, brúkaraprístalið, brúkararáðið, brúkarasamtak, brúkaratal, brúkaratrygd, brúkaratænastur, brúkarumboðini, brúkaravegleiðing, brúkaravernd, brúkaravinarlig, brúkaraynskjum.

drag-

dragihurð, dragiskinnari, dragivindeygu.

drív-

drívaksil, drívevni, drívhus, drívkraft, drívmeqi.

dupul-

dupultarbeiði, dupultbjarging, dupultbotnað, dupultfjarðað, dupultfrystur, dupulthurð, dupulthús, dupultkamari, dupultklipp, dupultkór, dupultkømur, dupultmerkingunum, dupultneyst, dupult-síðuhurðum, dupultskáp, dupultskattasáttmáli, dupultskatting, dupultsong, dupultspæl, dupultstovan, dupulttrol, dupultumsiting.

døgn-

døgn drift, døgnrøkt, døgnstovnar, døgnumlætting, døgnvakt.

einkul-

einkultsengur, einkultstandandi, einkultstartur, einkultveitingar, einkultvís.

el-

elamboð, elarbeiði, elatstöði, elbakrútur, el-bassar, el-bilur, eldeild, eldrivin, elfelagið, elfíl, elhegn, el-húsið, el-høvil, elinnlegging, elinnleggjari, elkervið, elkeyp, el-knívur, el-komfýrur, ellinjum, ellutir, ellæra, elmegi, elnet, elnevndin, elnýtsla, el-orgul, elorku, elovnar, el-plátum, elprísir, elprís-ur, el-rútar, elsag, el-seymimaskina, elsíðurútar, elskipanir, el-snellur, elsóltak, el-song, elspegl, el-spæl, elstart, elsteyra, elstikk, el-stovuorgul, el-stoytdoyvarar, elsøluni, el-talva, eltilfar, eltól, el-tænastan, eltøkniútbúgvingar, el-upphitað, elútbúnaður, el-útgerð, elútreiðslur, el-vatnhitari, elveit-aram, elveiting, elverk, el-vindeygu, elvirkir, elvørur, elyrkið, eløkið.

feil-

feilboð, feildømdi, feildøming, feilfrí, feilkeyp, feilviðgerð.

feriu-

feriudagar, ferjuløn, feriuoygni, feruþeningur, feruþingur.

flóti-

flótidoðir, flótidoðir, flótiþingur, flótiþingur.

flyti-

flytibíllur, flytigóðs, flytikassar, flytisonnum, flytisamsýning, flytiútreiðslur, flytiþingur.

foto-

fotoalbumm, fotobúðin, fotoeftirlit, fotofelag, fotofellurnar, fotohandil, fotolinsa, fotomiðstöðin, fotomyndir, fotopappír, fotorammur, fototól.

hjálp-

hjálpamboð, hjálpabeiði, hjálpifílu, hjálpigögn, hjálpihjólum, hjálpilutir, hjálpiskip, hjálpitól.

hond-

hondáleggingar, hondarbeiði, hondbók, hondbóltur, hondbreidd, hondbremsu, hondbundin, hond-bøkur, honddustsúgvari, honddelslökkjari, hondfrítt, hondgjörðar, hondhildna, hondjörn, hondkeyp, hondkvörn, hondlensipumpa, hondlistar, hondmálað, hondpumpa, hondsápa, hondsett, hondskrift, hondskriða, hondsláimaskina, hondslökkingaramboð, hondslökkiútbúnaður, hondsmíðað, hond-snellu, hondtak, hondtaska, hondvask, hondvekt, hondverk, hondverkari, hondvösk.

hoyri-

hoyribrekað, hoyrideild, hoyrilærari, hoyrilæru, hoyrivernd.

ikki-

ikkiberandi, ikkijarnstyrktum, ikkijörðar, ikki-kristnum, ikkilimur, ikkiroykjari, ikkiskrásett, ikki-umvendum.

inter-

interaktiva, internót, intervarp.

klassa-

klassafelag, klassafelagi, klassahondbólt, klassamálmaður, klassamunur, klassamyndir, klassapappír, klassasamfelagið, klassaspælarar, klassasýn, klassaavtalu.

liggi-

liggipláss.

livi-

livialdur, livibreyð, livifótur, liviháttur, livikor, livimöguleikar, livireglum, livistandard, livistandur, livisterkir, livistöði, livitíð, liviumstöður.

mini-

minibarr, minibreyt, minibussur, minidiskur, minigolf, minifúðunum, minikøkur, minioljuhavnum.

med-

medábyrgd, meðarbeiðari, medavgerðarrætt, meðávirkan, medborgarar, medskapningar, medundirritað, medundirskrift, medvirka, medvirkan, medvirkni.

møbla-/møbil-

møbilsnikkara, møbilstykki, møbladeildin, møblasett, møblasøluni.

netto-

nettoálíknung, nettoárlønini, nettoavgjaldsfaktori, nettoávirkanin, nettoavlop, nettogjaldingum, nettoinnflytari, nettoinntøka, nettojáttan, nettólántøka, nettoløn, nettomeirútreiðslurnar, nettonýtslustigið, nettonytta, nettoogn, nettorakstrarútreiðslur, nettorentur, nettoskuld, nettostýrd, nettosølan, nettotal, nettotap, nettotilflyting, nettotons, nettoupphædd, nettoúrslitið, nettoútflytari, nettoútreiðsla, nettouttanlandsogn, nettovæðini, nettovøkstur.

pakki-

pakkideild, pakkieind, pakkitilfar, pakkiútgerð.

plast-/plastikk-

plastbátur, plastfløskur, plastgrundari, plasthandtaki, plastkrympimaskina, plastlumma, plastmáling, plastverju, plastvindeyga, plastvirkið, plastvørur, plastikkgluggi, plastikkílöt, plastikkinnlegg, plastikklast, plastikkpelar, plastikkposi, plastikkramma, plastikkkring, plastikkkrør, plastikk tangar, plastikkvindeyga, plastikkvørur.

pleygu-

pleygudeild, pleyguloyvi, pleygumamma.

rest-

restbólki, restfarmi, restfígging, restgjaldi, restkostnaður, restskuld, restupphæddin.

ríði-

ríðihøll, ríðipískar, ríðisamband, ríðiskógvar.

skifti-

skiftibækur, skiftiholdsloñir, skiftilógini, skiftipúta, skiftiskipanir, skiftistjóri, skiftitasku, skiftiviðgerðar, skiftivís.

spísi-

spísiborð, spísikróki, spísistova.

sport-/sports-

sportbilur, sportfelgur, sportligur, sportsetur, sportsflogför, sportútstoyt.

spæli-

spæliárið, spælidagin, spælidukkur, spælifíggjað, spæligjald, spæligleði, spæligöta, spæliháttin, spælihøli, spælihøll, spælikort, spælikvöld, spæliloyvi, spælimessiga, spælireglur, spæliрум, spælisjúk, spælistkipan, spælistað, spælistíl, spælistøð, spælitelda, spælivíðurskifti, spælivörp, spæliætlan, spæliøki.

standard-

standardeskjur, standardkonto, standardroknscaparkonto, standardsáttmáli, standardskipan, standardskriv, standardtímaløn, standardtreytir, standardútgerð.

start-

startdómarin, startgjaldið, starthjálp, startholinum, startlás, startsíða, startskot, startsperru.

stoypi-

stoypiarbeiði, stoypiformar, stoypiovnurin, stoypipotturin, stoypskeiðini.

super-

superbrúkari, superdamparin, superdisk, superhetjurnar, superlið, superlím, supermarknaðinum.

svimji-

svimjidrakt, svimjifelag, svimjikapping, svimjilærari, svimjilandsliðnum, svimjiposa, svimjisamband, svimjisentur, svimjitúr.

-tíðs-

árstíðsfisking, høggtíðsdagar, høggtíðsdøgurði, høggtíðskvöld, tíðspunkt.

Dømi við “inter-“ um orð, sum ikki verða viðtíkin orsakað treytini um tvey ymisk orð í sjálvari samansetingini internetatgongd, internetblaðnum, internetbrúkararnir, internetdeildin, internetferðin, internetheimasíðuni, internetherferð, internetkervi, internetknøttar, internetloysn, internetsamband, internetsíðurnar, internetskipan, internettakst, internet-tilknýti, internettænasta, internettøkni, internetútgávu, internetveitarar.

Orð, ið ikki lúka treytina hjá Útlegdarlistanum viðv. orðum, ið samansett eru av sagnorði+navnorð: baðivatn, liggistólar, skiftiborð, skiftidagur, skiftilykil, skiftiposi, skiftitøl, skiftitrolari, sovibýur, sovisalur, sovisjúka, spælibarn, spæliborð, spælidós, spælidrongur, spælikubbi, spælitutur, spæli-merki, spælisystkin, stoypigóðs, stoypivirki, svimjibelti, svimjibrillur, svimjibuksur, svimjibúni, svimjyklæði.

Samansettingar – seinni liður (bólkur 1)

-anlegg

bilanlegg, fjarhitaaanlegg, heimaanlegg, innianlegg, ketilanlegg, klímaanlegg, ljóðanleggi, mjólki-anlegg, sprinklaraanlegginum, stereoanlegg, tónleikaanlegg, tunnilsanleggið, varmaanleggi.

-bingo

barnabingo, fæðingardagsbingo, heimabingo, heystbingo, jólabingo, páskabingo, rimmarbingo, risabingo, seyðabingo, stevningubingo.

-brúkarari

fjarhitabrákarar, internetbrúkararnir, jarðabrákari, koyristólsbrúkarar, superbrúkari, tulkabrákarar.

-deilur

bildeilir, eykadeilir, fordeil.

-drakt

baðidrakt, fimleikadrakt, flótidraktir, froskmannadrakt, judodraktir, kavadraktir, kavaradrakt, klædnadrakt, redningsdrakt, svimjidrakt, treningsdrakt, turrdrakt, váttrakt, yvirlivilsdrakt.

-felt

fótgangarafeltið, gassfelt, hovuðsfeltinum, krossfelt, oljufelt.

-feria

heystferiuna, jólaferiu, skíferiu, sumarferia, vetrarferiu.

-gera

eftirgera, einfaldgera, frígera, frælsisgera, láturliggera, leysgera, lógligger, niðurgera, nútíðargera, nútímansgera, nýmótansgera, nýtiðargera, reingera, tilgera, umgera, uppgera, útgera.

-heit

býttheit, deydiligheitina, endaligheit, erligheit, fríheit, hastigheitir, heiðirligheit, hemmiligheit, herligheit, innarligheit, inniligheit, lejlíghheit, menniskjaheitini, nærheit, neyðarsligheit, nýggjheit, reiðiligheit, rímiligheit, sakligheit, smálíghheit, smidligheit, stillheit, stívheit, verdigheit, vittigheit.

-kantur

bókkantum, borðkantinum, bryggjukant, fýrakantar, kajkant, skinnkanti, trýkantin, útkantinum.

-klassi

arbeiðaraklassin, bilklassa, heimsklassa, landsliðsklassa, miðalklassanum, prísklassa, serklassa.

-líknandi

kreppulíknandi, kyknulíknandi, leðurlíknandi, partafelagslíknandi, silkilíknandi, tænastrumanna líknandi.

-mangul

luftmangul, peningamangul.

-messa

bókamessuni, ferðavinnu, oljumessuni, vörumessuni.

-møblar

baðirúmsmøblar, bambusmøblar, barnamøblar, gongsmøbil, kurvamøblar, leðurmøblar, sovikamarsmøblum, stovumøblar, ungdómsmøblar.

-normur

ársnorminum, tímanormin.

-punkt

fikspunktur, grundlinjupunktur, hæddarpunktur, hævudspunktur, knútapunktur, ljóspunktur, semingspunktini, tíðspunktur, trekkpunkt, útgangspunktur.

-sett

amboðsett, baðirúmssett, brússett, brúsustongsett, byggsett, eyksett, felguset, fressett, frítíðarsett, golfsett, hátalarasett, hondsett, leðursett, møblasett, reinsissett, samlissett, seingjarsett, senkissett, skúvublaðsett, sofasett, spoylarasett, trummuset, uppgávuset.

-sikkur

ósikkur, sjálvsikkur.

-sofa

hjørnasofa, hornasovisofa, kurvasofa, leðurhornasofa, leðursofa, plýsssofa, sitisofa, trímanssofa, ungdómssofa.

-spoylari

bakspoylari, frontspoylari, síðuspoylari.

-tanki

eftirtanka, grundtankin, háskúlatankin, hævudstankin, kongstankin, mistanki, sambandstankar, tvangstankar.

-toy

arbeiðstoy, harratoy, ótoy, seingjartoy, skitnatoyið, skúvutoy.

-umhvørvi

arbeiðsumhvørvi, búskaparumhvørvinum, býarumhvørvið, bygdaumhvørvi, býlingsumhvørvinum, ferðsluumhvørvið, granskningarumhvørvi, havumhvørvi, heilsuumhvørvi, heimaumhvørvinum, heimsumhvørvinum, kappingarumhvørvi, lestrarumhvørvi, lestrarumhvørvinum, listaumhvørvi, nýskapanarumhvørvi, nærumhvørvi, oljuumhvørvi, rokkarumhvørvið, skúlaumhvørvi, tónleikaumhvørvi, undirvísingarumhvørvi, uppvakstrarumhvørvið, útbúgvingarumhvørvi.

-vina(r)ligur

arbeiðaravinarliga, áskoðaravinarligur, barnavinarlig, brúkaravinarlig, ferðafólkavinarligt, lesaravinarligt, lesivinarligari, tænastravinarlig, umhvørvisvinarligur.

Bólkur 2

Samansetingar – fyrri liður (bólkur 2)

be-

bedýra, bedøva, befríandi, begávaður, begávilsí, begrava, begreb, begrunda, behag, behagiliga, behagiligur, behalda, behandla, handling, behøvast, bekentur, beklæddur, bekrefta, bekymra, bekymring, belisin, beráð, beráddur, besettur, beskorið, beskriva, slag, besligin, bestemma, bestemtur, besverligt, beteinkiligheit, betíðningur, betíðs, betragta, betrekk, betrektur, betýða, beundra, bevístur.

for-

forakt, forakta, forbanna, forbarma, forbetra, forbetring, forbí, forbiði, forboðin, forbrenning, forbróta, forbrúk, forbrúkari, forbundin, fordampa, fordeila, fordeiling, fordekt, fordjúpa, fordømarí, forelska, forelskilsí, forera, forfallin, forfattari, forfeingiligheit, forfeingiligur, forfella, forferdilig, forføra, forførari, forgloyma, forhála, forháling, forhandla, forhandlari, forhasta, forkasta, forkastilig, forkert, forklára, forkláring, forkromaður, forlegin, forleingja, forleingjari, forlík, forlíktur, forlongilsí, forlorin, forloysandi, formáa, formera, formidla, fornemmilsí, fornerma, fornermilsí, fornermisliga, fornokta, fornuft, fornuftigur, fornuftugt, fornuftur, fornýgging, fornýggja, foroldaður, forpesta, forpíndur, forplanta, forplikta, forpliktandi, forpliktílsí, forpurra, forrenta, forrestin, forrokna, forrætning, forsaka, forsamling, forseglaður, forsegling, forsera, forsikkra, forskalling, forskellig, forskelligur, forskjóta, forskjóting, forskrekkja, forsláa, forsmáast, forstáiligur, forstáilsí, forsterkari, forsterkjari, forstokkaður, forstoppilsí, forstyrkjari, forstyrktur, forsvinna, forsvunnin, forsvørja, forsyndaður, forsýning, forsyrgja, forsyrgjari, forsømlsí, fortapilsí, fortaptur, forteljari, forteljing, fortjena, fortoya, fortoyning, fortreingja, fortróta, fortørnaður, forvalta, forvirra, forvirraður, forvirringur, forvístur, forvrengra, forvunnin, forvænata, forvænataður.

-íons-

ambitiónsstöðið, assertiósástöði, assertiósvenjing, autorisatiónslógir, deformatiósøkí, delegatiónslógr, delegatiónssteoriini, diffusiónsstílar, dispositiósreittin, dokumentatiónsbólkurin, evolutióssteoriin, evolutiósstrúnna, funksjónsøki, funktiónsløn, funktiónsstíðuni, gravitatiónsgranskíngarhættir, inflasjónsmátið, inflatiónsstrýst, informatiónskrøv, informatiónsmongd, informatiós-motorvegin, informatiósnnøgd, informatións-samfelagið, informatións-skipan, informatións-skrivstovu, informatións-skyldu, informatiós-sstig, informatiós-sstreymi, informatiós-sstöði, informatiós-sviðgerð, innovatiónsstílgongdin, inspiratións-kelda, installatións-sett, instruktións-bók, instruktións-ræði, instruktións-økonoma, intensiós-avtalan, isolatións-fongslíng, kalkulatións-rentan, kautiós-frádráttur, kautiós-stap, kollisións-sætlan, kollosiós-strygging, kombinatións-baklyktíngar, kombinatións-tong, kommunikatións-sstöð, kompressiós-lutfall, konfirmatións-gáva, konfirmatións-kjólí, konfirmatións-klædningur, konfirmatións-skógvar, konsentratíons-legunum, konsessiós-avtalar, konsessiós-gjald, kvalifikatións-dystum, kvalifikatións-krøvini, likvidatións-búnum, missiós-arbeiði, missiós-felagsskapi, missiós-feløgini, missiós-ferð, missiós-fest, missiós-fólk, missiós-fundir, missiós-markina, missiós-prædiku, motiós-flogbóltur, motiós-kapping, motiós-renning, motiós-svimjing, navigatións-skipan, navigatións-stól, navigatións-útbúgvingarnar, navigatións-útgerð, obligatións-lán, organisatións-samboð, pensíons-saldur, pensíons-gevandi, pensíons-grunnin, pensíons-kassar, pensíons-lóg, pensíons-skipan, pensíons-skyldur, pensíons-spurningin, pensíons-supphæddin, pensíons-suppsparíng, pensíons-útgjaldið, pensíons-viðbót, pensíons-viðurskifti, pensíons-økið, pensjóns-avtalar, pensjóns-feløgini, pensjóns-íngjaldíngar, pensjóns-kluftina, pensjóns-málinum, pensjóns-reform, pensjóns-samansparíng, pensjóns-skipan, pensjóns-stílveruna, pensjóns-strygging, pensjóns-útreiðslurnar,

pensjónsviðgerðini, provisiósinntøku, provisióssløntar, provitiósinntøka, reaktiónsevnini, refusi-
ónsskipanin, rotatiónsprent, sensatióshungrandi, sirkulatiónsþumpa, spekulatiónsreglan, trans-
aktiúnssporið, transmissiúnskervi, transmissiúnslinjur, transmissiúnstandardirnar, uniónsavtalu,
ventilatiónsmontør, ventilatiónsrør, versiúnnummar, visitatiónsnevnd.

kommunu-

kommunuarbeiðið, kommunuavtalan, kommunuálitid, kommunubólkar, kommunubygnaður,
kommunubýti, kommunueftirlitid, kommunueind, kommunufelag, kommunufólk, kommunu-
fulltrúini, kommunufyrisiting, kommunuhospitalid, kommunukassa, kommunukort, kommunu-
loysnin, kommunulóg, kommunulýsingar, kommunulækni, kommunumark, kommunumál,
kommununevndin, kommununøvn, kommunuognin, kommunuparturin, kommunupolitikarunum,
kommunupolitikk, kommunuráðleggingin, kommunusamanlegging, kommunusamskipan, komm-
unusamstarv, kommunuskipan, kommunuskrivari, kommunuskuld, kommunustarvi, kommunustýri,
kommunustødd, kommunuumsiting, kommunuuppgáva, kommunuútreiðslurnar, kommunuvegir,
kommunuviðurskifti, kommunuvirksemið, kommunuøkinum.

kredit(t)-

kredittdeild, kredittkort, kredittnota, kreditttrisiko, kredittstovnar, kredittsølu, kreditttíð,
kredittvirð-
inum, kreditverdar, kreditviðurskiftini.

motor-

motoramboð, motoráhugað, motorblokki, motorbrek, motordrivin, motorhjelmur, motorkanning,
motorkraft, motorleys, motorljóðið, motorlokinum, motorolju, motororka, motorpassing, motor-
rúmið, motorsakkønur, motorskaði, motorskrivstovum, motorsteðg, motorstýring, motorstødd,
motorvegur, motorverkið, motorverksmiðju, motorvognur.

parabol-

parabolantennu, parabolfundur, parabolhøvd, parabolkassa, parabolkort, parabolmóttakari, parabol-
sett, parabolskál, parabolskermur, parabolskipan.

politi-

politiarbeiði, politibátar, politibetjentur, politibilur, politibúna, politibygnaðurin, politideildin, poli-
tiefirlit, politifólk, politiharðskap, politihjálp, politihund, politiinspektørur, politikassin, politi-
kommiserur, politikorpsið, politilønir, politimálum, politimyndugleika, politineystinum, politinæm-
ingur, politipensionistar, politiskeltið, politiskipan, politiskúla, politistarv, politistjórin, politistyrk-
ini, politistørv, polititeori, polititænastan, politiútbúgvingina, politivakt, politivaldið, politiverju,
politiviðtøka, politiviðurskiftini, politiøki.

program(m)-

programbarum, programmdeild, programmedarbeiðari, programmleiðari, programmpolitikkur,
programmpolitiska, programmvirksemið, programteknikarar.

prosent-

prosentbroyting, prosentbýti, prosentendurgjaldi, prosentliga, prosentmunur, prosentpartur, prosent-
point, presentsatsir, prosentstig, prosentstigunum, prosenttal, prosentupphædd, prosentvís, prosent-
vøksturin.

Samansetingar – seinni liður (bólkur 2)

-era

absorbera, abstrahera, adoptera, akkumulera, amputera, annulera, appelera, argumentera, artikulera, automatisera, balansera, basera, debattera, definera, dekorera, demonstrera, designera, diagnosti-sera, diktera, diskriminera, diskutera, diskvalifisera, disponera, dokumentera, dominera, effektivi-sera, eksistera, ekspandera, eksperimentera, ekspidera, eksportera, engasjera, etablera, evalua, evangelisera, evolvera, fakturera, fantasera, filmatisera, filosofera, fokusera, forera, formatera, formera, formulera, fundera, garantera, genera, gravera, hálvera, harmonisera, identifisera, ignorera, illustrera, imponera, importera, improvisera, informera, inspirera, installera, integrera, interesera, investera, involvera, isolera, justera, kalifera, kalkulera, kamuflera, kanalisera, kapitalisera, kautionera, kombinera, kommentera, kompensera, komponera, konkludera, konkretisera, konsen-trera, konservera, konsolidera, konstatara, konstruera, kontrollera, konvertera, kopiera, korrumpara, kriminalisera, kritisera, kvalifisera, kvantifisera, lakkera, levera, liberalisera, likvidera, lisitera, lokalisera, manerera, manipulera, manøvrera, marginalisera, marsjera, massera, minimera, missi-onera, modernisera, montera, motivera, møblera, normalisera, normera, notera, observera, optimera, ordinera, organisera, orientera, patentera, planera, plasera, politisera, potifera, presentera, presisera, prestera, prioritera, produsera, professionalisera, profetera, profilera, programmera, projektera, proklamera, promovera, protestera, proviantera, realisera, redusera, referera, reklamera, rekrutera, renovera, reparera, respektera, romantisera, sabotera, sanera, sensurera, servisera, signalera, signera, sitera, skalera, sondera, spadsera, spandera, spankulera, spekulera, spesialisera, sponsorera, stabili-sera, standardisera, sterilisera, stimulera, subsidiera, supplera, symbolisera, tapetsera, transplantera, transportera, variera, vurdera.

-ilsi

begávilsí, forelskilsí, forlongilsí, fornemmilsí, fornermilsí, forplikilsí, forstáilsí, forstoppilsí, for-sømilsi, fortapilsí, trúlovilsí, yvirraskilsí.

-ión

adaptión, administratió, adoptiún, agressiún, alimentatiún, ambitiún, animatiún, argumentatiún, assertiún, assosiatiún, attraktiún, autorisatiún, ballotiún, definitiún, deklaratiún, dekoratiún, delegatiún, demonstratiún, depressiún, destinatiún, dimensiún, direktiún, diskretiún, diskriminatiún, diskussiún, dispositiún, distributiún, dokumentatiún, eksplosiún, emissiún, evolutiún, fiktiún, frikti-ión, frustratiún, fusiún, identifikatiún, illustratiún, improvisatiún, infektiún, inflatiún, informatiún, innovatiún, inspiratiún, installatiún, institutiún, instruktiún, integratiún, introduktiún, irritatiún, isolatiún, kapitulasiún, kastratiún, kaudiún, kombinatiún, kommissiún, kommunikatiún, kompensatiún, komplikatiún, kompositiún, konditiún, konfiskatiún, konfrontatiún, konklusión, kon-sentraciún, konsessiún, konstitutiún, konstruktiún, konventiún, korrelatiún, korrupsiún, kvalifikatiún, likvidatiún, lisitatiún, manifestatiún, manipulatiún, meditatiún, modifikatiún, motiún, motivatiún, mutatiún, natiún, navigatiún, obduktiún, obligatiún, observatiún, operatiún, optiún, organisatiún, portiún, positiún, presentatiún, produktiún, professiún, proklamatiún, proportiún, prostitutiún, provisiún, provokatiún, reaktiún, redaktiún, reduktiún, reflektiún, reformatiún, refusiún, rekomm-andatiún, relatiún, renovatiún, reparatiún, replikatiún, resolutiún, revisiún, rotatiún, sektiún, selektiún, sensatiún, sivilisatiún, skorpiún, speditiún, spekulatiún, spesifikatiún, stagnatiún, statiún, sterilisatiún, traditiún, transaktiún, transmissiún, transplantatiún, uniún, variatiún, ventilatiún, versiún, versión, vibratiún, visiún,

-ión (samansettingar)

aldurspensiún, almannapensiúnir, arbeiðsmarknaðarpensjón, avlamispensiún, eginpensjónin, einkju-pensiún, eykapensiún, fyritiðarpensiún, kríggspensiún, lærarapensjónir, partspensjónir, tænastru-mannapensjónir, barnamissiúnin, ísraelsmissiún, sjómansmissiúnin, sudanmissiúnini, ytrimissiún, bygningsskonstruktiónir, dekonstruktión, loftskonstruktión, stálkonstruktión, takkonstruktión, dup-ultfunctiónir, eftirlitsfunctiónirnar, hjálparfunctiónir, hjálpiunctiónir, skiljingarfunctiónir, elinst-allatiúnir, virkisinstallatiúnir, epidemikommisiúnin, es-kommisiúnini, borðdekratiúnir, jóladekor-atiúnir, stovningarprovisiún, söluprovisiúnir, rentuspekulatiúnin, skattaspekulatiún, alheimskooper-atiúnina, diskvalifikatiún, dupultrotatiúnina, evalueringsversiún, ferðarekvisitiún, flutningstrans-missiún, hondbóltssensatiún, kravspesifikatiúni, løðistatiún, lönarkompensatiún, mikromutatiún, nettopositiúnin, oljumilliúnin, panikkreaktiún, portreplikatiún, skuffusektiún.

-motorur

bátamotorur, bilmotori, elektromotorur, elmotorar, eykamotorur, hjálpiumotori, hovuðsmotorin, ljósmotorurin, neyðstreymsmotorar, orkumotor, páhangsmotorur, rekkjumotorur, snellumotorur, startmotorur, varmaapparatmotor, varmamotorur, viskaramotor.

-prosent

afturberingarprosentid, arbeiðsloysisprosent, burturleggingarprosent, býtisprosentum, fráverupro-sent, hýruprocentid, inngjaldsprocentid, javningarprocentinum, líkningarprocentid, miðalprocentid, nýtsluprocentid, saltprocentid, solvensprosent.

-stativ

bekkarastativ, fotostativ, gangistativ, gólvstativ, hillastativ, reiggjustativ, ruskstativ, skrellistativ, spælistativi, stoypijarnasstativ.

Bólkur 3

Samansettingar – fyrri liður (bólkur 3)

damu-

damuhond, damuriðiskógvar, damusúkkla, damutaska, damuur,

data-

databasu (bæði a og á), databløð, datagrundarlagnum (bæði a og á), datakaðal, datakeldu (bæði a og á), datakervi (bæði a og á), datanet, datasamskifti (bæði a og á), datasavnara, datatrygd, dataupplýsingum, dataviðgerð, dátafjarskiftistænastum, dátunögdir, dátusavn, dátusavning, dátuskrá, dátutilfar.

fak-

fakbløðum, fakkólkur, fakbræv, fakfólk, fakhøli, fakkunnleika, faklærari, faklærd, fakmaður, fak-máli, fakmørk, faknevndirnar, fakorðanevndir, fakrørsluni, fakserkunnleika, fakskúla, fakstovur, fakumhvørvið, fakøki.

radio-

radioaktivt, radioborið, radiodeildin, radioeftirlit, radiofrámerki, radiohandilin, radiolink, radio-loyvir, radiomóttakarin, radioóljóð, radiopassari, radiosamband, radiosamskifti, radiostøð, radio-veðrar, radioverkstøð.

stats-

statsborgarar, statsgóðkendan, statskassin, statskirkja, statslán, statsliga, statsmaktin, statsmálaráðharri, statsmanni, statsogn, statsrættur, statsskatt, statsskuldin, statsstovnur, statsstuðul, stats-tænastumenn, statsvald, statsveðhald.

Samansetingar – seinni liður (bólkur 3)

-fak

elfakið, handilsfak, handverksfak, náttúrufak, samfelagsfak, síðufak, yrkisfak.

-planur

eittplans, handlingsplan, koyriplan, landsplani, skráplan, slagplan, stöðuplanur.

-radio

bilradio, klókkuradio, stereoradio.

-typa

blóðtypu.

-stadion

fótbóltsstadion, ítróttarstadion, landsstadion.

Bólkur 4

Samansetingar – fyrri liður (bólkur 4)

kapital-

kapitalapparat, kapitalavkastið, kapitalbindingar, kapitaleftirløn, kapitaleftirlønarskipan, kapitaleftirlønartrygging, kapitaleftirlønnum, kapitalendurgjald, kapitalfátök, kapitalflutning, kapitalflytingar, kapitalgrundarlagið, kapitalinnskjótarum, kapitalinnskoti, kapitalintensiv, kapitalinteressur, kapitalfleggjaran, kapitalkonsentratió, kapitalkostnaður, kapitalkravið, kapitalkreftir, kapitalkrevjandi, kapitalmarknað, kapitalmidling, kapitalmöguleikarnar, kapitalpartar, kapitalpensió, kapitalpostar, kapitalþortum, kapitalrøkt, kapitalsterk, kapitalstreymar, kapitalstruktur, kapitalstyrki, kapitalstödd, kapitaltilflytan, kapitaltrupulleikunum, kapitaltryggingar, kapitaltørv, kapitalupphædd, kapitalútbúnaðinum, kapitalútgerðini, kapitalútgjalding, kapitalveik, kapitalveiting, kapitalviðurskifti, kapitalvinningur, kapitalvirði.

lokal-

lokalfelag, lokalfólk, lokalidioti, lokalkunnleika, lokalmál, lokalnetinum, lokalpatriotisman, lokalpolitikarar, lokalpolitik, lokalpolitiska, lokalsamfelag, lokalstöðir, lokaltelefonir, lokaluppgerð, lokalvarp, lokalóki.

privat-

privatbankin, privatbilar, privatbúskaparligum, privateigandi, privatflogfari, privatfólk, privatforbrúk, privatgisting, privatheim, privathús, privatkommunismu, privatkoyring, privatkundar,

privatlív, privatlærari, privatnýtsla, privatpappír, privatpersónar, privatrættarlig, privatútreiðslur, privatvirki.

sentral-

sentralbanka, sentralhiti, sentrallás, sentralvarma.

sosial-

sosialdemokratiskur, sosialdemokratúr, sosialhjálpandi, sosialliberalur, sosiallógávu, sosialmálaráðið, sosialnevnd, sosialpolitikkur, sosialrealisman.

Samansettingar – seinni liður (bólkur 4)

-al(ur) (lýsingarorð)

banalur, brutalur, diagonalur, digitalur, dorsalur, fatalur, feudalur, fundamentalur, føderalur, genialur, globalur, gymnasialur, katastrofalur, kollegialur, liberalur, lokalur, loyalur, mentalur, minimalur, monumental, nationalur, neutralur, normalur, optimalur, originalur, ovalur, paradoksalur, radikalur, regionalur, sentimentalur, sentralur, totalur, universalur, verbalur, vertikalur.

-logi

antropologi, bakteriologi, biologi, demagogi, dermatologi, epidemiologi, etnologi, farmakologi, geologi, gerontologi, ideologi, kronologi, mytologi, nefrologi, neurologi, odontologi, onkologi, patologi, psykologi, sosiologi, teknologi, teologi, terminologi, urologi, økologi.

-kapitalur

eginkapitalur, eigarakapital, grundkapitalur, industrikapital, kjarnukapitalur, lánikapital, realkapitalur.

-moralskur

dupultmoralskt, ómoralskt.

-pedagogur

stuðulspedagogur, økispedagogur.

Býtið millum frøði og logi

-antropolog- 14, -mannfrøð- 3 ♦ -bakteriolog- 6, -bakteriufrøð- 0 ♦ -biolog- 50, -lívfrøð- 232 ♦ -demagog- 17, -fólkatøl- 0 ♦ -dermatolog- 4, -húðlækn-, -húðsjúkuføð- 7 ♦ -epidemiolog- 4, -farsóttarfrøð- 3 ♦ -etnolog- 6, -fólkalívfrøð- 27 ♦ -farmakolog- 3, -heiliráðsfrøð- 0 ♦ -geolog- 20, -jarðfrøð- 429 ♦ -gerontolog- 2, -ellifrøð- 0 ♦ -ideolog- 81, -hugmyndafrøð- 8 ♦ -mytolog- 8, -gudalær 17 ♦ -nefrolog- 4, (veit einki føroyskt samheiti) ♦ -neurolog- 11, -nervasjúkuføð-, -nervafrøð-, -nervalækn- 0 ♦ -odontolog- 2, -tann(lækna)frøð- 0 ♦ -onkolog- 7, (veit einki føroyskt samheiti) ♦ -patolog- 27, -sjúkdómsfrøð-, -sjúkuføð- 1 ♦ -(p)sykolog- 123, -sálarfrøð- 131 ♦ -so(s/c)ialog- 15, -samfelagsfrøð- 129 ♦ -teknolog- 69, -tøknifrøð- 97 ♦ -teolog- 36, -gudfrøð- 68 ♦ -urolog- 4, (veit einki føroyskt samheiti) ♦ -økolog- 7, -vistfrøð- 58

Bólkur 5

Samansetingar – fyrri liður (bólkur 5)

cd-

cd-anlegg, cd-box, cd-brennari, cd-flögum, cd-function, cd-rack, cd-spæl, cd-spælari, cd-støð, cd-upptøkudygd, cd-writer.

chat-

chatforritum.

country-

countrybólkurin, country-rocktónleiki.

cowboy-

cowboyjakki, cowboybuksum, cowboyhatti, cowboystyvlarnar, cowboyfilmi.

jazz-

jazzáhugaður, jazzfestivalurin, jazzfløgu, jazzheimin, jazzhøpi, jazzklubbur, jazzkonsert, jazzlív-inum, jazztónleikur, jazzumhvørvi.

pc-

pc-spøl, pc-koyrikort, pc-netkort, pc-program, pc-teldur, pc-fax.

rock-

rockbólkur, rock-box, rockfløgu, rockkendu, rockkongin, rockkonsert, rock-omman, rockpallinum, rock-pop, rocktónleik, rockwool.

taxa-

taxakoyring, taxabili.

web-

webblað, webcam, webdesign, webform, webforritarin, webhandilin, webhotel, webkamera, web-loysnir, webmeistarinn, webservara, webspace, webstað.

Samansetingar – seinni liður (bólkur 5)

-show

gallamótashowið myndashow.

11.4 Fylgiskjal 4: Yvirlit yvir fast og leyst samansett orð

Við eru einans orð, sum samansett eru av tveimum orðum, t.e. fyriseting ella hjáorð + 1 sagnorð ella 1 navnorð. Tí eru samansetingar sum "inntasting" við, men ikki orð sum "inntastingarferð".

Somuleiðis eru einans tiknar við samansetingar, har seinni liður hevur trýst á fyrsta stavilsi, tá ið hann stendur einsamallur. Orð sum t.d. "avspasera" og "mótargument" eru tí ikki við. Um rætt er at gera so, veldst um eygað, sum sær, men eg havi gjørt hetta fyri at uppfylla treytina um fyrsta stavilsi til fulnar.

Uppsetingin er gjørd soleiðis, at finst orðið í infinittum formi, verður tað sett sum sagnorð í navnhátti. Finst orðið ikki í infinittum formi men í lýsingarhátti ella sum lýsingarorð, verður tað nevnt undir hesum formi. Harumframt er at siga, at sama orð verður ikki nevnt í fleiri bólukum. Hetta fyri at sleppa undan uppafurtøkum. T.d. verður orðið at "útstilla" ikki nevnt sum "útstillaður", og at "avslutta" verður ikki nevnt sum "avsluttaður". Navnhátturin verður tó altíð tikin fram um aðrar formar, av tí at infinittir formar kunnu sum oftast eisini standa sum lýsingarorð ella sagnorð í lýsingarhátti, tó ikki altíð. Hinvegin er ofta verri. Formurin "avslappaður" finst t.d. ikki sum at "avslappa", og sama er t.d. við "útseldur". Men treytin fyri hesum er tó ikki, hvat ber til ella ikki, men um formurin finst í Útlegdarlistanum ella ikki. Formarnir at "avslappa" og at "útselja" finnast ikki í Útlegdarlistanum og eru tískil heldur ikki við á listanum.

Verður ikki nevnt, at samanseting stendur ósamansett í orðabókini, merkir tað, at tað als ikki er við. At navnorðið "innkeyp" stendur undir bólkinum "ónevnd navnorð" og einki stendur um, at tað verður nevnt í ósamansettum formi, merkir, at orðingin at "keypa inn" stendur ikki í orðabókini. Sama er við sagnorðum. At sagnorðið "útbyggja" stendur undir bólkinum "ónevnd sagnorð", og einki stendur um, at tað verður nevnt í ósamansettum formi, merkir, at orðingin at "byggja út" stendur ikki í orðabókini. Hetta er eisini við ónevndum lýsingarorðum og sagnorð í lýsingarhátti: At orðið "uppsteðgaður" stendur undir bólkinum "ónevnd lýsingarorð ella sagnorð í lýsingarhátti", og einki stendur um, at tað verður nevnt í ósamansettum formi, merkir, at orðingin at "steðga upp" stendur ikki í orðabókini.

Fyrisetingarnar og hjáorðini, sum vórðu kannað, eru hesi: aftur, av, á, burtur, eftir, fram, frá, fyri, gjøgnum, inn, inni, í, med, mót, niður, pá, saman, sundur, til, um, undir, upp, úr, út, úti, við og yvir.

Treytin er annars tann sama, at orð skal koma fyrri mins tvær ferðir í savninum.

VIÐM: Av tí at einans sagnorðini (1-3) hoyra beinleiðis til ritgerðina, havi eg ikki verið so nágreiniligur við hinum samansetingunum (4-9). Onkur villa kann tí vera í viðkomandi tilfari.

Samansetingar:

1. Leyst samansett¹¹⁵ sagnorð í navnhátti, sum standa í samansettum formi í Útlegdarlistanum, men sum Móðurmálsorðabókin einans hevur í ósamansettum formi undir viðkomandi sagnorði:

afturhalda, afturkalla, afturrinda, afturvísa, avbjóða, avbróta, avlesa, avrigga, avseta (seta av pening), áliggja, burturbeina, burturleiga¹¹⁶, burturvísa, eftirapa, eftirgera, eftirgeva, eftirhalda, eftirkanna, eftirlýsa, eftirspyrja, framala, frambera, framleggja, framsýna, framvísa, fráboða, fráráða, frásiga (sær), frátaka, fyribeina, fyriboða, fyrikoma, fyriseta (áseta/treyta), fyrisita (røkja), fyritaka, gjøgnumseyra, innflyta, innhegna (orðb. vísir til ”stika”), innheinta, innkrevja, íkoma, íresta, mótstriða, móttaka, niðurbróta, niðurskriva, samanleggja, samanlíkna, samanseta, samansjóða, sundurgreina, sundurliða, tilbúgva, tilevna, tilgera, tilleggja, tilluta, tilteinkja (sær) (orðb. vísir til ”hugsa”), umbiðja, umbyggja, umfevna, umgera, umhugsa, umleggja, undirstrika, uppala, uppfostra, uppgeva (”upplýsa” og ”gevast”), upphita, uppkalla, upprenta, uppsiga, uppskipa, uppvenja, útbjóða, útbyggja, útflyta, útflyggja, útfylla, útgera, útgeva, úthola, útleiga, útluta, útrokna, útruða, útskjóta, útskriva, útvelja, viðkoma (koma einum við). = 90 orð.

2. Leyst samansett sagnorð í navnhátti, sum standa í samansettum formi í Útlegdarlistanum, men sum Móðurmálsorðabókin als ikki nevnr¹¹⁷:

afturvelja, avlasta, avrunda, avslutta, burturluta, eftirlata (svíkja), eftirútbúgva, framflyta (orðb. setir bert leysu samansetingina ísv. stórv og ikki við t.d. tíð), framganga (siggjast/sýnast), framhevja, frávelja, fryganga (ganga fyrri seg), gjøgnumføra, gjøgnumganga (kanna), inndraga (taka aftur), innkalla, innsavna, innsenda, innstilla, inniloka, íleggja (investera), mótarbeida, mótvinga, mótvirka, niðurfrysta, niðurgjalda, niðurleggja (avtaka), niðurpína, niðurspæla, niðurtrappa (minka), samanbinda (orðb. setir bert leysu samansetingina ísv. ”binda stokkar saman”), samanhalda (samanbera), samantvinna (orðb. setir bert leysu samansetingina ísv. ”blanda/fløkja” og ikki við ”samansjóða”), tillaga, tilpassa, tilrokna, tiltrekkja, tiltuska (sær), tilvirka, undirleggja (geva seg undir), upparbeida,

¹¹⁵ Við ”leyst samansett” meinast, at orðið kann loysast sundur uttan at broyta merking. Eitt orð sum ”tilluta” er leyst samansett, av tí at tað hevur somu merking sum ”luta til”. Eitt orð sum ”fyrirtrekkja” er hinvegin fast samansett, av tí at tað broytir merking, um ein sigur ”trekkja fyrri”. Við leyst samansett meinast eisini, at tann leysi formurin helst skal verða brúktur, ella í øllum førum ljóða trúligur.

¹¹⁶ Orðabókin lýsir hetta orðið við dømi úr sagnini um Snæbjørn. Sagt verður, at ”kongur hevði burtur leigað til nakrar keypmenn rættin til at hava handil í oyggjunum”. Í útgávuni hjá Jákupi Jakobsen og í henni hjá Bókagarði í 1974 stendur orðið tó í einum: ”kongur hevði burturleigað til nakrar keypmenn rættin til at hava handil í oyggjunum”. Hvi Móðurmálsorðabókin hevur hetta í tveimum, veit eg ikki.

¹¹⁷ At orðabókin ikki nevnr hesi orðini merkir í hesum sambandi, at hon nevnr tey ikki saman við viðkomandi fyrirseting ella hjáorði. Orðið ”uppbyggja” skal tí lesast soleiðis, at orðabókin hevur hvørki ”uppbyggja” ella ”byggja upp”. Orðið ”uppgera” skal lesast á sama hátt, at orðabókin hevur hvørki ”uppgera” ella ”gera upp” í merkingini ”at telja saman”. Hini orðini skulu eisini lesast sum hesi nevndu dømi.

uppbyggja, uppfríska, uppgera (telja saman), upphefja (økja í tign), uppspara, upptaka (ísv. innliman/lán/áhuga), útbreiða (fáa út millum fólk), útfolda (seg), útjavna, útlíkna, útpeika, útsenda, útskifta (seta nýtt fyri gamalt), útskilja, útstilla, útstykka, viðføra (elva til), viðleggja (ísv. teld), yvirflyta (orðb. setir bert leysu samansetingina ísv. ”týða/umseta”). = 60 orð.

3. Fast samansett¹¹⁸ sagnorð í navnhátti, sum standa í samansettum formi í Útlegdarlistanum, men sum Móðurmálsorðabókin als ikki nevdir:

avgeva (lata frá sær), avheinta, avhongur (bert í hesum formi), avklára, avlurta, avskaffa, avskriva (ísv. peningavirði), avsløra, avspáka, avspegla, avtofta, avviga, avvikla, avvísa (kveistra burtur), eftirhyggja (hyggja at/kanna), framelska, framskunda, framstilla (leggja fram), framtúra, frábiðja, fráleggja (frásiga sær), fráskriva (frásiga sær), fyriligga (til skjals), fyriskriva, fyrisláa, fyristilla, fyritrekkja, gjøgnumskoða, innfría, innføra, innleiða, innloysa, innrømma, innsíggja, innibera, írokna, medundirrita, medvirka, mótsvara (tilsvara), niðurgera, niðurlaga, niðurseta (stovna), pástanda, samanfata, samankoyra, samanskryva (sjóða tekst saman), tilegna, tilflyta (leggja afturat/økja um), tilføra, tilkalla, tilkoma (falla e-m í lut), tilláta, tilogna, tilsagdur (lovaður), tilseta (lata úti/koyra e-t í e-t), umstilla (laga seg til), undirbyggja, undirgrava, uppdraga (venja upp), uppfanga, uppfata, uppfordra, uppfylla (lúka), uppføra (seg), uppklara (finna útav), uppmuntra, uppnáa, upprætta (stovna), uppsita (røkja), uppskúla (meirútbúgva), uppstanda (kykna/koma í), uppraðka, uppviga, útdjúpa, útføra, útlukka, útleiða (tulka), útloysa (elva til), útmerka (seg), útnytta, útrópa (tilnevna), útrusta, útspæla (spæla nógv betur enn annar), útstrála, útrykkja, útveksla, útvikla, viðfesta (ísv. teld), viðkenna (viðurkenna), viðvirka, yvirdríva, yvirfalla, yvirfígga, yvirfóðra, yvirføra yvirnáttu, yvirhalda, yvirkoma (megna), yvirlappa, yvirлива, yvirsíggja (ikki gáa eftir e-m), yvirskoða, yvirspæla (gera ov nógv av), yvirstreyma, yvirtulka. = 104 orð.

4. Leyst samansett hjáorð, lýsingarorð ella sagnorð í navnhátti, sum standa í samansettum formi í Útlegdarlistanum, men sum Móðurmálsorðabókin einans hevur í ósamansettum formi undir viðkomandi sagnorði¹¹⁹

avhølvður, avlavin, ábrostin, ádrigin, áherjaður, álopin, burtursæð, eftirlivandi, eftirynsktur, framhaldandi, frábærur (frálíkur), frádrigin, fráðømdur, fráfarin, frágreiddur, fráhaldandi, fráliðin, frásagdur, frásattur, frásæð (burtursæð (bert hesin formur)), frávíkjandi, fyribundin, innboðin, innsmuðlaður, íbúgvandi, niðurgivin, niðurrivin, niðurskorin, samanknýttur, samansavnaður, samanskoyttur, samansnerktur, samantrýstur, sundurbýttur, sundurskildur, sundurspjaddur, tilfluttur, tilmeldaður, tilráddur, tilstuðlaður, tilstundandi, tiltakandi, tiltrongdur, umbrotin, umbýttur, umflakkandi, umgingin (viðfarin), umkennandi, umskiftandi, undirliggjandi, uppfunnin, upphøgður, upplisin, uppslugin, uppstillaður, uppteknaður, úrfarandi, útblakaður, útbýttur, útputraður, útskolaður, útsloppin, útspiltur, útstrikaður, útvístur, viðtíkin, viðvarandi. = 67 orð.

5. Leyst samansett hjáorð, lýsingarorð ella sagnorð í navnhátti, sum standa í samansettum formi í Útlegdarlistanum, men sum Móðurmálsorðabókin als ikki nevdir

avmerktur, avprøvaður, avslappaður, ákoyrdur (yvirskoyrdur), áljóðandi (bert í hesum formi), áprentaður, átryktur (áprentaður), burturbivin, framstandandi, fráfluttur, frároknaður, frástoytandi, fyrivístur, gjøgnumarbeiddur, gjøgnumbloyttur, gjøgnumborandi, gjøgnumlavin, gjøgnumspæld, gjøgnumsurgaður, gjøgnumtreingjandi, innblandaður, innbygdur, innisperraður, innroknaður, innskiftur, inntastaður, innviklaður, íklæddur, mótgangandi, mótkoyrandi, niðurbrendur, niðurfeldur

¹¹⁸ Í einstøkum førum er ilt at gera av, hvørt eitt orð í hesum bólki er fast samansett ella ikki. Fyri øll er tó galdandi, at tey geva onga meining í leyst samansettum formi, um ikki okkurt annað verður sett afturat. T.d. ber til at siga: “at spæla ein út av vøllinum,” men ikki “at spæla ein út”.o.s.fr.

¹¹⁹ Hesin bólkur hevur einki við málreinsing at gera. Eg gjørdi bert henda listan sum eitt uppskot um praktisk leitorð.

(festur á blað), niðurlæstur, niðurrundaður, niðurslitin, niðurtyngdur (sálarliga og fíggarliga), pá-trongjandi, samanblandaður, samanfallandi, samanstættur, samanflættaður, samankallaður, samanskrúvaður (ísv. eginleikar/uppseting), samanspældur, samannvovin, tilgrógvín, tilknýttur, tilkoyrdur, tilsendur, tilsvarendi, tiltalandi, umstríddur, uppbrúktur, uppbyttur, uppkeyptur, upplyftandi (bert í hesum formi), uppmøttur, uppslúktur, uppsteðgaður, uppsøkjandi (bert í hesum formi), útgoldin, úthongdur (umtalaður alment av órøttum), útifrustur (útihýstur), útlæntur, útpakkaður, útskeldaður, útsprungin (ísv. blómur), úttreitur (ísv. song/borð), viðheftur (ísv. teld), viðroknaður, viðtaldur, yvirkoyrdur. = 72 orð.

6. Fast samansett hjáorð, lýsingarorð ella sagnorð í navnhátti, sum standa í samansettum formi í Útlegdarlistanum, men sum Móðurmálsorðabókin als ikki nevnir

afturút, avleiddur, avtrappaður, áneyðugur, eftirklókur, framhildið (lagt dent á (bert í hesum formi)), framrættaður (framsíggin/fúsar), fráverandi, gjøgnumsihtigur, innbjóðandi, innlýsandi, innvendigur, íblandaður, medvitandi (orðb. hevur medvitin), niðurgangandi (bert í hesum formi), niðurhongdur (ísv. loft), niðurlátandi (bert í hesum formi), niðursetandi (bert í hesum formi), pátikin (fjákur), tilbygdur, undirorðnaður, undirtippaður, undirtryktur, uppkoblaður, uppkravdur, upplagdur (sjálvsagdur), uppreistur (uppr. pannu), uppringdur, uppsettur (hugaður), upptikin (ikki tøkur), útihildin (ónevndur), útistandandi, útlivaður (gamal/slitin), útseldur, útstoyttur (burturvístur), úttømandi (bert í hesum formi), útvendigur, yvirdekkjaður, yvirfylltur, yvirlegin, yvirmannaður (við ov nógvum manning), yvirorðnaður, yvirraskaður. = 43 orð.

7. Leyst samansett navnorð, sum standa í Útlegdarlistanum, men sum Móðurmálsorðabókin als ikki nevnir

avfeittari, avlurting, avmakt, avmerking, avrúsing, avrættari (snikkaraamboð), avsendari, avsperring, avspælari, avstemman, áfylling, eftirkrav, eftirtanki, framdrift, fráflyting, frámerking, frásøla (selja burturav), frával, gjøgnumbrot, gjøgnumskygni, gjøgnumsnitt, gjøgnumtering, innbygningss- (t.d. innbygningsovnur), inndeiling, inndeikningur, innfrysting, innføring, innhegning, innkeyp, innlating, innliving, innskiping, innskjótari (ein sum setur pening í eitthvørt), innspæling, innstilling, innvinging, íleggjari, niðurberjing, niðurflytari, niðurfrysting, niðurgangstíðir, niðurgjalding, niðurlegging (avtøka), niðurpíning, páhangari, páhangsmotorur, samanbinding, samanblandingur (orðb. hevur -blanding), samanbygging, samanfall, samanhangur (samanhang er við og altan/altanur er við), samanlíking, samanplanting, tilkallan, tilkalling, tilkoyring, tilvenjing, tilvirkan, tilvirking, umformari, undirmenniskja, undirsenkari, undirstell, undirvatnsljós, undirverð, undirvognur, uppbakking, uppbakningur, uppbyggilsí, uppbyting, uppdeiling, uppdraging, uppfesting, uppfinnilsí, uppfylging, uppgangstíð, upphang, uppkeyp, uppkoyring (niðankoyring), uppkrav, uppkrevjing, upploysn ("syndran" og viðv. teld), upploysningur ("syndran" og viðv. teld), upplyfting, uppmøting, uppramsan, uppsetan, uppsparari, uppsparing, úrmelding, útbýti, útfall, útjavning, útkall ("seinasta útkall" og "neyðsendarboð"), útkalling (neyðsendarboð), útkantur, útkast (uppskot), útleiðing ("føra td. luft út úr eini luftskipan" og "leki"), útlíking, útmelding (siga sína hugsan), útmynstring (túralongd), útreinsan, útreinsing, útsending (tað at senda fólki umbidna vøru), útskiftari (ísv. ítrótt), útstillari, útstilling, útstráling, úttreksplátu, úttrekssong, útvøkstur, viðvindur, yvirflata, yvirføring, yvirgangstíð (skiftistíð), yvirísing, yvirmenniskja, yvirspenningur. = 118 orð.

8. Fast samansett navnorð, sum standa í Útlegdarlistanum, men sum Móðurmálsorðabókin als ikki nevnir

avdrag, avhandling, avkláring, avleggari, avslutningur, avspáking, avspenning (óvist kyn), avstandur, eftirsýn, frágongd (missur av fólki), fyrstilling, innianlegg, inniklima, innleiðing, innlæring,

innsatur, innslag, inntrykk, íblandan, íblanding, meðarbeiðari, meðavgerðarrættur, meðábyrgd, meðávirkan, medskapningur, meðundirskrift, meðvirkni, mótpólur, mótstandari, móttrekk, niðurgering, niðurlaging, niðurtúrur, samanskrijving (sjóða tekst saman), tilbygningur, tilfeldi, tilhangari, tilnavn, tilsýn, umfang, umsetningur, umskyldningur, undirhonds- (td. undirhondsavtala), undirkoppur, undirsáttur, uppbremsing, uppdrift, uppfylling, uppførsil, uppkall, uppkláring, upplýsingur, uppmaður, uppsamling, uppsangur, uppsigling (í umbúna), uppsiting (røkt), uppsýn (eftirlit), upptakt, upptrekk, útföring, útfrían, útgangspunkt, útgangsstöðu, útistöða (viðurskifti), útpanting, útrópstekn, útsikt ("útsýni" og "vánir"), útslett, útstoytan (burturvísing), útstýr, útsving, úttalísi, úttrykk ("orðing" "tekin um eitthvørt" og "geva til sjóndar"), útveksling, útviklari, útvikling, útviklingur, viðhang, viðvirkan, yvirblikk, yvirdosis, yvirhond, yvirlegni, yvirliving, yvirmát, yvirraskísi, yvirtrekk. = 88 orð.

9. Leyst samansett navnorð, sum standa í Útlegdarlistanum, men sum Móðurmálsorðabókin einans hevur í ósamansettum formi undir viðkomandi sagnorði

avslag, áleggjan, áleypari, átrongd, átrýst, burturfesting, eftirfylgjari, eftirspyrjari, framvísing, frádrag, fráðøming, fráðøka, frávísarar, fyrisitari, fyrítalari, íkopling, íogn, ísetari, niðurbróting, niðurtøka, samansjóðing, samanvevjing, sundurskiljing, tilflytari, tilflyting, tilmelding, tiltrúgv, umbýting, undirstriking, upphitan, upplegging (ísv. klæðir), upprudding, uppslepping (við. seyði), útbjóðari, útblaking, útlufting, útluftning, útskriving, útspark, útvísing. = 40 orð.

Til samans eru hetta 615 orð. Tá er bólkur 4 ikki uppítaldur.

11.5 Fylgiskjal 5: Móðurmálsorðabókin og talumálsorð

VIÐM: Verða samansetingarliðir ekki nevndir, er það tí at ongar samansetingar eru funnar við viðkomandi orðiði.

-bakgrund-

bakgrundsgrafikkurinn, bakgrunds ljós, bakgrundsmyndir, bakgrundsproblemir, bakgrundsstráling, bakgrundstilfar, bakgrundstónleik.

-baptist-

baptistadrongurinn, baptistaprestur, baptistasamkomur, ex-baptist, pengabaptistur.

-beding-

bedingsbryggjan, bedingsmeistari.

-bisp-

bispadømi, bispaembætið, bispafrúan, bispagarðinum, bispasætinum, bispasetrið, bispaskrivstovuna, bispastøð, bispavitjanini, erkibispinum, varabispi.

-biskup-

biskupsdømi, biskupsembætið, biskupsgarðinum, biskupsgøtu, biskupsheyggurinn, biskupsráðið, biskupssetur, biskupstøð, erkabiskupur, erkibiskupinum, trúboðarabiskupar, varabiskupurinn, vígslubiskuppar.

-blindtarm-

blindtarmsbruna.

-boksa-

boksidystunum, boksihandskar, boksisekkur.

-boksing-

skuggaboksing.

-boksari-

boksarashortsum.

-nevaleik-

nevaleiksskúlanum.

-fakfelag-

fakfelagsanda, fakfelagsarbeiði, fakfelagságangur, fakfelagsbólkur, fakfelagsendamálum, fakfelagsfíggindaliga, fakfelagsfjasið, fakfelagsflokkur, fakfelagsformaður, fakfelagsfólk, fakfelagskvinnum, fakfelagskvøðu, fakfelagsleiðari, fakfelagsligur, fakfelagslimirnar, fakfelagsmaður, fakfelagsmál, fakfelagspolitikkur, fakfelagspolitisk, fakfelagsreiðrinum, fakfelagsrættindini, fakfelagsrætturinn, fakfelagsrørsla, fakfelagssamstarv, fakfelagssíðuna, fakfelagssjónarmið, fakfelagsskapin, fakfelagsskeiðum, fakfelagsskrivari, fakfelagsspurningar, fakfelagsstríð, fakfelagsstættini, fakfelagssøgu, fakfelagstrupulleika, fakfelagsviðurskiftum, fakfelagsþeki, heimsfakfelagið.

-yrkisfelag-

yrkisfelagsarbeiði, yrkisfelagsrørsluni, yrkisfelagsskapur.

-filtur-

biofiltur, brennstofffiltrini, carbonfiltri, drekkivatnsfiltur, filtermerki, filterskipan, gassfiltur, kaffifiltri, kolfiltur, linsufiltur, luftfiltri, membranfiltur, oljufiltur, partikkulfiltur, pollenfiltur, umhvørvisfiltur, uv-filtur, vatnfiltur.

-finta-

fótfintan, sethúsafintuni.

-framburðs-

framburðsavrikum, framburðsfelag, framburðsflokkurin, framburðsfúsa, framburðshugaðu, framburðshuginum, framburðskreftirnar, framburðsmaður, framburðsoyggj, framburðspatosi, framburðsríkt, framburðsstreivi.

-framburða-

framburðarhugaða.

-forelska-

avstandsforelskað, burturforelskað, nýforelskað.

-postboks-

kommunufelagpostboks

-sikkring-/sikring-

teymasikring.

-vesi/wc-

gentuvesið, handikapwc, skrift-wc-rullur, vesigólvinum, vesihurðin, vesikummu, vesivitjanina, wc-bygningi, wc-rullutýðing, wc-rúm, wc-vask, wc-viðurskifti.

11.6 Fylgiskjal 6: Spurnablöð

Sí spurnablöð í Fylgiskjali 6b: Innkomin spurnablöð. (Bert í innlætnum próvtøkueintökum).

Spurnarblað um Móðurmálsorðabókina

FAKTA

- 1 Føðiár titt: _____
- 2 Kyn: Kvinna ___ Maður ___
- 3 Uppvakstrarstaður (skriva bygd ella bý): _____
- 4 Eg eri í læru: Nei ___ Ja ___ (Um ja, skriva læruyrki) _____
- 5 Eg gangi í skúla: Nei ___ Ja ___ (Um ja, skriva skúla) _____
- 6 Eftir fólkaskúlan havi eg lokið hesi prógv/hesa skúlagongd: _____
- 7 Starv/Størv: _____

Áðrenn hildið verður áfram: Henda kanning snýr seg bara um Móðurmálsorðabókina, ikki um aðrar orðabøkur sum t.d ta donsk-føroysku. Móðurmálsorðabókin verður eisini kallað "Føroysk/føroysk orðabók" ella bara "Føroysk orðabók". Hon greiðir frá teimum ymsu orðunum á føroyskum. Brúkar tú ikki hesa nevndu Móðurmálsorðabók, svara so spurningi 8/4 ella 8/5 og far síðan til spurning 31.

ÚTGÁVUSLAG OG NÝTSLUFREKVENSUR

- 8 Hvørja útgávu av Móðurmálsorðabókini brúkar tú?
 - 1) Pappírsútgávu ___
 - 2) Teldutøka útgávu ___
 - 3) Báðar ___
 - 4) Eg brúki ikki Móðurmálsorðabókina. Eg brúki heldur (skriva bók og far til spurning 31) _____
 - 5) Eg brúki ikki orðabøkur yvirhøvur ___ (setur tú kross við hetta svarið, far so til spurning 31)
- 9 Hvussu ofta brúkar tú orðabókina í miðal?
 - 1) Í minsta lagi 2 ferðir um mánaðin ___
 - 3) Millum 1 ferð um mánaðin og 2 ferðir um árið ___
 - 2) Í mesta lagi 1 ferð um árið ___
 - 4) Ongantið ___ (setur tú kross við hetta svarið, far so til spurning 31)

NÝTSLUORSØK

Í hvørjum sambandi brúkar tú Móðurmálsorðabókina? (tú kanst seta fleiri x)

- 10 Fyri at skilja orð, sum eg lesi: Ja ___ Nei ___
- 11 Fyri at skilja orð, sum eg hoyri: Ja ___ Nei ___
- 12 Fyri at vita, hvussu orð verða stavað: Ja ___ Nei ___
- 13 Sum hjálparamboð til at skriva tekstir: Ja ___ Nei ___
- 14 Sum hjálparamboð til at halda talur: Ja ___ Nei ___
- 15 Eg brúki Móðurmálsorðabókina í mínum arbeiði/skúla: Ja ___ Nei ___
- 16 Eg brúki Móðurmálsorðabókina í míni frítíð: Ja ___ Nei ___
- 17 Eg brúki Móðurmálsorðabókina sum hugnalestur: Ja ___ Nei ___

LEITORÐ

Hvørjum leitar tú eftir í orðabókini? (tú kanst seta fleiri x)

- 18 Vanligum orðum, t.d. "bátur", "súkkla", "vegur": Ja ___ Nei ___
- 19 Nýggjum orðum, t.d. "gervi", "skíggi", "bingja": Ja ___ Nei ___
- 20 Eldri og søguligum orðum, t.d. "andøvsbein", "gæruskinn", "manglifjøl": Ja ___ Nei ___
- 21 Fakligum orðum, t.d. innan evnafrøði, siglingarfrøði, lögfrøði o.s.fr.: Ja ___ Nei ___
- 22 Slangorðum, t.d. "boysur", "budingsaftan", "vinglivatn": Ja ___ Nei ___
- 23 Kvæðarorðum, t.d. "álvafljóð", "gullstólur", "mannadroyni": Ja ___ Nei ___
- 24 Føstum vendingum, t.d. "at fara fyri skeytið", "at vera í uppisetri": Ja ___ Nei ___
- 25 Styttingum, t.d. "fyrrv.", "f.Kr.", "smbr.": Ja ___ Nei ___
- 26 Illbønum, t.d. "devulstið", "pínadoyð": Ja ___ Nei ___
- 27 Synonymum, t.d. "kallur" í staðin fyri "maður", "hjólhatur" í staðin fyri "súkkla": Ja ___ Nei ___
- 28 Bendingum, t.d. um tað eitur "at vera samdur við hann" ella "at vera samdur við honum": Ja ___ Nei ___
- 29 Eg leiti í bendingarlistanum aftast í bókini: Ja ___ Nei ___
- 30 Eg leiti eftir onkrum øðrum: : Ja ___ Nei ___ (Um ja, skriva hvørjum): _____

FRAMHALD → →

ÚTLENSK ORÐ

31 Tá ið vit skriva føroyskt, brúka vit onkuntíð útlendsk orð. Skulu tey standa í Móðurmálsorðabókini? (set kross við 1, 2 ella 3)

- 1) Ja, vanlig útlendsk orð, sum føroyingar plaga at brúka í skrivaðum føroyskum, skulu standa í Móðurmálsorðabókini: ___
- 2) Ja, øll ella tey flestu útlendsku orð, sum føroyingar brúka í skrivaðum í føroyskum, skulu standa í Móðurmálsorðabókini: ___
- 3) Nei, eingi útlendsk orð, sum føroyingar brúka í skrivaðum føroyskum, skulu standa í Móðurmálsorðabókini: ___

Hevur tú viðmerkingar til sp. 31, ber til at skriva tær her: _____

32 Niðanfýri standa 22 útlendsk orð. Set kross við tey, sum tú heldur skulu standa í Móðurmálsorðabókini.

(Niðanfýri aftur standa frágreiðingar um nøkur av orðunum)

flottur sekstantur gittari garasja quislingur café airbag acryl
kjatta diskantur kimsa masasja sexutur gelé tricky mascara
brodera modem begynna bandaga plakát idúllur

Hevur tú viðmerkingar til sp. 32, ber til at skriva tær her: _____

Frágreiðingar um orð:

sekstantur: amboð á skipi

diskantur: høgur tóni

kjatta: skriva beinleiðis saman á internetinum tricky: torført ella lumpisligt at fáast við

VIÐMERKINGAR ANNARS

33 Her kanst tú skriva viðmerkingar um Móðurmálsorðabókina ella um føroyskt yvirhøvur

Hevur tú ongar viðmerkingar til sp. 33, kanst tú seta kross her

11.7 Fylgiskjal 7: Orðtittleikalisti

Sí allan Orðtittleikalistan á hjálagdari flögu. (Bert at finna í innlætnum próvttökueintökum).

Til at geva lesaranum ein lítlan varhuga av, hvussu Orðtittleikalistin. sær út, er tilvildarligt brot úr honum prentað niðanfyri. Tølini siga, hvussu ofta orðini koma fyri í øllum tekstasavninum. Allur listin er 6.078 síður langur einteigaður. Listan tilevnaði íslenski málfrøðingurin, Pétur Helgason, burtur úr tekstasavninum, ið gjørt varð í sambandi við Føroyska teldutalu.

Brot úr Orðtittleikalista

ónádd	3	olov	3	oljupengarnar	3
ómyndug	3	óløntur	3	oljumyndugleikunum	3
ómyndigum	3	ólóliga	3	oljumáladeild	3
ómotiverað	3	óløgið	3	oljulút	3
ómoralst	3	olmussuna	3	oljulondini	3
ómøguligum	3	olla	3	oljuleiti	3
ómøguligan	3	ølklubbanum	3	oljuleiðum	3
ommusystir	3	ølkassa	3	oljuleiðing	3
ommunum	3	oljuvinnan	3	oljukreppuna	3
ommudóttur	3	oljuútviklinginum	3	oljuklæði	3
ommubeiggjan	3	oljuútgerðarhavnina	3	oljukeldunum	3
ómissiliga	3	oljuútbúgvingartiltøk	3	oljukelduni	3
ómetaligari	3	oljuumhvørvi	3	oljukanningar	3
omerteljingini	3	oljutrýsttangi	3	oljuinnflutningurin	3
ómenniskjanslig	3	oljutrýstspumpa	3	oljuhøvuðsstaðin	3
ómenniskjansliga	3	oljutræið	3	oljuhavnin	3
ombudsmand	3	oljutingið	3	oljuhavnina	3
omborð	3	oljuterminalin	3	oljugrunnin	3
ómarkaðir	3	oljutangum	3	oljugoymslurnar	3
omanstoyttir	3	oljustuðul	3	oljufundir	3
ómált	3	oljustudning	3	oljuflokkinn	3
ómálaðar	3	oljuspill	3	oljufeltum	3
ómaki	3	oljusøla	3	oljufelagi	3
olympisk	3	oljuskip	3	oljudirektorat	3
olympiad	3	oljuskini	3	oljudans	3
olympiadu	3	oljuskatt	3	oljubýrnar	3
olympiaduni	3	oljuserfrøðingum	3	oljubólkurin	3
olympiadan	3	oljusamtøk	3	oljubólkinum	3
ólýdnisins	3	oljusamfelag	3	oljublaðið	3
ólukkurnar	3	oljurør	3	oljivinnan	3
olsens	3	oljurerlaterað	3	olivier	3
óloystum	3	oljuráðstevnuna	3	oliven	3
óloystar	3	oljuprísirnar	3	olinu	3
óloysiligt	3	oljupolitikkur	3	ølini	3

11.8 Fylgiskjal 8: Útlegdarlisti

Sí allan Útlegdarlistan á hjálagdari flögu. (Bert at finna í innlætnum próvþókueintökum).

Til at geva lesaranum ein lítlan varhuga av, hvussu Útlegdarlistin sær út, er tilvildarligt brot úr honum prentað niðanfryi. Allur listin er 1.677 síður langur einteigaður og vísir orð, sum ikki standa í Móðurmálsorðabókini, og sum koma fryi minst tvær ferðir í orðtítteleikalistanum. Listan tilevnaði Heini Justinussen, forritari, við at teldusamanbera Móðurmálsorðabókina og orðtítteleikalistan.

Brot úr Útlegdarlista

transmissiónskervi	thule	suður-vestur
transaktiónssporið	thue	suðuroyarskipi
trafikministeriet	thorleif	stýrisfundi
traditióinir	tessalonika	stuðulstreytir
toto	terminal	stuðulstíð
tórshøll	teoretiskt	stuðulsgrunni
toril	tempultænarnir	studningsbúskapi
tordis	telecom	studentaumhvørvið
topskjútti	tekken	strømgodset
toppferð	technology	strikes
tolerant	tankavekjandi	strauss
tøknufrøðiliga	tankaeksperiment	strandakvinnur
tøknikunnu	tamilamálið	stórhvalaveiði
toftavatn	tali-	stórfelagnum
toftanesi	takplátur	stórfelagið
todd	taer	støðna
tjód	tænastuligar	støddarbýtið
tjóðveldis-	tabel	stjórnarumboð
tjaki	syskin	stjórina
tjakinum	synthesizer	stillads
tishri	sýnsarbeiðið	stevnuskránni
tinglimur	synergi	stemning
tiltrongd	svidnað	stemningurin
tiltaksformenn	sveinaløn	stemningin
tilskrivað	svartkjaftaloyvi	statsrætti
tilluta	svartkjaftakvotan	statoilstøðini
tillutaðu	suvereniteti	starvsviðurskiftini
tillagaðar	suverenitetin	starvsfólkarættur
tilhaldskommunuskatt	sunnleif	startlás
tilflytari	summarinum	stam
tikárum	summarhálvuni	stabilt
tid	sumberg	spurs
tíðanverri	sue	spoylara